

Toni Morrison

Amerikalı yazıcı

Evə

1993
NOBEL
mükafatçısı

/mini **KLASSİKA**/

TONİ MORRİSON

EVƏ

Tərcüməçi:
İlqar Əlfioğlu

Amerika Birləşmiş Ştatları, 1940-cı illər. Uğursuz zənci ailəsi – valideynlər və onların iki kiçik övladı – oğlan və qız Texasda irqçilərin əlindən Corciyaya, Lotus şəhərciyinə qaçır. Aradan neçə illər keçir. Hüquqsuzluqlarına, bacısının başına gələn dəhşətlərə və Koreya müharibəsinin veteranı Frenkin ağrılı xatirələrinə baxmayaraq, həyat öz axarına düşür, qəhrəmanların ümidi qırılmaz.

Toni Morrison HOME

Toni Morrison EVƏ

Bakı, Qanun nəşriyyatı, 2020, 144 səh.

Tərcüməçi: İlqar Əlfioğlu

Korrektor: Ülviyyə Eminova

Mətn dizaynı: Günay Seyidova

Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212 42 37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

[www.fb.com/Qanunpublishing](https://www.facebook.com/Qanunpublishing)

www.instagram.com/Qanunpublishing

AB 022051 / İN 0287

© QANUN nəşriyyatı, 2020

Copyright © 2012 by Toni Morrison

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları
Qanun Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə
nəşri "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında"
Azərbaycan Respublikasının qanununa ziddir.

Sleydə

Bu kimin evidir?

Kimin gecəsidir, işıq buraxmır

Ona?

Söylə, kimdir onun sahibi?

Mən deyiləm.

Mənim yuxuma başqası girirdi,

Daha işıqlısı, daha firavanı,

Rəngbərəng qayıqların cizgilərilə

Bəzənmiş gölə baxsın,

Qucaqlayan qollar kimi açılan

Zəmilərə baxsın pəncərəsi.

Bu ev mənə yaddır.

Onun kölgələri yalan söyləyir.

Bəs onda nədən, qıfılı da uyğun gəlir

Bizim açara?

O nlar adam kimi qalxırdılar. Biz onları görürdük. Adam kimi durmuşdular.

Ora yaxınlaşa bilməzdik. Lotusun bütün tarlaları, plantasiyaları kimi orada da addımbaşı dəhşətli xəbərdarlıq lövhələri görünür. Onlar arası on-on beş metr olan ağac dirəklərə vurulmuş tor çəpərlərdən asılıb. Amma biz hansısa heyvanın qazdığı – koyot idi mi, yoxsa it, bilmədik – lağımı görüb özümüzü saxlaya bilmədik. Ot onun çiynindən, mənim qurşağımdan idi, ilanlardan qorxsaq da, sürünməyə başladıq. Otun yaşılına bulaşırdıq, qurd-quş gözümüzə dolurdu, lakin mükafat bütün bu əzablara dəyərdi: düz qarşımızda, cəmi on beş metrliyimizdə durmuşdular, lap adam kimi. Bəyaz, dəli kimi baxan gözləri vardı, dırnaqlarını yerə döyür, başlarını silkələyib yallarını oynadırdılar. Bir-birini it kimi dişləyirdilər, amma dik durmuşdular, şahə qalxıb qabaq ayaqlarıyla bir-birinin boynunu qucaqlayırdılar, gördüyümüz bu mənzərədən az qa-

lırdı nəfəsimiz kəsilə. Biri qonur, digəri qara idi, hər ikisi tərdən par-par yanırdı. Tükürpədən kişnərtiləri soncuqlayıb arxa ayağıyla rəqibinin qıcanmış dişlərinə endirdiyi zərbədən sonra ortaya çökən sükut qədər qorxutmurdu bizi. Yaxınlıqda isə bir madyan – yanibalalı madyan otdan qırpır, biganə baxışlarını tamam başqa səmtə yönəldirdi. Sonra hər şey bitdi. Qonur başını aşağı salıb dırnağıyla yeri eşməyə başladı, qalib gəlmiş qara isə madyanları burnu ilə dümsükləyə-dümsükləyə geniş çevrə cızıb iri addımlarla löhrəm yüyürdü.

Biz isə yol qırağında səf çəkib duran pikaplardan gizlənməyə çalışaraq elə otun içiylə geriyyə, lağıma tərəf süründük, azdıq. Çəpər görünmək bilmirdi, amma sakit, lakin ısrarlı səsləri eşidənə kimi qəti qorxmadıq. Bacımın əlindən tutub barmağımı dodağıma toxundurdum. Başımızı qaldırmadan, elə otların arasından baxıb maşından insan bədənini necə çıxardıqlarını, yerdə qazdıqları çalaya necə atdıqlarını gördük. Bir ayağı xəndəkdən çıxmışdı, titrəyirdi. Elə bil indicə ayağının hamısını bayıra çıxaracaqdı, yüngül bir hərəkətlə duracaq, üstünə kürəklərlə tökülən torpağın arasından asanca çıxacaqdı. Basdıranların üzrlərini yox, yalnız şalvarlarını görürdük; amma kürəklə çölə boylanın ayağı xəndəyə necə itələdiklərini də görə bildik. O, çəhrayı dabanlı, kirli, qara ayağı bellə vurub içəri necə saldıqlarını görəndə bütün vücudu əsdi. Titrəyən çiyinlərini bərk-bərk qucaqladım, istəyirdim onu öz içimə çəkim – mən onun qardaşı idim, ondan dörd yaş böyük idim, elə bilirdim bacararam.

Adamlar çoxdan getmişdi, yemişə oxşayan ay da çıxmışdı və biz yalnız onda otları tərپətməkdən qorxmada sürünməyə, çəpərin altındaki lağımi axtarmağa başladıq. Elə bilirdik gec qayıtdığımızıza görə evdə danlanacaq, döyüləcəyik, amma böyüklər bizə heç fikir də vermədi. Nəsə yaman qayğılı, fikirli idilər – deyəsən, öz problemləri vardı.

Əgər sən mənim tarixçəmi yazmağa girişmisənsə, nə düşünsən, nə yazsan, mən bir şeyi bilirəm: həmin o dəfəni tamam unutmuşam. Təkcə atlar qalıb yadımda. Elə gözəl idilər ki... Heyvan olasan, adam kimi dik durasan...

Nəfəs almaq. Nəfəsi necə alasan ki, yatmadığından kimsə duyuyq düşməsin. Aramla, bəm səslə, alt dodağını sallayıb xoruldamaq. Ən əsası göz qapaqların titrəməsin, ürəyin sakit vursun, qolların gərgin olmasın. Gecə saat ikidə, daha bir yuxu iynəsinə ehtiyac olub-olmadığını yoxlamağa gələndə görəcəklər ki, ikinci mərtəbənin 17-ci palatasındakı pasient vurduqları morfidən daş kimi yatıb. Buna əmin olanda növbəti iynəni vurmazlar, qollarımdakı kəndiri boşalanda bilərlər ki, qan dövranım bərpa olunsun. Ölü kimi yatdığını göstərmək, yaxud döyüş meydanında üzüstə düşüb ölmüş kimi görünmək üçün nəsə neytral bir şey haqda düşünməlisən. Buz, buz parçaları, sırsıra, donmuş göl, şaxtalı mənzərə – filan. Yox, qar basmış yamaqların mənzərəsindən adam duyğulanar. Onda alov. Yox-yox. O da çox canlıdır. Elə bir şey lazımdır ki, içində xatirə-filan oyatmasın – nə xoş, nə utandırıcı. Yadına sala bildiyi nə varsa, içində bir ağırlı əks-səda verirdi.

Ağ vərəq canlandırırdı təsəvvüründə – elə həmin an boğazında qəhər kimi yumrulanən məktub düşdü yadına: "Tez özünü yetir. Əgər geciksən, öləcək..." Axırda palatının küncündəki stula yönəltdi diqqətini. Ağac stul. Laklı, yaxud eləcə boyalı. Söykənəcəyində necə taxta var onun? Oturacağı hamardı, yoxsa oturanın dalına uyğun – əyridi? Əl işidi, yoxsa fabrik malı? Dülğəri kim imiş, materialı haradan alıbmış? Əşşi, xeyri yoxdur. Stul da adamın içində suallar oyadır, amma gərək darıxdırıcı bir biganəliyə səbəb olsun. Bəlkə tutqun bir gündə gəmi göyərtəsindən tamaşa etdiyin okean daha yaxşıdır? Necə olsun? Üfüqləri görünməsin, görünəcəyinə ümid belə olmasın? Yox. Olmaz, çünki soyuq gəmi anbarındakı cəsədlər arasında onun da həmyerliləri ola bilər. Nəsə başqa bir şey lazımdır diqqət cəmləməyə – ulduzsuz, zülmət səma, ya da, ən yaxşısı dəmir yolu. Nə təbiət olsun, nə qatar; yalnız göz işlədikcə uzanıb-gedən relslər...

Köynəyini, çəkmələrini bağlarıyla bir yerdə əlindən almışdılar, şalvarı, hərbi gödəkçəsi (bunlar intihar üçün yararlı deyildi) isə şkafdan asılıb. Ona lazım idi ki, dəhlizlə çıxıb giriş qapısına çatsın – bu mərtəbədə yanğın olandan, tibb bacısı ilə bir yerdə iki xəstə öləndən sonra onu qıfillamırdılar. Bunu Kreyn danışmışdı ona – çərənçi sanitar. Xəstələrin qoltuğunun altını yuyanda daim saqqız çeynəyən sanitar. Amma yəqin bu da bir bəhanə idi, çünki personal orada siqaret çəkirdi, buna görə bağlamırdılar. Qaçış üçün ilk planı Kreyn palataya gələndə başından vurub onu huşsuz halda yerə yıxmaq idi. Bunun üçün qolundakı qandalları boşaltmalı ola-

caqdı. Bu, çox riskli idi deyə tamamilə başqa strategiya seçməli oldu.

İki gün qabaq polis maşınının arxa oturacağında onu bura qolubağlı gətirəndə elə hey o yan-bu yana boylanırdı ki, hara aparıldığını anlasın. Buralarda heç olmamışdı. Əsasən Sentral-Sitidə dolaşırdı. Heç bir xüsusi əlaməti yox idi o yerlərin, təkcə aşxananın qapısındakı neon işıqlardı, bir də qaradəriliələrin Siondakı balaca metodist kilsəsinin həyəti qabağında yekə lövhə. Əgər yanğın çıxışından sivişib çıxa bilsəydi, elə birbaşa ora gedəcəkdi – Siona. Amma qaçmamışdan haradansa çəkmə tapmalı idi. Qışda küçə ilə ayaqyalın getsə, mütləq tutulacaqdı, qaytaracaqdılar xəstəxanaya, sonra da səfil dilənçi kimi basacaqdılar içəri.

Maraqlı qanundur: səfillik nədir? Əgər küçədə veyillənirsənsə, ya da eləcə boş-bekar durmusansa, deməli səfilsən. Əlində bir kitab olsa, karına gələrdi, lakin ayaqyalındırsa, deməli, səfilsən; əgər elə-belə durmusansa, “şübhəli davranışda” ittiham edə bilərlər.

O çoxlarından yaxşı bilirdi ki, sənə haqlı-haqsız cəza vermək üçün vacib deyil ki, küçədə olasan. Evdə də ola bilərsən – illər uzununu yaşadığın evdə. Amma günlərin birində toqqalı-toqqasız, amma mütləq əlisilahlı adamlar gəlib səni məcbur edə bilər ki, olan-qalanını yığışdırıb gedəsən – çəkməli-çəkməsisiz. İyirmi il qabaq, onun hələ dörd yaşı olanda bir cüt ayaqqabısı vardı, düzdür, bir tayının dabanı laxlayır, hər addımında yerə dəyib taqqıldayırdı. Onda on beş evin sakinlərinə şəhər ətrafındakı qəsəbələrindən çıxmaq əmri vermişdilər.

İyirmi dörd saata. Əks- təqdirdə... "Əks-təqdir" isə artıq ölüm demək idi. Xəbərdarlıq səhər tezdən edilmişdi, gün də çaşqınlıq, qəzəb, yır-yığış içində keçdi. Axşam çoxları çıxıb getdi – kimin varıydısa maşınla, olmayanlar da payı-piyada. Balaxonlu-balaxonsuz adamların təhdidlərinə, qonşuların dilə tutmasına baxmayaraq, qoca Krouford eyvanının pillələrində oturub getməkdən imtina edirdi. Dirsəklərini dizlərinə söykəyib barmaqlarını daraqlayaraq tənbəki çeynəyə-çeynəyə bütün gecəni gözləmişdi. İyirmi dörd saatdan sonra, dan yeri söküləndə, onu dəmir zopalarla, tufəng qundağıyla canını tapşırana kimi döymüşdülər, sonra da cəsədini bu ətrafdakı ən qoca, onun elə öz qapısında bitən maqnoliya ağacına bağlamışdılar. Bəlkə də kişi elə bu ağaca məhəbbətindən inad göstərmişdi. Hərdən qürrələnirdi ki, bu ağacı hələ ulu nənəsi əkib burada. Gecə qaçıb canını qurtara bilmiş qonşuları qayıdıb onu ağacdən açmışdılar, sevimli maqnoliyasının altında torpağa tapşırılmışdılar. Qəbirqazanlardan biri onu dinləməyə həvəs göstərənlərin hamısına danışdı ki, qoca Kroufordun gözlərini də çıxarmışdılar...

Qaçış üçün çəkmə lazım idi, pasientin isə çəkməsi yox idi. Dan yeri sökülməmiş, səhər saat dördə o möhkəm parçadan olan qolbağlarını boşaldıb açmağa müəffəq oldu, xəstəxana pijamasını əynindən çıxardı. Hərbçi şalvarını, gödəkçəsini əyninə geyinib dəhlizə çıxdı, elə ayaqyalın da getdi. Yanğın çıxışının lap yanındakı palatadan gələn ağlamaq səsinə saymasa, tam sakitlik vardı – nə sanitar çəkmələrinin taqqıltısı, nə boğuş hırıldaşma, nə tənbəki qoxusu. Qapını açanda

rəzələri cırıldadı və çölün soyuğu onun təpəsinə ağır gürz kimi endi.

Yanğın pilləkəninin buz kimi dəmiri ayaqlarını elə bərk yandırdı ki, sürəhədən cəld aşıb, daha isti qarın üstündə durdu. Həm özünün, həm də görünməyən ulduzların əvəzinə əlləşən ayın dəli işığı elə bil onun dəli-liyindən həvəslənmişdi; sallaq çiynlərini, qar üzərində yalın ayaqlarıyla buraxdığı izləri işıqlandırır. Cibində təkə piyada qoşunlarının nişanı vardı. Xırda pulu da yox idi. Odur ki, telefon köşkü tapıb Liliyə zəng etməyi heç ağına da gətirmədi. Amma onsuz da zəng eləyən deyildi: özü də təkə son dəfə çox soyuq ayrıldıqlarına görə yox, həm də ona görə ki, ona bu vəziyyətdə, dəlixanadan ayaqyalın qaçmış bir xəstə kimi müraciət etməyə utanardı... Gödəkçəsinin qaldırdığı yaxalığından bərk-bərk yapışib təmiz səki ilə deyil, qar basmış küçəylə keşişin evinə kimi olan beş-altı məhəlləni xəstəxanadakı narkotikin olan-qalan təsiri altında sürətlə yüyürərək keçdi. İkimərtəbəli, taxta üzlüklü bina idi, eyvana aparar pillələri tərtəmiz süpürülmüşdü, amma pəncərələrinə işıq gəlmirdi. Qapını döydü, əlləri tamamilə donmuşdu deyə özünə elə gəldi ki, çox bərk döyür. Amma bu taqquşda təhdid yox idi – balaxonlular, yaxud polis qapıları belə döymür. İnadkarlığı bəhrəsini verdi: içəri-də işıq yandırdılar, qapı aralandı, sonra geniş açıldı və qapının ağzında flanel xalat geyinmiş çalsaç kişi göründü; bir əliylə eynəyini burnunun üstündə saxlayıb çağırlmamış gecə qonağına narazı-narazı baxırdı.

“Salam”, yaxud “bağışlayın” deməli olan isə elə əsir-di, sanki müqəddəs Vittin rəqsinə tutulmuşdu, dişləri

bir-birinə dəyib şaqqıldayır, cıncırını belə çıxara bilmirdi. Qapı ağzında durmuş adam titrəyən qonağını altdan-yuxarı süzdü, çəkilib yol verdi. Əlinin hərəkətilə içəri – dəvət elədi, amma əvvəlcə pilləkənə sarı səsləndi:

– Cin! Cin! Aman allah, – qapını örtə-örtə mızıldadı, – sən nə gündəsən...

O gülümsünməyə çalışır, amma bacarmırdı.

– Mənin adım Con Lokkdur. Keşiş. Bəs sən kimsən?

– Frenkəm, ser. Frenk Mani.

– Haradan belə? Xəstəxanadan gəlibsən?

Frenk ayaqlarını yerə döyərək əl barmaqlarını ovuşdura-ovuşdura başını tərpətdi.

Lokk nıqqıldadı.

– Əyləş, – dedi və başını bulaya-bulaya dilləndi: – Bəxtin gətirib, mister Mani. Xəstəxanadan yaman çox meyit satırlar ha!

– Meyit? – Frenk ev sahibinin sözlərinin fərqiə dərinədən varmadan divana çökdü.

– Hə də... Tibb fakültəsinə.

– Ölmüş adamları satırlar? Niyə?

– Bilirsən, həkimlər ölmüş yoxsulların meyiti üzərində işləməlidirlər ki, hələ sağ olan varlılara kömək edə bilsinlər.

– Bəsdir, Con. – Cin Lokk xalatının kəmərinə bağlaya-bağlaya pillələri enirdi. – Boş-boş şeylərdi bunlar.

– Bu, mənim arvadımdır, – Lokk dedi. – Yaxşı qadındır, amma çox vaxt haqlı olmur.

– Salam. Bağışlayın ki, belə... – Frenk ayağa qalxdı, hələ də titrəyirdi.

Qadın onun sözünü kəsdi:

– Lazım deyil. Əyləş, xahiş edirəm, – deyib mətbəxə keçdi.

Oğlan tabe oldu. Burada bircə külək əsmirdi, amma evin özü küçədən o qədər də isti olmazdı, divanın üstünə tarım çəkilmiş polietilen örtük isə qızınmağa imkan vermirdi.

– Bağışla ki, evimiz belə soyuqdur. – Lokk fikir verdi ki, Frenkin dodaqları əsir. – Biz burada yağışlara öyrən-cəliyik, qara yox. Bəs sən özün haralardansan?

– Sentral-Sitidən.

Lokk nıqqıldadı, elə bil oğlanın bu cavabı hər şeyi izah edirdi.

– Ora gedirsən?

– Yox, ser. Mən cənuba gedirəm.

– Bəs qazamat əvəzinə xəstəxanaya necə gedib çıxmısan? Ayaqyalınlar, lütlər çox vaxt qazamata düşürlər axı.

– Yəqin qana görə. Üzümdən qan axırdı.

– Nə qan idi, niyə axırdı?

– Bilmirəm.

– Yadında deyil?

– Yox. Yalnız səs yadımdadır. Çox bərkdən gəldi. – Frenk alnını ovuşdurdu. – Bəlkə dava-filan olmuşdu? – Bu sözləri həqiqətən sual kimi səsləndi, elə bil onu niyə iki gün iynələyə-iynələyə, əli-qolu bağlı saxladıklarını keşif bilməli idi.

Keşif onı nıgaran gözlərlə baxırdı. Qoxmuş yox, yalnız nıgaran.

– Yəqin səni təhlükəli sanıblar. Əgər adi xəstə olsaydın, ora salmazdılar heç vaxt. Sən hara gedirdin axı, qardaşım? – O bayaqkı kimi əlləri arxasında durmuşdu.

– Corciyaya gedirəm, ser. Gedib çata bilsəm.

– Hə... Yaxın deyil. Bəs mister Maninin pulu var? – Lokk öz zarafatına güldü.

– Məni aparanda var idi, – Frenk cavab verdi. İndi şalvarının cibində yalnız medalı vardı. Və Lilinin ona nə qədər pul verdiyini heç cür xatırlaya bilmirdi. Yadında qalan yalnız onun büzülmüş dodaqları və bağışlamaq fikrində olmadığı aşkar oxunan baxışları idi.

– İndi isə pulun yoxdur, eləmi? – Lokk gözünü qıydı.
– Səni polis axtarır?

– Yox. Yox, ser. Onlar məni sadəcə tutub dəlixanaya gətirdilər. – O, əllərini ağzına aparıb nəfəsi ilə qızdırmağa çalışdı. – İnanmıram ki, məni nədəsə ittiham edələr.

– Onsuz da ittiham etsələr belə, bilməyəcəkdin.

Cin Lokk əlində bir ləyən soyuq su qayıtdı.

– Oğlum, ayaqlarını sal suya. Soyuqdur, amma sən də ayağını tez qızdırmalı deyilsən – olmaz, donub.

Frenk dərindən nəfəs alıb ayaqlarını suya saldı.

– Çox sağ olun.

– Niyə tutublarmış onu? Polisi deyirəm. – Cinin bu sualı ərinə idi; kişi çiyinlərini çəkdi.

Doğrudan axı nəyə görə. B-29 bombardmançısının nəriltisi yadıdaydı. Sonra onun başına polisin gözüne xoş görünməyəcək nə gəlmişdi, yaddaşından bilmərrə silinmişdi. Başına gələnləri nəinki onu evlərinə buraxan bu mehriban insanlara, heç özünə də izah eləyə bilməzdi. Dalaşmışdı? Səkilərə işəmişdi? Yoldan keçən-

ləri, ya da məktəbliləri söymüşdü bəlkə? Başını divara çırpmışdı, yoxsa başqasının həyatında gizlənmişdi?

– Yəqin, nəşə eləmişəm, – dilləndi. – Nəşə elə bir şey ki... – Heç nə yadında deyildi. Mühərrikdən çıxan hava axınından yerə yığılmışdı. Ya da tanımadığı adamlarla dalaşmağa girişmişdi, yaxud törətmədiyi bir günaha görə ağacların qarşısında diziüstə düşüb ağlayaraq üzr istəmişdi? Yalnız onu xatırlayırdı ki, Lili onun qarşısında qapını çırpmışdı və səfərinin çox mühümlüyünə baxmayaraq, onda həyəcanı lap dözülməz həddə çatmışdı. Uzun yol ərəfəsində özünə gəlsin deyə bir az içmişdi. Bardan çıxanda həyəcanı da buxarlanmışdı, beynindəki aydınlıq da. Əvəzində səbəbsiz qəzəb, özünə qarşı nifrət dolmuşdu içinə. Elə bir nifrət ki, onun səbəbkarı kimsə başqası idi. Bir də ki, Fort-Loutonda tərxis olunandan dərhal sonra başlanan səfil həyatı ilə bağlı xatirələri qayıtmışdı. Sahilə çıxan kimi, evlərinə teleqram yollamaq istəyirdi – Lotusda heç kimin telefonu yox idi. Amma telefonçularla bir yerdə, teleqrafçılar da tətillərdə edirdilər. İkisentlik açıqcadə bunları yazdı: “Sağ-salamat qayıtmışam. Tezliliklə görüşərik”. “Tezliliklə” qismət olmadı, çünki istəmirdi qəsəbələrində həmyerliləri yanında olmadan qayıtsın. Maykın, ya da Staffin ata-anasının gözüne sappasağ necə görünəydi axı? Sərbəst nəfəs alan, yarasız bədəni onlar üçün təhqir olardı. Dostlarının qəhrəmancasına həlak olduqlarından nə qədər goplasa da, onlar içindəki qəzəblərini, etirazlarını gizləyə bilməyəcəkdilər və düz də edəcəkdilər. Bundan başqa Lotusa da nifrəti vardı. Onun sərt sakinləri, şəhərçi-

yin dar dünyası və xüsusilə də gələcəyə biganəliyinə o vaxt dözə bilərdin ki, heç olmasa dostların yanında olsun.

– Çoxdan qayıtmısan? – Keşiş hələ də ayaq üstə idi. Üzündəki ifadə bir qədər yumşalmışdı.

Frenk başını qaldırdı.

– Təxminən bir ilə yaxındır.

Lokk çənəsini qaşdı, dillənməyə hazırlaşdı ki, Cin əlində bir qab kreker və fincan qayıtdı.

– Burada dualı isti sudur, – dedi. – İç, amma yavaş-yavaş. Gedim, sənə ədyal gətirim.

Frenk iki qurtum aldı, sonra hamısını içdi. Cin yenə də gətirib dedi:

– Sən krekerləri suya sal, oğlum. Daha asan çey-nəyərsən.

– Cin, – Lokk dedi, – get bax gör, yoxsullar üçün olan yeşiyimizdə nə var.

– Ona axı çəkmə də lazımdır, Con.

Artıq çəkmə tapılmadı və divanın üstünə dörd cüt corab, bir də nimdaş, dağılmış, amma təmiz qaloş qoydular.

– Yat, qardaş. Qarşıda ağır yol gözləyir səni, özü də tək-cə Corciyanı nəzərdə tutmuram...

Frenk polietilen örtüyün üzərində, yun ədyalın altında yuxuya getdi və onun yuxusu parça-parça bədən əzalarıyla dolu idi. Oyananda günəşin şüaları, qızarmış çörək qoxusu dörd yanı başına götürmüşdü. Uzun müddət, gərək olandan xeyli artıq harada olduğunu anlamağa çalışdı. İki günlük xəstəxana iynələrinin təsiri çəkilirdi, amma çox yavaş. Harada olmasının elə

bir əhəmiyyəti yox idi, indi başını ağrıtmadan gözlərini qamaşdıran günəşə minnətdar idi. Qalxıb yerinin içində oturdu, qırıq pəncələr kimi iki qatlanıb səliqəylə xalçanın üstünə sərilmiş corabları gördü. Sonra qonşu otaqdan yavaş səslər eşitdi. O, corablara baxır, yaddaş isə yaxın keçmişini qaytarırdı: xəstəxanadan qaçışını, ayaqlarının altındakı qarı və nəhayət, keşiş Lokkla arvadını. Odur ki, Lokk içəri girib üç saat sərasər yatmasından razı qalıb-qalmadığını soruşanda, artıq real aləmdə idi.

– Əla oldu. Özümü yaxşı hiss edirəm.

Lokk onu vanna otağına ötürüb əlüzyuyanın yanına ülgüc, fırça, daraq qoydu. Üzünü qırxıb yuyunandan sonra şalvarının ciblərini axtardı, baxırdı ki, görsün sənitarlar orada nəşə unutmayıb ki, – bəlkə iyirmi beş, ya da heç olmasa on sent-filan vardı? Amma tapdığı yalnız piyada nişanı oldu. Lilinin verdiyi pullar təbii ki, yoxa çıxmışdı. Frek minalı stola əyləşdi və yarma sıyığını xeyli yağla yedi. Masanın ortasında səkkiz dənə birdollarlıq əskinas, bir ovuc xırpa pul vardı. Pokerdəki bank kimi, amma daha böyük çətinliklərlə ərsəyə gəlmiş pullar: başqa daha şirin planları olan uşaqların kiçik pulqabılarından həvəssiz çıxardığı onsentliklər, beşsentliklər... Dollarlar isə bütöv bir ailənin səxavətini təmsil edirdi.

– On yeddi dollar, – Lokk dedi. – Bu, Portlendə kimi avtobus biletinə, oradan da Çikaqoya artıqlamasıyla bəs edəcək. Təbii ki, bu pulla Corciyaya çata bilməzsən, amma Portlenddə sən belə elə.

O, Frenkə tapşırırdı ki, müqəddəs ata Cessi Meynardı
– baptist kilsəsinin pastorunu tapsın, o da zəng vurub
başqa birisini tapacaq.

– Başqa birisini?

– Sən axı birinci deyilsən. İnteqrasiya olunmuş ordu
– inteqrasiya olunmuş bədbəxtlikdir. Birlikdə mühari-
bəyə gedirsiniz, amma qayıdanda sizinlə elə davranır-
lar, sanki heyvansınız. Yox, düzəliş verirəm, onlar hey-
vanla daha yaxşı davranırlar.

Frenk ona baxır, susurdu. Orduda onunla elə də pis
davranmırdılar. Onların günahı deyildi ki, hərdən qızı-
şıb zəncirini qırırdı. Əksinə, onu tərxis edəndə həkim-
lər diqqətli, mehriban idilər, deyirdilər ki, ağıl yavaş-ya-
vəş yerinə qayıdacaq. Tapşırdılar ki, içki içməsin. O isə
içirdi. Lili ilə rastlaşana kimi, özünü saxlaya bilmirdi.

Lokk zərfdən Meynardın ünvanını qopardı və dedi
ki, pastorun iri bir icması var, ona qarşı buradakı kiçik
icmadan daha səxavətli olacaq.

Cin onun üçün mağaza paketinə altı dənə sendviç
qoydu – bəziləri pendir, bəziləri hislənmiş kolbasa ilə.
Üç dənə də portağal vardı. Paketi ona uzatdı və bir dənə
də qaba yundan toxunmuş yun papaq verdi. Frenk ona
təşəkkür etdi, papağı başına qoydu, paketə nəzər salıb
soruşdu:

– Ora çatmaq üçün nə qədər vaxt lazımdır?

– Fərqi yoxdur, – Lokk cavab verdi. – Tapdığın hər
tikəyə sevinəcəksən, çünki yolboyu dayanacaqlarda
səni heç bir masaya dəvət etməyəcəklər. Mənə qulaq
as: sən Corciyadansan, sən deseqreqasiya olunmuş
orduda qulluq edirdin... Yoxsa elə bilirsən, şimalda və-

ziyyət cənubdakından fərqlidir? Elə fikirləşmə və buna bel bağlama. Adətlər də qanunlar kimi realdır və bəlkə də elə onlar qədər təhlükəlidir. Hə, getdik. Mən səni apararam.

Frenk qapıda ayaq saxladı, keşiş paltosunu geyindi, maşının açarlarını götürdü.

– Sağlıqla qalın, missis Lokk. Çox sağ olun.

– Yaxşı yol, oğul, – qadın cavab verib əlini onun kürəyinə döyəclədi.

Kassanın pəncərəsi önündə Lokk xırda pulları kağız əskinaslara dəyişdi və Frenkə bilet aldı. Avtobusa minmək üçün növbəyə durmamışdan Frenk yanından ötən bir polis maşını gördü. Qaloşunu düzəldirmiş kimi, əyildi. Təhlükə sovuşanda qəddini dikəldib keşişə sarı çönərək əlini ona uzatdı. Onlar bir-birinin gözünün içinə baxır, dinmədən sanki: “Allaha əmanət” deyirdilər.

Sərnişin az idi, amma Frenk üzüyolalıq eləyib arxa oturacaqda əyləşdi. Çalışdı ki, onun bir metr doxsan santimetrlik bədənini mümkün qədər az yer tutsun. Odur ki, sendviç paketini də mümkün qədər özünə sıxdı. Günəş yarpaqsız dillənə bilməyən donmuş ağacları uğurla qızdıranda pəncərənin o üzündəki bəyaz xəzli peyzaj daha qüssəli oldu. Tənha tikililər yerdəki qara forma verirdilər, adda-budda gözə dəyən uşaq arabalarından qar təpəciklər ucalırdı. Yalnız evlərin qabağındakı kiçik yük maşınları canlı görünürdü. Bu evlərdə həyatın necə ola biləcəyi barədə düşünür, təxəyyülündə heç nə canlanmırdı. Harada olursa, olsun, tək, həm də ayıq olanda, tez-tez bağırsaqlarını öz qarnına dolduran oğlan görünürdü gözünə – oğlan onları ovçunun

içində, falçının pis xəbərdən çatlayan büllur şarı kimi ehtiyatla tuturdu; ya da üzünün yalnız aşağı hissəsi salamət olan, ağzında isə anasını çağıran oğlanın səsini eşidirdi. Və o, sağ qalmaq üçün, öz sifəti dağım-dağım olmasın deyə rəngbərəng bağırsaqları nazik, çox nazik dərisinin altında qalsın deyə oğlanın içalatının üstündən addımlayıb keçirdi. Qış peyzajının ağ-qara fonunda qan qırmızısı rəngində nəşə şişib-böyüyürdü. Onlar – bu mənzərələr heç vaxt itib getmirdi. Yalnız Lili yanında olanda soluxub sönürdü. Bu səfəri qəti ayrılıq saymaq istəmirdi. Sadəcə bir fasilə idi, buna ümid edirdi. Lakin birgə həyatlarının nəyə çevrildiyini də unutmaq mümkün deyildi: qadının səsi sanki yorğun bir qəzəbə bələnmişdi, sükutundan xəyal qırıqlığı eşidilirdi. Hərdən Lilinin sifəti çönüb cipin qabaq tərəfinə bənzəyirdi: qəzəblə parlayan, yaxasından qopmaq bilməyən fara-gözlər və radiatorun barmaqlıqlarını xatırladan təbəssüm. Qəribədir, o necə dəyişmişdi... Frenk bu qızda nələri sevdiyini xatırlayanda – kiçik qarnını, dizlərinin altındakı nazik dərisini, ecazkar gözəlliyə malik üzünü, – ona elə gəlirdi ki, indi bu qızın karikatür janrında çəkilmiş şəklini görür. Vəziyyətin bu yerə çatmasının günahı tək özündə ola bilməz axı, məgər elə deyil? Bəyəm siqaret çəkmək üçün bayıra çıxmırdı? Maaşının yarısını onun bəzək masasının üstünə qoyub demirdi ki, ürəyi istəyən kimi, xərcləyə bilər? Tualetin oturacağını nəzakətlə qaldırmırdı? O isə bunu təhqir sayırdı...

Qadına aid nə vardısı, onu təəccübləndirib əyləndirirdi – qapılardan asılan, şkaflarda sıxışan, əlüzyu-

yanda-filanda, bütün mümkün və qeyri-mümkün yerlərdə rastlaşdığı imalələr, imalə başlıqları, imalə üçün maye qabları, qadın tonikləri, bezlər, depilyatorlar, üz məlhəmləri, palçıq maskaları, biqudilər, losyonlar, dezodorantlar, – onlara qətiyyənlə toxunmazdı və lazımlı olduqlarını şübhə altına da almazdı. Hə, olurdu ki, saatlar uzununu oturub yerində donur, danışmaq istəmirdi. Hə, onu tapdığı təsadüfi işlərdən çox tez-tez qovurdu. Lilinin yanında olanda hərdən çətin nəfəs alsada, onsuz yaşaya biləcəyinə heç əmin deyildi. Məsələ tək yataqda, sevişərkən ayaqlarının arasını “səltənət” adlandırmasında da deyildi. O uzananda, sinəsi üstündə qız əlinin uşaq ağırlığını duyanda kabusları yaxasından əl çəkir, yuxuya rahat gedə bilirdi. Yuxudan onun yanında oyananda ilk arzusu bir qurtum viski olmurdu. Ən əsası isə onu başqa qadınlar cəlb etmirdi – fərqi yoxdur, ona açıq girişir, xoşuna gəlmək istəyirdilər, yoxsa öz həzlərinə görə. Yalnız onun yanında gözləri önündəki mənzərələr sönlür, beynindəki pərdənin arxasında gizlənir, avazıyır, amma yenə də məqam gözləyir, vaxtı yetəndə yenə ittihamla keçirdilər. Sən niyə tələsmədin? Əgər özünü tez yetirsəydin, onu xilas edə bilərdin. Onu Mayk kimi təpənin o üzünə darta bilərdin. Nə qədər adam öldürdü sonradan? Qadınları – onlar qaçır, uşaqlarını darta-darta aparmağa çalışırdılar. Bir də təkqıç, çəlikli bir qocanı – yol qırağıyla arxadakıları, daha sürətlə gələnləri ləngitməsin deyə birtəhər, səntirləyə-səntirləyə gedirdi. Sən onun başına güllə sıxdın. Fikirləşirdin ki, Maykın şalvarında donmuş sidiyin, anasını çağırən dodaqların acığını çıxara biləcəksən. Çıxa

bildinmi? Alındımı? Bir də o qız. Nə etmişdi ki, onu belə cəzalandırdılar? Verilməmiş suallar gördüyü şəkillərin kölgələrindəki kif kimi çoxalıb-artırdı. Liliyə qədər belə idi. Onu görənədək, qız stulun üstünə qalxıb bufetin yuxarı rəfindən nahar üçün çörək unu götürməyə əl uzadanadək belə idi. İlk dəfə. O qalxıb rəfdən un qabını özü götürməli idi. Amma qalxmadı. Onun qoltuqlarının altındakı çökəklərdən gözünü çəkə bilmirdi. Qız əlini qaba uzadanda nazik, güllü paltarının ətəkləri qalxdı, vücudunun nadir hallarda görünən, incə, nazik parçasını açdı. Ah, necə incə idi... Amma o, nədənsə ağladı, özü də bilmədi, niyə. Ən adi, ən bəsit məhəbbət qəflətən uçub gəlmiş, onu altına alıb əzmişdi.

Portlənddə Cessi Meynarddan sevgi görmədi. Kömək vardı, sevgi yox. Buz kimi nifrət. Müqəddəs ata görünür, yalnız yaxşı geyinən adamlar bəlaya düşəndə dərdlərinə şərik ola bilirdi. İki metr boyu olan, cavan əsgərlərin yox. O, Frenki "Oldsmobil Roket 98" avtomobilinin durduğu yola açılan arxa eyvana buraxmış və ikibaşlı təbəssümlə üzrxahlıq edirmiş kimi, izah eləmişdi: "Evdə qızlarım var". Bu, verəcəyi palto, sviter və iki dənə ondollarlıq əskinasın vergisi idi. Çıkaqoyadək bəs edərdi, bəlkə hələ Corciyaya kimi qalan yolun yarısını da görərdi. Bir az düşmən ahəngi ilə olsa da, vidalaşarkən Meynard onu faydalı informasiya ilə təmin etdi. Bələdçi kitabından bəzi ünvanları, Frenki qovmayacaq mehmanxanaların, pansionların adlarını köçürüb ona verdi.

Frenk siyahını Meynardın verdiyi paltonun cibinə qoydu, pulu isə gizləncə corabının içinə soxdu. Vağzala

çatana kimi, nəşə vəhşi, şübhəli, dağıdıcı və qanuna zidd bir hərəkətə yol verəcəyi ilə bağlı qorxuları yavaş-yavaş səngiyirdi. Bundan başqa tutmasını hərdən qabaqcadan da hiss edə bilirdi. Bu ilk dəfə Fort-Louton yaxınlığında, bütün tərxis sənədləri əlində avtobusa minəndə baş verdi. O, alabəzək geyimli bir qadının yanında sakitcə əyləşmişdi. Qadının göy qurşağının bütün rənglərini özündə cəmləmiş ətəyi, al qırmızı köynəyi vardı. Frenkin gözlərində ətəyin rəngləri qaralmağa, köynək solmağa başladı, axırda lap süd kimi ağardı. Sonra da ətrafındakı adamlar, bütün qalan şeylər – pəncərənin o üzündəki ağaclar, səma, velosiped sürən oğlan, otlar, çəpərlər... Bütün rənglər itdi, dünya ağ-qara kino ekranına döndü. Onda qışqırmadı – fikirləşdi ki, gözlərinə nəşə olub. Nəşə çox pis, düzəlməz bir şey. Bir də fikirləşdi ki, görəsən, itlər, pişiklər, canavarlar da dünyanı belə görür? Bəlkə bu korluğu yalnız rənglərə qarşı idi? Növbəti dayanacaqda avtobusdan çıxdı, "Şevron"un yaxınlıqdakı benzindoldurma məntəqəsinə yollandı. Ortadakı "V" hərfi üzərində qara şölə ucalırdı. Kiçik bayıra getmək üçün tualetə girmək istəyirdi, bir də güzgüyə baxacaqdı ki, görsün, gözləri qızarmayıb ki, amma qapı üzərindəki yazı onu saxladı. Məcbur oldu, rəngi qaçmış lanşaftdan qorxa-qorxa özünü stansiyanın arxasındakı kolluqda yüngülləşdirsən. Avtobus artıq hərəkətə hazır idi, amma onu gözlədilər. Sonuncu dayanacaqda – bir vaxt gəmidən müharibədən bezmiş əsgərlərlə birlikdə düşdü-yü, onu da nəğmələrlə pişvaz edən qızlarla qarşılaşdığı şəhərin avtobus stansiyasında yerə endi.

Stansiyanın qarşısındakı küçədə günəş düz göz-
lərinə vurdu. Acı işıq onu kölgəlik tapmağa qovdu və
orada, palıdın altında otlar təzədən yaşıllaşdı. O anladı
ki, nə qışqıracaq, nə bir şey sındıracaq, nə də adamlar-
nın üstünə cumacaq. Bu sonra gəldi, dünyanın palitra-
sından asılı olmadan, – xəcalət və qəzəb partlayışı ilə
birgə. İndi rənglərin itməsi artıq onu xəbərdar edəndə
qaçıb gizlənməyə vaxtı vardı. Və hər dəfə rənglər sol-
mağa başlayanda daha qorxmurdu, bilirdi ki, onda rəng
korluğu yoxdur və bu dəhşətli mənzərələr də az sonra
əriyib yox olacaq. İnəmi qayıtmışdı və o, Çikaqo qata-
rında bir sutka yarım sürəcək yola heç bir münaqişəyə
girişmədən davam gətirə biləcəkdə.

Bələdçinin işarəsi ilə sərnişin vaqonuna daxil oldu,
arəkəsmənin yaşıl pərdəsini çəkib pəncərə önündə
əyləşdi. Vaqonun yırğalanması, relslərin taqqıltısı ona
layla çaldı, elə möhkəm yuxuya getdi ki, qalmaqalın
necə başladığını da görə bilmədi, yalnız sonunda
özünə gəldi. Onu oyadan ağ pencəkli ofisiantların sakit-
ləşdirməyə çalışdığı cavan bir qadının ağlaması olmuş.
Biri ona balıq təklif edirdi, digəri kətan salfetlər verdi
ki, gözünün yaşını, burnundan axan qanı təmizləsin.
Qadının yanında üzünü yana çevirib oturmuş qəzəbli
əri vardı – üzündən xəcalət və xəcalətin ayrılmaz yol-
daşı olan qəzəbin donuq maskası asılmışdı.

Ofisiant yanından ötəndə Frenk onun əlinə toxunub
soruşdu:

- Burada nə baş verib? – Ər-arvada işarə etdi.
- Görmədin?
- Yox. Nə oldu ki?

– Bax, o, qadının əridir. Elkoda çıxmışdı ki, qəhvədən-zaddan içsin. – Ofisiant baş barmağı ilə kürəyinə işarə etdi. – Kafenin sahibi, ya da müştəriləri onu qovub çıxarıblar. Hələ dalına bir təpik də vurublar. Yerə yıxıb bir xeyli döşəyiblər, arvadı köməyinə gələndə isə daşla vurub qadının üzünü partladılar. Biz onları cəld vaqona gətirdik, camaat isə qatar yola düşənə kimi sakitləşmək bilmədi, çığır-bağır salırdılar. Bax, – dedi. – Görürsən? – pəncərədə bəlğəm kimi quruyub qalmış yumurta izlərinə işarə etdi.

– Bələdçiye xəbər verən oldu? – Frenk soruşdu.

– Başın xarab olub?

– Yəqin ki. Bura bax, sən bilirsən, Çıkaqoda harada yemək, gecələmək olar? Burada siyahı da var. Bu yerlər barədə nəse bilirsən?

Ofisiant eynəyini çıxardı, sonra bir də taxdı və pastor Meynardın siyahısına göz gəzdirdi. Dodaqlarını büzdü.

– Yeməyə Bukerin aşxanasına get. Vağzalın yanındadır. Gecələməyə isə Gənc Xristianlar Assosiasiyası hamısından yaxşıdır. Uobaş-stritdədir. Mehmanxanalarda, turist evlərində baha başa gələcək sənə. Cırıq qaloşda içəri buraxmaya da bilərlər.

– Çox sağ ol, – Frenk dedi. – Belə vasvası olduqlarını eşitmək çox xoşdur.

Ofisiant güldü.

– Vurmaq istəyirsən? Orada “Connu Uoker”im var. – Ofisiantın sinəsindəki lövhədə belə yazılmışdı: “K.Teylor”.

– Hə. Əlbəttə, hə.

Viskinin adı çəkildə Frenkin bayaqdan pendir sendviçinə, portağala biganə qalmış dad reseptorları gicişdi, cana gəldi. Bircə qurtum. Dünyanı yalnız sahmana salmaq, yumşaltmaq üçün bir qurtum. Çox lazım deyildi.

İntizar Frenkə çox uzun gəldi və artıq fikirləşirdi ki, Teylor yəqin onu unudub, amma həmin an ofisiant əlində qəhvə fincanı, boşqab və salfet qayıtdı. Qalın ağ fincanın dibindən gözüne dəyən viski qədəhi adama gəl-gəl edirdi.

– Qonaq ol, – Teylor dedi və vaqonla həmahəng yırğalana-yırğalana çıxıb getdi.

Döyülmüş cütlük pıçıldaşırdı, qadın sakitcə, yalvarırmış kimi, kişi isə inadla, nisbətən ucadan. Evdə arvadını çırpacaq, Frenk fikirləşirdi. Bəs necə? Bir var səni camaat qarşısında alçalıdalar – kişi buna dözə bilər. Dözülməz olanı bunun qadın qarşısında, arvadının gözü qabağında baş verməsidir. Özü də bu qadın yalnız hadisəni yalnız müşahidə etməmiş, həm də ərinin köməyinə tələsmişdi! Kişi özü müdafiə oluna bilməzdi, heç müdafiə edə də bilməzdi – bunun sübutu qadının üzündən dəyən daş idi. Bu qadın sınmış burnuna görə cəzalanacaqdı. Özü də bir dəfə yox, dəfələrlə...

Viskidən sonra peysərini pəncərəyə söykəyib mürgülədi və yanında kiminsə oturmasından oyandı. Vaqonda boş yerlər vardı. Çönüb hansı səbəbdənsə onun yanını seçmiş qonşusuna təəccübdən daha çox, maraq dolu xoş bir təbəssümlə baxdı – enli şlayapa qoymuş bəstəboy kişi idi. O, mavi kostyumda idi: uzun pencək və enli, aşağıdan daralan şalvar. Ayaqlarında

son dərəcə iti uclu ağ çəkmələri vardı. Kişi düz qarşısına baxır, ona fikir vermirdi. Frenk yuxusuna davam etmək üçün yenə pəncərəyə söykəndi. Ədabaz geyimli şəxs isə o dəqiqə qalxıb keçiddə gözdən itdi, indicə əyləşdiyi yerdə heç batıq da qalmadı.

Pəncərə önündən soyuq, natəmiz mənzərə ötürdü; Frenk onu bəzəməyə çalışır, fikrində nəhəng bənövşəyi çalarlar artırır, təpələrin başına qızıl xaçlar yerləşdirir, lüt şumluqlara sarı, yaşıl rənglər vururdu. O, Qərbin peyzajını saatlar uzunluğunda rəngləyirdi, amma bəzən heç uğurlu alınmırdı və bu, onu əsəbiləşdirirdi, ancaq vaqondan çıxanda yenə az-çox sakitləşirdi. Lakin vağzalın səs-küyü bu dəfə əsəblərini elə çarpdı ki, əli tapançasına uzandı. Tapançası təbii ki, yox idi, ona görə də polad dirəyə söykənib başındakı çaxnaşmanın sakitləşməsinə gözlədi.

Bir saatdan sonra qarğıdalı çörəyinə yağ yaxa-yaxa, lobyə pörtlətməsi yeyirdi. Teylor – ofisiyent aldatmamışdı onu. Bukerin xərəkləri tək keyfiyyətli deyil, həm də ucuz idi. Elə oradakı adamlar da – nahar edənlər, piştaxta arxasında qulluq göstərənlər, aşxananın qalın səslə, hamı ilə mübahisəyə girişən aşpazı da gülərüz, xoşqılıq idi. Fəhlələr və avaralar, analar və küçə qadınları – hamı sərbəst yeyib-ıçırdı, elə bil öz mətbəxlərində idilər. Açıq, dostyana atmosfer Frenkə imkan verdi ki, yanındakı kətildə əyləşən adamla söhbətə girişsin. Həmin şəxs özünü birinci təqdim etdi.

- Uotson. Billi Uotson. – Deyib, əlini ona uzatdı.
- Frenk Mani.
- Sən haradansan, Frenk?

– Eh, ay qardaş. Koreyadan, Kentukkidən, San-Diyeqodan, Sietldən, Corciyadan. Hansının adını çəksən, elə ordanam.

– İndi də buradan olmaq istəyirsən?

– Yox. Evə gedirəm, Corciyaya.

– Corciya! – ofisiyant qadın çığırdı. – Mənim Meykon-da qohumlarım var. Yaxşı bir şey yadıma düşdü. Orada düz yarım il atılmış bir evdə gizləndik.

– Kimdən gizlənirdiniz? Ağ balaxonlardan?

– Yox. Öz sahibimizdən.

– Nə fərqi var? Eyni şeydir.

– Bəs ondan niyə?

– Hələ soruşursan da. Otuz səkkizinci il idi...

Piştaxtanın hər iki tərəfindən hər şeyi anlayan insanların qəhqəhəsi guruladı. Başladılar özlərinin otuzuncu illərdəki dilənçi həyatlarından əhvalatlar danışb yarışmağa.

– Qardaşım ilə mən bir ay yük qatarında gecələdik.

– Qatar hara gedirdi?

– Eləcə gedirdi. Harasını bilmədik.

– Bəs içəri girməkdən toyuqların belə iyrəndiyi hində necə, yatmamısan?

– O nədir ki. Biz buz evdə yaşayırdıq.

– Doğrudan buzdan idi ev?

– Onu həm də yeyirdik.

– Yaxşı, görək...

– Mən quru yerdə o qədər yatmışdım ki, ilk dəfə çarpayı görəndə elə bildim, tabutdur.

– Nə vaxt, zəncirotu yeyəndə?

– Hə, şorbanın içinə tökürdük. Dadlı olurdu.

– Donuz bağırsağı. İndi onlara qəribə ad da qoyublar, qəssablar isə onu atırdılar, ya da bizə verirdilər.

– Bir də ayaqlar. Boyun. İçalatın hamısını.

– Bəsdir. Mənim biznesimin zibilini çıxardınız.

Başına gələnlərlə öyünmək, qəhqəhələr bitəndə Frenk Meynardın siyahısını çıxardı.

– Bu yerlərin hansınasa bələdsən? Mənə dedilər ki, ən yaxşısı Gənc xristianlardır.

Billi ünvanlara baxıb qaşlarını çatdı.

– Əşşi, burax getsin, – dedi. – Gedək bizə. Bizdə gecələyərsən. Ailəmlə tanış olarsan. Onsuz da bu gün heç yerə gedə bilməyəcəksən.

– Hə, elədir, – Frenk dedi.

– Sabah səni stansiyaya vaxtında çatdıraram. Avtobusla gedəcəksən, yoxsa qatarla? Avtobus daha ucuzdur.

– Qatarla, Billi. Nə qədər ki, orada bələdçilər var, ancaq qatarla gedəcəm.

– Onlar babat pul qazanır ha. Ayda dörd-beş yüz. Üstəlik bəxşiş-filan.

Billinin evinə kimi piyada getdilər.

– Səhər sənə normal çəkmə alarıq, – Billi dedi. – Bəlkə hələ “Qudvull”ə də baş çəkdik, hə?

Frenk güldü. Qiyafəsini, geyimini, nə gündə olduğunu unutmağa macal tapmışdı. Alatoran səma altında qərar tutmuş, sərin küləklər əsən Çikaqo özündənrazı tərzdə gəzişən, qarşıdakı geniş küçələrin – Lotusun istənilən küçəsindən qat-qat geniş küçələrin hansıdarsa kimsənin görüşünə tələsirmiş kimi, sürətlə addımlayan bər-bəzəkli piyadalarla dolu idi. Şəhərin mərkəzini

arxada qoyub Billinin yaşadığı rayona çatanda hava artıq qaralmışdı.

– Arvadım Arlinlə tanış ol. Bu isə balaca Tomasımızdır.

Arlin Frenkə çox gözəl gəldi, lap səhnəlik idi. Hündür saç düzümü, geniş, hamar alnı, atəşin qara gözləri vardı.

– Şam edəcəksiniz? – soruşdu.

– Yox, – Billi dedi. – Artıq yemişik.

– Yaxşı.

Arlin metallurgiya zavodunda işləyirdi, gecə növbəsinə çıxacaqdı. Mətbəx masasının arxasında kitab oxuyan Tomasın başından öpdü.

Billi ilə Frenk jurnal masasına keçdilər, pivə içə-içə söhbət etmək, kart oynamaq üçün masanın üstündəki xırım-xırdanı yığışdırdılar.

– Bəs sən harda işləyirsən – Frenk soruşdu.

– Poladəritmədəyəm. Amma indi tətillərdəyəm. Odur ki, agentliyin qarşısında növbəyə yazılıram, günəməzdə nə iş çıxdı, razılaşıram.

Bir az qabaq Billi Frenki oğlu ilə tanış edəndə oğlan ona sol əlini uzatdı. Frenk fikir verdi ki, uşağın sağ əli sallanıb. İndi əlindəki kartları qarışdıraraq qarışdıraraq, oğlunun əlinə nə olduğunu soruşdu. Billi xəyali tüfəngdən nişan alırmış kimi, bir hərəkət elədi.

– Polis keçirdi yanımızdan. Uşağın əlində isə pistonlu oyuncaq tapança vardı. Səkkiz yaşındaydı, səkilərdə o yan-bu yana qaçır, gördüyünü nişan alırdı. Təzə işə girmiş polislərdən biri də özünü yoldaşlarına göstərmək istəyirdi.

– Axı, uşağa elə-belə, heç nədən atəş açmaq olmaz.

Polislər kimə istəsələr atəş açə bilərlər. Bura əsl bandit şəhəridir. Arlin qəbul şöbəində bir az dara-ba-ra saldı. İki dəfə yaxasından yapışıb çölə çıxardılar. Amma hər ziyanda bir xeyir də var. Əlinin şikəstliyinə görə küçələrdə veyillənmiş, dərəcə gedirdi. İndi riyaziyyat dahisidir. Bütün müsabiqələrdə qələbə çalır. O qədər təqaüd ayırıblar ki, yığb-yığışdırmaq olmur.

– Belə çıxır ki, həmin polis ona yaxşılıq edib.

– Yox. Yox-yox-yox. İsa Məsih müdaxilə etdi. Dedi: “Dayan, cənab polis. Bu kiçiklərə ziyan yetirmə. Kiçiklərə ziyan yetirən, mənim qəlbimin hüsurunu pozur”.

Əladır, Frenk fikirləşdi. İncil həmişə, hər yerdə kara gəlir, bircə atəş xəttindən başqa. “Aman Tanrım!” Mayk belə deyirdi. Staff da qışqırırdı: “Aman Tanrım, mənim işim bitdi, Frenk, Tanrım, kömək elə mənə”.

Riyaziyyat dahisi öz çarpayısını atasının təzə dostuna güzəşt edib divanda yatmağa hazır idi. Frenk yataq otağında ona yaxınlaşıb dedi:

– Sağ ol, dostum.

– Mənim adım Tomasdır, – oğlan dilləndi.

– Aydınır, Tomas. Eşitdim, riyaziyyat sarıdan yaman güclüsən.

– Mən hər şeydə güclüyəm.

– Məsələn?

– Vətəndaşlıq və hüquq məsələlərində, coğrafiyada, ingilis dilində... – Onun səsi sanki söndü, elə bil güclü olduğu fənnləri saymağa hələ xeyli davam edə bilərdi.

– Hə, onda uzağa gedəcəksən...

– Həm də çox ucalara...

On bir yaşlı oğlanın bu həyasızlığına Frenkin gülməyi tutdu.

– Bəs hansı idmanla məşğul olursan? – oğlanı bir balaca sıxmağın faydalı olacağını düşünüb soruşdu.

Tomas ona elə soyuq baxdı ki, canına üşütmə düşdü.

– Mən o mənada deyirəm ki...

– Başa düşdüm, nə mənada deyirsiniz, – Tomas diləndi və borclu qalmamaq üçün Frenki təpədən-dırnağa, yaxşı-yaxşı süzdü və dedi.

– Sizə içki içmək olmaz.

– Haqlısan.

Ortaya qısa bir sükut çökdü; Tomas qatlanmış ədylə balışın üstünə qoydu, qoltuğuna vurub şikəst əlilə böyrünə sıxdı. Yataq otağının qapısında çönüb ona baxdı.

– Siz müharibədə olmusunuz?

– Olmuşam.

– Öldürmüşünüz?

– Hə, məcbur qalanda.

– Xoşunuza gəlmişdi?

– Yox. Heç xoş deyildi.

– Bu, yaxşıdır. Xoş olmasa, yaxşıdır. Sevindim.

– Niyə?

– Deməli, yalançı deyilsiniz.

– Sən hədəfə dəqiq vurursan, Tomas. Böyüyəndə kim olmaq istəyirsən?

Tomas qapının dəstəyini sol əlilə çevirib açdı.

– Kişi, – dedi və çıxdı.

Frenk pərdənin ay işığına qərq olmuş qıraqları ilə məhdudlaşan qaranlıqda oturub ümid edirdi ki, Lilidən ayrılandan sonra riayət edə bildiyi kövrək ayıqlığı onu əvvəlki yuxularına yuvarlatmayacaq. Lakin o madyan həmişə gecələr gəlir, gündüzlər heç vaxt şıllaq atmırdı. Qatarda bir damcı viski və üstündən bir neçə saat keçəndən sonra, iki pivə – özünü əziyyətsiz məhdudlaşdırma bilirdi. Yuxu kifayət qədər tez gəldi və özüyə yalnız bir görüntü gətirdi: əl barmaqlarına bənzər barmaqları olan ayaq – bəlkə ayaq barmaqlı əl idi? Sonra da yuxu görmədən dalbadal neçə saat yatdı və xəznəsində patron olmayan tüfəngin çox ucadan eşidilən çaxmaq səsinə bənzər şaqqıltıya oyandı. Yerinin içində oturdu. Böyür-başında heç bir hərəkət yox idi. Sonra o, qatardakı balaca kişinin cizgilərini gördü – onun enli kənarları olan şlyapasını pəncərənin işıqlı çərçivəsində heç nəylə səhv salmaq olmazdı. Frenk dolabçanın üstündəki lampanı yandırdı. Əynində mavi kostyumu olan o kişi işıqlandı.

– Ey! Sən kimsən, lənət şeytana! Sənə nə lazımdır?

– Frenk çarpayıda qalxıb ona tərəf irəlilədi. Üç addımdan sonra kişi yox oldu.

Frenk çarpayısına qayıdıb fikirləşdi ki, oyaqkən gördüyü bu yuxu o birilərdən heç də pis deyil. Nə yoldaşlarının leşini yeyən itlər, nə də cəsədləri didişdirən quşlar vardı bu yuxuda, – o hallüsinasiya bir dəfə olmuşdu, şəhər parkının qabağındakı güllüyün skamyadasında oturanda. Hətta bir az gülməli idi. Belə kostyumlar barədə eşitmişdi, amma onu adamın əynində heç vaxt görməmişdi. Əgər bu kişilik göstəricisidirsə, ensiz fitə,

bir də yanağa, alına ustalıqla çəkilmiş adi ağ rəngə daha çox üstünlük verərdi. Təbii ki, əlində nizə də olsun. Amma ədəbazlar başqa geyimləri seçirdilər: enli çiynləri olan pencək, enli şlyapa, saat zənciri, beli sinədən başlayan, özü enli, balağındakı manjetləri çox dar olan şalvar. Belə dəbli geyim bəs edir ki, ölkənin hər iki sahiliyndəki polislər səninlə maraqlansın.

Lənət şeytana! Bircə təzə kabusla yoldaşlığım çatmırdı. Bəlkə bu nəşə bir işarədir? Bəlkə bacısının başında nəşə var? Axı məktubda yazılmışdı: "Öləcək". Deməli, hələ sağdır, amma xəstələnib, çox xəstədir və yəqin ki, yanında kömək edəsi bir kimsə də yoxdur. Əgər həmin məktubu yazan Sara ona kömək edə bilməyibsə, bunu bacısının rəisi də bacarmayıbsa, deməli, indi evlərindən çox uzaqda ölüm ayağındadır. Valideynlər də ölüb – anası vərəmdən, atası infarktdan. Baba-nənəsi – Salemlə Lenora hesabdan deyil. Lap istəsələr belə, getməyə halları yoxdur. Bəlkə dostları öləndə rus gülləsi ancaq buna görə öldürməmişdi onu. Bəlkə o, indi elə Sinin hesabına yaşayır? Əslində bu, ədalətli olardı, çünki bütün ömrü boyu bacısının qayğısını çəkib, – tamamilə qərəzsiz, heç bir emosional mənfəət güdmədən çəkib. Hələ heç yeriə bilmədiyi vaxtlarından. Onun ilk sözü "Fenk" olmuşdu. Bacısının iki dənə süd dişini mətbəxdəki kibrit qutusunda gizlətməmişdi, onun oynadığı balaca şarlarla, çay qırağında tapdıqları qırıq saatla bir yerdə. Sinin harasındasa peyda olan bircə qançır, bircə cızıq belə onun diqqətindən yayına bilməzdi. Yalnız bir şeyi bacarmamışdı, orduya yazılanda qızın gözlərində gördüyü qüssəni, bəlkə də qorxunu qovmağı. Çalışmış-

dı onu başa sala ki, bu, yeganə çıxış yoludur. Lotus onu da, iki ən yaxın dostunu da boğub öldürür yavaş-yavaş. Onda birtəhər razılığa gəlmişdilər. Frenk də özünü inandırmışdı ki, Sinin başına heç nə gəlməz.

İndi isə budur, gəlir.

Arlin hələ yatırdı, Billi hər üçünə səhər yeməyi hazırladı.

- Onun növbəsi neçədə qurtarır?

Billi fəsəlinin xəmirini isti tavaya tökdü.

- Saat on birdən yeddiyə kimidir gecə növbəsi. Birazdan duracaq, amma axşama kimi görməyəcəm onu.

- Necə yəni? - Frenk təəcübləndi. Normal ailələr-dəki qayda-qanunlar onu valeh edirdi, amma bu valehlik heç vaxt paxıllığa çevrilmirdi.

- Toması məktəbə aparanda agentlikdə növbəyə gec yazılacam, çünki səninlə birlikdə mağazaya da getməliyik. O vaxta günəmuzd işlərin yaxşılarını paylaşdıracaqlar. Baxım, görüm mənə nə qalır. Amma əvvəlcə, mağazaya. Sənin görkəmin elədir ki...

- Demə...

Buna ehtiyac yox idi. "Qudvill" mağazasındakı satıcı qız da buna lüzum görmədi. Onları üstündə qatlanmış pal-paltar olan masanın yanına apardı, pencək, palto dolu asılqanlara işarə etdi. Tez seçdilər. Təmiz, ütülü, ölçülərinə uyğun asılmış paltarlar idi. Hətta keçmiş sahiblərinin iyi də çox zəif hiss olunurdu. Mağazada paltar dəyişmək üçün xüsusi yer vardı, orada istər səfil, istər ləyaqətli, ailəcanlı birisi paltarlarını dəyişib, köhnə-kültəsini zibil yeşiyinə ata bilərdi. Frenk normal

paltarlar geyəndən sonra elə bil qürurlandı; hərbi şalvarının cibindən piyada nişanını çıxarıb yaxasına taxdı.

– Belə, – Billi dedi. – İndi babat bir çəkmə lazımdır. Tom Makana, ya da istəyirsən, Florshayma gedəkmi?

– Heç birinə. Mənim rəqs etmək fikrim yoxdur. İş çəkməsi lazımdır.

– Anladım. Pulun çatacaq?

– Hə.

Yəqin polislər də elə nişandan bilmişdi veteran olduğunu. Küçədə təsadüfi, seçmə yoxlama zamanı yalnız ciblərini, özü də üzdən yoxlamışdılar, fəhlə çəkmələrinin içinə heç baxmamışdılar. Üzüdivara oturmuş o biri iki nəfərin birindən yaylı bıçaq, digərindən birdollarlıq əskinas müsadirə etmişdilər. Dördü də əllərini səkinin yanında durmuş maşının kapotuna qoyub durmuşdu. Gənc polis nəfəri Frenkin döyüş nişanına elə onda fikir vermişdi.

– Koreya?

– Bəli, ser.

– Bura bax, Dik. Onlar veterandır.

– Doğrudan?

– Hə. Bax. – deyib Frenkin nişanına işarə etmişdi.

– Keçin. Get, dostum.

Polislə qarşılaşmadan danışmağa dəyməzdi, ona görə də Frenk də, Billi də danışmadan yollarına davam etdilər. Sonra küçə alverçisinin yanında ayaq saxladılar ki, pulqabı alsınlar.

– İndi əynində kostyumun var. Hər dəfə saqqız almaq üçün pulu uşaq kimi çəkmələrinin içindən çıxara bilməzsən. – Billi əlini Frenkin çiyninə vurdu.

- Neçəyədir? - Billi qarşısına qoyulan pulqabıları bir-bir nəzərdən keçirirdi.

- İyirmi beş.

- Nə? Çörək on beş sentdir.

- Nə olsun ki? - Satıcı alıcıya baxırdı. - Pulqabının ömrü daha uzun olur. Alırsan, yox?

Pulqabını alandan sonra Billi Frenki lap Bukerin aşxanasınadək ötürdü. Orada pəncərənin qalın şüşəsinə söykəlib bir-birinin əlini sıxaraq mütləq görüşəcəklərini deyib ayrıldılar.

Frenk qəhvə içdi, Meykondan olan ofisiant qızla məzələndi, sonra isə artıq onu cənuba, Sinin görüşünə və kim bilir, daha nələrə, haralara aparacaq qatara minmək vaxtı idi.

Biz Texasdakı Bandera əyalətindən gedəndə anam hamilə idi. Üç, ya da dörd ailənin maşını vardı, aparmaq mümkün olan nələri vardısı, yüklədilər. Amma yaxşı yadıncadı, nə torpağı, nə məhsulu, nə mal-qaranı aparan olmadı. Görəsən, donuzları yemləyən kimsə olacaqdı, yoxsa özbaşına qalıb təzədən vəhşiləşəcəkdilər? Bəs anbarın arxasındakı sahə? Onu yağışlar ərəfəsində şumlamaq lazım idi. Bizimkilər kimi ailələrin əksəriyyəti mister Qardiner özününküləri ştatın sərhədində düşürəndən sonra qayıdıb bəzilərimizi götürənə qədər, bir xeyli yol getmişdilər. Onun maşınına yerləşmək üçün içi əşya dolu arabanı atdıq, – var-yoxumuzu sürətə dəyişdik. Anam ağlayırdı, amma qarnındakı balası qazanlardan, konservləmə üçün şüşə qablardan, yatacaqdan daha vacib idi. O yalnız pal-paltar zənbilini götürdü, indi dizinin üstünə qoymuşdu. Atam əlindəki torbada bir neçə alətini və bir də heç vaxt görməyəcəyimiz atımız Stellanın yüyənini aparır-

dı. Mister Qardiner bizi apara biləcəyi yerədək aparıb orada düşürəndən sonra hələ bir xeyli piyada getdik. Ayaqqabımın altı qopurdu, atam da onu öz çəkməsinin bağı ilə bərk-bərk bağladı. Yolboyu bizi iki dəfə həmin səmtə gedən arabacılar tərkinə aldı. Hamı yorğunluqdan danışdı, acliqdan danışdı... Mən də qazamatda, Koreyada, hospitallarda, masa arxasında, zibil yeşiklərinin yanında artıq-urtuq yemişdim, amma anbardakı yemək qalıqlarına heç nə çatmaz. Sən bundan yaz. Niyə yazmayasan? Xilaskar kilsənin qabağında növbəyə durub qurumuş, üstü kif bağlamış pendiri, sirkəli donuz ayağını necə gözləməyim yadımdadır – sirkəsi iy verən suxarının üstünə damcılayırdı...

Orada qarşımızdakı qadın bir könüllüyə adının necə tələffüz olunduğunu başa salırdı, anam da bunu eşitdi. Sonra anam dedi ki, bu nə şirin səsdir belə. Elə onun adı da qəzəbli kütlənin səs-küyü içində bir musiqi kimi çıxırdı. Bir neçə həftədən sonra öz uşağı keşiş Beyninin icmasına aid kilsənin zirzəmisində doğulanda və bəlli olanda ki, qızıdır, anam onun da adını İsidra qoydu və həmişə hecaların üçünü də tam tələffüz edirdi.

Təbii ki, adını qoyana kimi, doqquz gün gözlədi ki, ölüm bu yeni həyatdan xəbər tutub onu yeməsin. İndi anamdan başqa hamı onu Si çağırır. Öz adı barədə nə fikirləşdiyi, onu necə qiymətləndirdiyi həmişə xoşuma gəlib. Məndə özümlə bağlı heç bir xatirə yoxdur. Mənim adımlı da əmim kimi Frenk qoymuşdular. Atamın adı Lüter, anam İdadır. Soyadımız lap şitdir – Mani, yəni pul. Amma pulumuz yox idi.

Sən yayda Texasla Luiziananın sərhədini keçmə-
misənsə, istinin nə olduğunu bilməzsən. Bilmədiyin-
dən də onu təsvir etmək üçün söz tapmazsan.

Ağaclar təslim olub başlarını sallayır. Tısbağalar qı-
nında bişir... Bacarırsan, təsvir elə bunu.

Qız üçün dünyada bədqılıq nənədən pis şey ola bilməz. Anan səni hərdən şapalaqlamağa, dəqiqəbaşı cürbəcür əmrlər verməyə borcludur ki, sən də böyüyəndə pisi yaxşıdan seçə biləsən. Nənələr isə öz balaları ilə son dərəcə ciddi davranmış olsalar belə, nəvələrini ərköyün öyrədir, onların bütün günahlarını bağışlayır. Elə deyil bəyəm?

Si tənəkə ləyənin içindən əlüzyuyanın çanağına sarı yaş ayağıyla bir neçə addım atdı. Vedrəyə krandan soyuq su tökdü, gətirib ləyəndəki isti suya əlavə elədi və yenə oturdu. Öləziyə axşam işığının fikirlərinin dağınıq düzənini bir az da dolaşdırdığı anlarda sərin suda oturmaq istəyirdi. Peşmanlıqları, özünə qazandırdığı bəraətləri, düzgün dəlilləri, yalançı xatirələri və gələcək planları gah bir-birinə qarışır, gah da əsgərlər kimi səf çəkib düzülürdülər. Yəqin nənələr elə belə olmalıdırlar deyə fikirləşirdi, amma balaca İsidra üçün bu heç də belə deyildi. Çünki atasıyla anası dan yeri sökülən-

dən düz gecəyə kimi işləyirdilər, onlar bilmirdi ki, miss Lenora Si ilə qardaşının səhər yeməyi üçün buğda yarmasına süd əvəzinə su tökür. Onlara da kimsə tapşırmamışdı ki, ayaqlarındakı qırmızı zolaqların çay kənarında oynayanda böyürtkənlikdə yaralandıqları barədə yalanlar söyləsinlər. Hətta babaları Salem belə susurdu. Frenk onda belə demişdi: yəqin qorxur ki, miss Lenora da onu əvvəlki iki arvadı kimi atsın. Heç yanda iş tapmaq imkanı olmayan bir qoca üçün rəhmətə getmiş birinci ərinə görə beş yüz dollar sığorta almış Lenora çox uğurlu variant idi. Üstəlik onun "fordu", şəxsi evi də vardı. Salem Mani onu elə yüksək qiymətləndirirdi ki, qaxac şorbasını aralarında iki yerə böləndə, uşaqlarına yalnız xörəyin iyi qalanda belə danışmırdı. Onsuz da Texasdan qovularkən ev-eşiksiz qohumlarını yanlarına buraxmaqla boyunlarına böyük minnət qoymuşdular. Sinin elə yolda doğulmasını Lenora qızın gələcəyi üçün nəhs əlamət sayırdı. Normal qadınlar evdə, öz yataqlarında, səriştəli xristian qadınların nəzarəti altında doğurlar. Doğmaq üçün xəstəxanaya yalnız küçə qadınları, fahişələr getsə də, heç olmasa körpələrinin başı üzərində tavanları olur. Küçədə, ya da onun adətən dediyi kimi, qanovda doğulmaq isə yaramaz, günahkar bir həyatın müjdəsidir.

Lenoranın evi iki nəfər, lap üç nəfər üçün də kifayət qədər geniş idi, amma daha nənə-baba, ata-ana, əmi, iki balaca uşaq üçün yox. Üstəlik uşaqlardan biri lap körpə idi, elə hey zırıldayırdı. İllər ötdükcə bu dərisqallığa tab gətirmək çətinləşirdi və özünü Lotusda hamıdan üstün sayan Lenora özünün bütün narazılı-

ğını "küçədə" doğulmuş qızın başına yağdırırdı. Elə ki, qız içəri girirdi qaş-qabağını tökürdü. Vay o gündən ki, qaşığı-zadı əlindən salaydı, kandara ilişib yıxılıydı, ya da hörüyü boşalıb açılaydı, o dəqiqə ağzının qıraqları narazı ifadə ilə büzülürdü. Bu ellər nənəsi körpə qıza bircə səhvini belə bağışlamırdı və hər dəfə onun dalınca deyirdi: "nahaq yerə qanovda doğulmayıb ki". Bütün bu illər ərzində Si valideynləri ilə birlikdə yerdə yatırdı, həsirdən azacıq yumşaq nazik döşəkçənin üstündə. Frenk əminin yeri bir-birinə bitişdirdiyi qoşa stulda, gənc Frenkinki isə arxa eyvandakı yelləncəyin taxtasında idi, lap göydən yağış töksə belə, orada yatmalı idi. Valideynləri İda və Lüter hərəsi iki işdə çalışırdı – İda gündüzlər pambıq yığır, əkin sahələrinə qulluq göstərirdi, axşamlar isə meşəqıranların daxmasında yır-yığış edirdi, Lüterlə Frenk isə Ceffridən olan iki plantatorun tarlasında tər tökürdü. Onlar hətta başqalarının özünə rəva bilmədiyi işlərə belə sevinirdilər. Cavanların çoxu davaya getmişdi, müharibə qurtaranda isə pambıq tarlalarında, araxis sahələrində, meşəçilərin yanında işləməyə qayıtmadılar. Frenk əmi də davaya getmişdi. Donanmaya düşmüşdü aşpaz kimi və sevinirdi ki, partladıcı maddələrə əlini də vurmur. Amma qulluq etdiyi gəmi onsuz da batdı, miss Lenora da evinin pəncərəsindən qızıl ulduz asdı, elə bil oğlunu itirən vətənpərvər qadın Salemin əvvəlki arvadlarından biri deyil, elə özü idi. İda meşədəki anbarda işləməkdən astma tutub öldü, lakin işləməyi boşa getməmişdi: Lenoranın yanında üç il yaşayandan sonra onlar hər şənbə günü kirayə pulunun dalınca

gələn qoca Şepardın evini tutmuşdular, ayrı yaşayırdılar.

Sinin yadındaydı ki, şəxsi bağları, özlərinin yumurtlayan toyuqları olmasına necə fərəhlənirdi. Ailə üçün belə xırda şeylər bəs idi ki, hamı özünü öz evindəki kimi hiss etsin. Həm də qonşular artıq onların halına acımaq əvəzinə, öz dostluqlarını təklif edə bilərdilər. Lenoradan fərqli olaraq onların hamısı sərt insanlar olsa belə, xeyirxah idilər. Kiminsə bibəri, kələmi artıq olurdusa, israr edirdilər ki, İda götürsün. Hərdən çaydan tutulmuş balıq, iki-üç vedrə qarğıdalı dənisi, başqa cürbəcür şeylər də olurdu – ərzağı zay eləməyəcəkdilər ki. Mallarını qonşularla bölüşməkdən ləzzət alırdılar. Qərib insanlara sığınacaq verməyə hazır idilər, xüsusilə də əgər bu şəxs polisdən gizlənməyə məcbur qalmışdısa. Həmin o qorxmış, bədəni qan içində olan kişi kimi: onun qanını yudular, qarnını doyurdular, qatara mindirib yola saldılar. Öz evi olmaq yaxşı şey idi. Bir də mister Heyvudun ayda bir dəfə Ceffridəki mağazadan alacağı şeylərin siyahısına onların ehtiyaclarını da ayrıca əlavə etməsi. Bu da əla idi. Hərdən uşaqlara komiks kitabları, saqqız, nanəli konfeti pulsuz gətirirdi. Ceffridə səkilər, su xətti, mağazalar, poçt, bank, məktəb vardı. Lotus isə əldən-ayaqdan uzaq, səkisiz, susuz bir yer idi – cəmi əlli ev, iki kilsə. Kilsələrin birində oxuyub-yazmaq, hesab öyrədirdilər. Si fikirləşirdi ki, orada kitab daha çox olsaydı, yaxşı olardı. Yoxsa Ezopun təmsillərindən, uşaqlar üçün İncildən başqa heç nə yox idi. Bir də fikirləşirdi ki, ona Ceffridəki məktəbə getməyə icazə versəydilər, qiyamət olardı.

Si fikirləşirdi ki, həmin o alçağa elə buna görə qoşulub qaçmışdı. Bu qədər dargöz böyüməsəydi, evdə iş görməkdən, bir də kilsə məktəbinə getməkdən savayı iş-güc tapılmayan, bivec şəhərcikdə yaşamasaydı, elə sarsaqlığa da yol verməzdi. Üstəlik hələ səhərdən axşama kimi nəzarət altında, hamının, bütün böyüklərin nəzarəti altında; tək Lenoranın yox ha, şəhərin bütün yaşlılarının nəzarəti altında yaşamasaydı. Bura bax, qız, sənə tikiş tikməyi öyrədən olmayıb? Olub, mem. Bəs onda niyə paltarının ətəyi belə sallanır? Bəli, mem. Daha doğrusu, yox, mem. Nədir, dodaqlarına boya çəkmişən? Yox, mem. Bəs, bu nədir belə? Gilənardı mem, daha doğrusu, böyürtkəndir. Yeyirdim. Sən yalan söylə, daha çox aldat! Sil dodaqlarını. Düş ağacdən, eşidirsən, bu dəqiqə düş! Çəkmələrin bağını bağla, kuklanı qoy, ayağını ayağının üstünə aşırıb boş-bekar oturma, dırımı götür, bağı təmizlə, düz dayan, cavab qaytarma...

Onun və başqa qızların on dörd yaşı tamam olanda oğlanlar barədə danışmağa başladılar, Siyə yaxın durmağa cəsarət edən yox idi – böyük qardaşı Frenkə görə. Oğlanlar bilirdi ki, onların yemi deyil. Ona görə də Frenklə iki yaxın dostu davaya gedəndə Lenoranın dediyi kimi, qarşısına çıxan ilk şalvarlı gədə saqqızını oğurlamışdı.

Onun adı Prinsipl idi, amma özünə Prins deyirdi. Atlantadan xalasıgilə qonaq gəlmişdi, nazik altlı parlaq çəkmələri vardı, geyim-keçiminə yaman fikir verirdi. Qızlar onun şəhərli ləhcəsinə, zəngin həyat təcrübəsi saydıqları davranışına valeh olmuşdular. Si isə bu təsirin altına hamıdan çox düşmüşdü.

İndi çiynlərinə su tökə-tökə az qala yüzüncü dəfə özünə sual edirdi ki, oğlanın qışı şəhərdə keçirmək yerinə, belə kimsəsiz, vecsiz bir şəhəciyə nədən gəlib çıxdığını niyə heç xalasıdan soruşmadı? Lakin o, indi kimsəsiz, zəif idi – elə bil qabaqlar qardaşı dolaşan yerlərin fəzasına düşmüşdü, iradəsiz üzürdü. Gör, yanında səni müdafiə edən ağıllı, sərt qardaşın olması nə imiş. Ağılı gec inkişaf edirdi – qız özü bu fikirdə idi. Üstəlik Prins onu elə qərəzsiz sevirdi ki, oğlanın əqidəsinə əmin olmamaq mümkün deyildi. Ona görə qıza deyəndə ki, sən çox gözəlsən, inanırdı. Və gəlib deyəndə ki, Si ona bir həyat yoldaşı kimi, bir arvad kimi gərəkdir, bunun cavabını Lenora özü verdi: “Yalnız qanuni arvadı olandan sonra”. “Qanuni arvad” nə demək idi, qız anlamadı. İsidranın doğum haqqında şəhadətnaməsi də yox idi, əyalət mərkəzinə isə buradan yüz mil məsafə vardı. Ona görə pastor Plsopu çağırdılar, onlara xeyir-dua verdi, adlarını yekə kilsə kitabına yazdı, çıxıb getdilər qızın valideynlərinin yanına. Frenk orduda idi deyə onun çarpayısında yatırdılar. Və adamların hərdən gülə-gülə xəbərdarlıq etdiyi həmin o “böyük məsələ” də elə orada baş verdi. O işin darıxdırıcılığı ağrısından çox idi. Si də fikirləşirdi ki, yəqin sonra yaxşı olar. Sən demə, “yaxşı” sadəcə çox demək imiş, özü də söhbət yalnız saydan gedirdi. Bu işin yeganə xoşagələn cəhəti yalnız tez bitməsi idi.

Prinsin özünə layiq bildiyi iş nə Lotusda, nə yaxın ətrafda yox idi, odur ki, arvadını da götürüb Atlantaya getdi. Si böyük şəhərdə parlaq həyat gözləyirdi və orada bir neçə həftə kranı eləcə burmaqla, suyun

necə gəldiyindən, milçəksiz ayaqyolundan, küçələnin gün batandan sonra elə gündüz kimi işıqlandıran, işıqlı daquşlar qədər gözəl fənərlərə, bir də hündürdabarı çəkmələr geyinmiş, gözəl şlyapalar qoymuş qadınların gündə iki-üç dəfə kilsəyə gedib-gəlməsinə maraqla tamaşa edib Prinsin ona aldığı paltarın gözəlliyinə valeh olandan sonra anladı ki, oğlan onunla maşına görə evlənibmiş.

Lenora yaşadıkları evin sahibi Şeparddan işlənmiş bir universal almışdı, Salem maşın sürə bilmədiyindən özünün köhnə fordunu Lüterlə İdaya verib xəbərdarlıq etmişdi ki, əgər aldığı universal qırılsa, maşınını özünə qaytaracaqlar. Lüter həmin fordunu bir neçə dəfə Prinsə vermişdi ki, Ceffriyə getsin, Frenkin əvvəllə Kentukkidən, sonra Koreyadan gələn, ya ona yazdıqları məktubu aparıb-gətirsin. Bir dəfə İdanın astması güclənəndə boğaz dərmanı almaq üçün də maşınla getmişdi. Beləliklə, Prins bu maşından istifadə edirdi və bu hamını razı salırdı: illər uzununu avtomobilin üstünü basmış qalın toz qatını da yumuşdu, şamlarını, yağını dəyişmişdi. Üstəlik gəzmək istəyən yoldaşlarını maşına yaxın buraxmırdı. Ona görə də cavanların Atlantaya maşınla gəlməsinə Lüter asanlıqla razılaşdı, – söz vermişdilər ki, maşını bir neçə həftəyə qaytaracaqlar.

Qaytarmadılar.

İndi o, tamam tək idi, bazar günü tənəkə vannada oturub bədənini Corciyada yaz istisi adlanan dəhşətli hərərətdən xilas etməyə çalışırdı, Prins isə gah Kaliforniyada, gah da Nyu-Yorkda özünün incə çəkmələriylə maşının qazını basıb kefi edirdi. Oğlan onu başına bur

raxıb gedəndə Si sakit bir küçədə nisbətən ucuz ev tutdu – mətbəxində şəraiti, vannası olan birotalı mənzil. Üstdəki iri mənzildə yaşayan Telma ilə tanış oldu. Qadın da təzə qonşusu ilə dostluğuna özünün kobud nəsihətlərini əlavə edə-edə, onu Bobbinin ət restoranında qabyuyan işləməyə düzəltdi.

– Kəndçi qızın sarsaqlığından böyük sarsaqıq ola bilməz. Çıxıb gedəydin evinizə, qohumlarınızın yanına...

Aman allah, maşinsız necə qayıdaydım ora? – bunu düşünəndə Si lap dəhşətə gəlirdi. Lenora artıq hədələyirdi ki, işi polisə verəcək. İda öləndə Si onu basdırmağa maşında getmişdi. Onda Bobbi aşpazına icazə vermişdi ki, qızı evlərinə aparsın. Kəsib bir dəfn idi – şam ağacından əldəqayıрма tabut, çiçək-filan da yox idi, anasının üstündə ikicə dənə çiçəkli doqquzdən budagı vardı, onları da özü üzümüşdü. Hər şeydən acı olan isə Lenoranın söyüşləri, ittihamları idi. Oğru, axmaq, bihəya, sənin barəndə şerifə demək lazımdır... Si şəhərə döndü və özünə söz verdi ki, oralara bir də qayıtmasın. Sözüünü tutdu, bir aydan sonra atası infarktdan öləndə də getmədi.

İsidra Telmanın onun axmaqlığı barədə dedikləriylə razılaşırdı, amma yer üzündə ən çox arzuladığı qardaşı ilə söhbət etmək idi. Ona havadan, Lotusdakı dedi-qodulardan, ondan-bundan yazırdı. Amma bilirdi ki, görüşsələr, hər şeyi danışsa, qardaşı gülməyəcəkdi ona, qınamayacaqdı, danlamayacaqdı. Həmişəki kimi çətin vəziyyətində müdafiə edəcəkdi. O dəfəki kimi Maykla, Staffla, başqa oğlanlarla çöldə futbol oynayanda baş

verən hadisə kimi. Oğlanlar oynayır, o da yaxınlıqda ki qoz ağacının altında oturub onlara baxırdı. Oyuna tamaşa etmək maraqsız idi. Oğlanlara sarı hərdən bir nəzər salırdı, başını dırnaqlarındakı qırmızı lakı təmizləməyə qatmışdı ki, Lenora görməsin. Görən kimi, bu "burnufırtılı qızı hər an hiss olunan bihəyalığına" görə bərk danlayacaqdı. Qəflətən oğlanların qışqırığını eşitdi: "Ey, hara gedirsən? Sən nə edirsən" – başını qaldiranda gördü ki, qardaşı meydançadakı yerini buraxıb gedir. Əlində zopası, aramla gedirdi, ağacların arxasında gözdən itdi. Sonra bəlli oldu ki, dolama gedirmiş. Qəflətən arxasında peyda olmuşdu və əlindəki sopa ilə onun dalında dayanmış kişinin qıçlarının arasına iki dənə saz zərbə endirmişdi, – Si isə bu kişini bayaqdan heç görməmişdi. Mayk qalan uşaqlarla bir yerdə yüyürə-yüyürə onun bayaqdan görmədiyinə baxmağa gəldilər. Sonra hamısı arxalarına baxmadan qaçıb getdilər – Frenk də onun əlindən tutub çəkə-çəkə apardı. Qardaşına sualları vardı: "Nə olub? O kim idi?" Heç qalan uşaqlar da cavab vermirdilər. Yalnız səslərini içlərinə salıb, dodaqaltı söyürdülər. Bir neçə saatdan sonra Frenk onu başa saldı. O kişi buralı deyilmiş, ağacın dalında gizlənib kino çıxarırmış. Nə kino? – Si əl çəkmirdi və qardaşı ona izah edəndə ki, kino çıxarmaq nədir, tirtir əsməyə başladı.

Frenk bir əlini bacısının təpəsinə, digərini peysərinə qoydu. Onun barmaqları titrətməsini məlhəm kimi sakitləşdirdi. Qardaşının məsləhətlərinə həmişə qulaq asırdı: zəhərli giləmeyvələri tanıyır, ilanlı yerə düşəndə çığırırdı, hörümçəklərin sağlığa faydalarını da

öyrənmişdi. Onun məsləhətləri həmişə konkret, xəbərdarlıqları aydın olurdu.

Amma siçovullar barədə ona xəbərdarlıq etməmişdi.

Bir dəfə dörd dənə qaranquş pəncərənin qabağındakı çəmənliyə qonmuşdu. Bir-birindən eyni məsafədə durub, quru otların arasından nəyisə nəzakətlə dimdikləyirdilər. Sonra elə bil komanda aldılar, dördü də birdən uçub pekan ağacına qondu. Si məhrəbaya bürünüb pəncərəyə yaxınlaşdı, onun torunu cırıq yerinə kimi araladı. Səssizlik otağın içinə koramal kimi sürünüb girdi, sonra nəsə uğuldadı və bu uğultunun ağırlığı sükutunkundan daha çox idi. Lap Lotusda günün axırı, yaxud axşamlar olan sükuta bənzəyirdi. Onda qardaşıyla oturub fikirləşirdilər ki, nədən danışsınlar, başlarını nəylə qatsınlar. Valideynləri gündə on altı saat işləyirdi, evdə demək olar ki, görünmürdülər. Uşaqlara da özlərinə macərə axtarmaq, ya da yaxın ətrafları tədqiq etmək qalırdı. Tez-tez çay qırağında oturub şimşək vurmuş maqnoliyaya söykənirdilər – ağacın başı yanmışdı, bir cüt qol kimi yanlara açılmış iki nəhəng budağı qalmışdı. Frenk dostları Mayk və Staffla birlikdə olanda belə icazə verirdi ki, Si də onlarla gəzməyə çıxsın. Dördü də möhkəm dost idilər, kaş adamın belə mehriban ailəsi olaydı. Nənəsinin evinə iş görmək üçün gəlməyəndə onları necə qaşqabaqlı qarşıladığıları yaxşı yadında idi. Salem üçün də maraqlı deyildi – heç ağzını açmır, yeməkdən başqa heç nədən danışmırdı. Qarnından savayı onu maraqlandıran yeganə şey başqa qocalarla kart, şahmat oynamaq idi. Valideynləri

isə gün boyu o qədər əldən düşürdülər ki, nəvazişləri ülgüc kimi olurdu – iti, dar, qısa. Lenora lap cadugər idi. Frenklə Si atılmış Genzellə Qretel kimi əl-ələ tutub sükut içində əzab çəkir, gələcəklərini təsəvvür etməyə çalışırdılar.

İndi dımır-dımır məhrəbaya bürünüb, pəncərənin qabağında durmuşdu, qəlbi gücdən düşürdü. Əgər Frenk yanında olsaydı, dörd barmağıyla yenə başına toxunardı, yaxud peysərini baş barmağı ilə ovardı. Barmaqlar həmişə ona belə deyirdi: ağlama, qövr eləyən yaraların mütləq sağalacaq, heç çapıq da qalmayacaq. Ağlama deyirdi barmaqlar, anamız özü də istəməzdi belə eləsin, sadəcə yorulub yazıq. Ağlama, ay qız, mən burada, sənirləyəm axı...

Lakin o yox idi – nə burada, nə də buralarda. Evə fotosəklini göndərmişdi: hərbi forma geyinmiş, tufəngli, gülümsünən döyüşçü; elə görünürdü, sanki tamam başqa, Corciyaya qəti oxşamayan aləmlərə aid idi. Tərxis olunandan bir neçə ay sonra bacısına ikisentlik açıqca göndərib harada yaşadığını xəbər verdi. Si onun cavabında belə yazdı:

“Salam, qardaşım necəsən mən yaxşıyam. İndi restoranda iş tapınısam, amma daha yaxşısını axtarıram. Nə vaxt imkanın olsa yaz. Səni sevən sənir bacın”.

İndi təkcənə durmuşdu, bədəni artıq vannanın xoş sərinliyindən ayrılırdı, yenə tərləməyə başlamışdı. Məhrəbə ilə döşlərinin altının, alnının nəmini aldı. Sonra pəncərənin layını tordakı deşikdən də yuxarı qaldırdı. Qaranquşlar qayıtmışdı, həyətin künc-bucağında bitən yovşanın qoxusunu ağuşunda gəzdirən

meh əsdi. Si baxa-baxa fikirləşirdi. Sən demə, o kədərli mahnılar elə bu barədə imiş. "Sevgilimi itirəndə, ağlım da əldən getdi..." Lakin bu mahnılar ölmüş sevgi haqda idi. Onun duyduqları isə bundan da ağır idi. Sınmışdı. Çatlamamışdı ha, eləcə birdəfəlik sınmışdı, param-parça olmuşdu.

Nəhayət, tərti tamam soyuyandan sonra Atlantaya gəldiklərinin ikinci günü Prinsin ona bağışladığı paltar asılqandan çıxardı. Səxavətindən bağışlamamışdı bu paltarı, sonradan bəlli oldu ki, qızın kəndçi paltarlarından utanırmış. Onu özüylə qonaqlığa-filana apara bilmirmiş, belə eybəcər paltarlarda sevgilisini öz ailəsi ilə də tanış eləyə bilməzmiş – bunu özü deyirdi. Amma təzə paltar alandan sonra da niyə şəhəri boş-bekar dolaşdıqlarını, yeməklərini fordun içində yediklərini, dostları, qohumlarıyla niyə görüşmədiklərini əsaslandırmaq üçün min bir bəhanə uydururdu.

- Sənin xalan haradadır? Ona baş çəkmək lazım deyil?

- Yox. Onun məndən xoşu gəlmir, heç mən də xoşlamıram onu.

- Amma o olmasaydı, biz görüşməyəcəkdik...

- Hə, elədir.

Amma paltarını kimsə görməsə belə, ipək kimi yumşaq viskozanın bədəninə toxunuşu əvvəlki kimi ləzzət eləyirdi ona. Bir də bəyaz fondakı mavi georjinlərin çoxluğu. Əvvəllər heç vaxt güllü paltar görməmişdi. Əynini geyinib vannanı çəkə-çəkə mətbəxdən arxa qapıya sarı sürüdü və içindəki sudan götürdü, qapının ağzındakı solmuş otluğa aramla tökdü – yarım vedrə

bu tərəf, bir az çox, o tərəfə, – ayaqlarını islatmaqdan qorxmurdu, amma paltarına sıçramasın deyə çox ehtiyatlı idi.

Mətbəx masasındakı içində qara üzüm olan boşqabın üzərində mığmığalar uçuşurdu. Si onları qovdu, meyvəni yaxalayıb oturdu yeməyə. Vəziyyətini götür-qoy edirdi: sabah bazar ertəsidir, onunsa cəmi dörd dolları var; həftənin sonu bu puldan iki dəfə artığını evkirəsinə verməlidir. Cümə günü isə ona on səkkiz dollar verəcəklər – gündəlik üç dollardan bir az çox düşür. Maaş on səkkiz dollar, çıx səkkiz, üstgəl dörd, eləyir on dörd. Bu pula hər şey almalıdır – küçədə normal görünmək, işini itirməmək, inkişaf etmək üçün nə lazımdırsa, hamısı alınmalıdır. Qabyuyanlıqdan aşpazlığa keçmək ümidindəydi, bəlkə hələ ofisiant da ola bilərdi – onların bəxşişi də olur axı. Bir bu paltarı saymasa, Lotusdan lap əliboş çıxmışdı. Elə Prins də onu əliboş buraxıb getmişdi. Ona sabun, alt paltarı, diş fırçası, pasta, dezodorant, daha bir paltar, ayaqqabı, corab, gigiyenik salfetlər lazımdır. Bəlkə hələ kinoya getmək üçün on beş senti də qalacaqdı, билетini eyvana alsa, bəs edər. Yaxşı ki, Bobbi gündə iki dəfə yeməyini havayı verir. Qərar belədir: daha çox işləmək, ya ikinci iş yeri, ya da lap başqa, daha yaxşı iş tapmaq.

Bunun üçün yuxarıdakı qonşusu Telma ilə danışmaq lazımdır. Si qapını ürəksiz döydü, itələyib açdı; rəfiqəsi mətbəxdə qab yuyurdu.

– Səni gördüm. Elə bilirsən kirli suyu həyətə töksən, yaşıllıq olacaq? – Telma soruşdu.

– Hər halda, ziyan eləməz.

- Eləyər. - Telma əllərini sildi. - Yazın belə isti keçməsi yadıma düşür. Ağcaqanadlar bütün gecəni tüğyan eləyəcəklər. Su qoxusu duydular, qurtardı getdi...

- Ağıma gəlmədi.

- Aydınır. - Telma əlini üstədən önlüyünün cibinə vurub "Kemal" qutusu çıxardı. Siqaretin birini alışdırıb rəfiqəsinə baxdı. - Qəşəng paltardır. Haradandır?

Onlar otağa keçib divana əyləşdilər.

- Bura gələndə Prins aldı.

- Prins, - Telma kinayə ilə mıqqıldadı. - Yaxşısı budur, de ki, əclaf alıb da. Mən indiyə kimi bir vaqon parazit görmüşəm, amma belə vecsizi olmayıb. Heç olmasa bilirsən haradadır?

- Yox.

- Bilmək istəyirsən?

- Yox.

- Allaha şükür.

- Telma, mənə iş lazımdır.

- İşin var da. Nədir, Bobbinin yanından gedirsən?

- Yox. Amma daha yaxşısını axtarıram. Bir az çox pul versinlər. İndi bəxşiş-filan olmur, yeməyi də istədim-istəmədim, restoranda yeməliyəm.

- Bobbinin yeməyi əladır. Ondan yaxşısını heç yanda tapmazsan.

- Bilirəm, amma mənə elə bir iş lazımdır ki, pul artıra bilim. Onsuz da Lotusa qayıdan deyiləm.

- Səni qınaya bilmərəm. Qohumların dəlidir. - Telma divanın söykənəcəyinə yayxandı, dodağını büzüb tüstünü havaya buraxdı.

Bu vərdişindən Sinin heç xoşu gəlmirdi, amma xoşlanmadığını gizlətdi.

- Bəlkə pis adamdırlar, amma dəli deyillər.

- Doğrudan? Sənə İsidra adını onlar qoymayıb?

- Telma, - Si dirsəklərini dizlərinə söykəyib rəfiqəsinə yalvarıcı nəzərlərlə baxdı. - Xahiş edirəm. Fikirləş.

- Yaxşı, yaxşı. Qulaq as, öz aramızdır, amma deyəsən bəxtin gətirir. İki həftə qabaq Ribanın yanında bir söhbət oldu. Kosmetika salonunda adam çox şey eşidir axı... Xəbərin var ki, pastor Smitin arvadı yenə hamilədir? On bir dənəsi ayaqlarına dolaşır, indi biri də gəlir. Nə deyim, ruhani də kişidir, başa düşürəm, amma... Valah, gecələr bundansa ibadət edəydi...

- Telma, iş barədə nə eşitdin orada?

- Orada, Bakheddəki şəhərə yaxın barların birində Riba dedi ki, onlara ikinci işçi lazımdır.

- Nə işinə?

- Onlarda işləyən həm aşpazlıq edir, həm də ev yığışdırır. Bir nəfər də lazımdır, ərinə kömək üçün. Həkimdir əri. Yaxşı adamlardır.

- Yəni tibb bacısı kimi bir şey?

- Yox. Köməkçi. Bilmirəm. Yəqin bint, yod verəcək. Qadın dedi ki, evlərinin ikinci mərtəbəsində kabinet var ərinin. Odur ki, elə onlarda yaşayacaqsan. Dedilər ki, maaşı elə də böyük deyil, amma mənzilhaqqı da verməyəcəksən. Elə bunun özü də böyük şeydir.

Avtobusdan sonra xeyli yol getməli idi, təzə, hündürdaban ağ ayaqqabıları isə mane olurdu. Üstəlik ayağında corabı yox idi deyə sürtürdü. Əlində ağzına

kimi xırım-xırdaları ilə dolu mağaza paketi tutmuşdu və ümid edirdi ki, bu sakit, gözəl qəsəbədə o da abırlı görünür. Doktor Skottun ünvanında yekə ikimərtəbə ev vardı, ətrafına səliqəli çəmənlik salınmışdı. Yarısını heç cür tələffüz edə bilmədiyi adı yazılan lövhədə isə onun gələcək işverəni göstərilirdi. Si tərəddüd edirdi, bilmirdi ki, əsas qapını döysün, yoxsa arxa qapıya keçsin. İkincisini seçdi. Mətbəx qapısını onun üzünə ucaboy, dolu qadın açdı. Əlini Sinin paketinə uzadıb gülümsündü.

- Ribanın dediyi qız sənsən yəqin. Keç içəri. Mənim adım Saradır. Sara Uilyams. Doktorun arvadı indicə gələcək.

- Sağ olun, mem. Olar əvvəlcə çəkmələrimi çıxarım? Sara gülümsündü.

- Hündür dabanları ilk dəfə düzəldən kim olubsa, bizi şikəst eləmək istəyirmiş. Otur. Gəl sənə sərin bir şey süzüm.

Ayaqqabılarını çıxarandan sonra Si mətbəxi heyranlqla gözdən keçirdi. Bobbinin mətbəxindən xeyli böyük, təchizatı xeyli yaxşı idi. Həm də təmiz. Sassaparilidən bir neçə qurtum alıb soruşdu:

- Deməzsiniz, mən nə iş görəcəm?

- Missis Skot nəsə deyər sənə, amma lap dəqiqini doktorun özü bilir.

Si vanna otağında üzünə su vurub sərinlətdi və Saranın arxasınca otağa keçdi. Bu otaq ona kinoteatrda da gözəl göründü. Sərinlik, tünd-bənövşəyi üzlüklü mebel, qalın, krujevalı pərdədən içəri yumşaq işıq süzülür. Missis Skott əllərini balaca balışın üstünə qoyub

topuqlarını cütleyərək oturmuşdu, başının hərəkəti ilə qızı salamlayıb oturmasına işarə elədi.

– Si. Sənin adın belədir? – Səsi elə bil musiqi idi.

– Bəli, mem.

– Burada anadan olmusan? Atlantada?

– Yox, mem. Buradan qərbdə yerləşən bir qəsəbə.

dənəm, adı Lotusdur.

– Uşaqların var?

– Yox, mem.

– Ərdəsən?

– Yox, mem.

– Kilsəyə gedirsən? Hansı kilsədəsən?

– Lotusda icma var. Konqreqasionistlər, mən ora-

da...

– Orada da atılıb-düşürlər?

– Nə?

– Heç nə. Məktəbi bitirmisən?

– Yox, mem.

– Oxuya bilirsən?

– Bəli, mem.

– Bəs, saymaq necə?

– Saymaq bilirəm. Kassir də işləmişəm.

– Bala, mən bunu soruşmuram.

– Saymaq bilirəm, mem.

– Bəlkə də heç lazım olmadı. Ərimin işindən elə də başım çıxmır, heç öyrənməyə də çalışmıram. O sadəcə həkim deyil; alimdir və çox mühüm təcrübələr aparır. Onun kəşfləri insanlara kömək edir. Amma doktor Frankenşteyn-filan da deyil ha.

– Doktor kim?

- Mühüm deyil. Onun tapşırıldığını ona lazım olan kimi elə, hər şey yaxşı olacaq. İndi get. Sara səni otağına ötürəcək.

Missis Skott qalxdı. Əynindəki paltarı mantiya kimiymişdi - döşəməyədək, ağ ipəkdən, enli qolları olan paltar. Lap kinolardakı kraliçalara bənzəyirdi.

Si mətbəxə qayıdanda gördü ki, paketini aparıblar. Sara onu öz otağına getməmişdən nəsə yeməyə razı saldı. Soyuducunu açıb bir qazança kartof salatı və bir cüt qızarmış toyuq budu çıxardı.

- Toyuğu qızdırım?

- Yox, mem. Belə yeyərəm...

- Mən bilirəm ki, qocayam, amma məni Sara çağır, zəhmət olmasa.

- Yaxşı, necə istəyirsiniz... - Si iştahına heyran qaldı. Ümumiyyətlə, azyeyən idi, Bobbinin daim ət cızıldayan mətbəxində heç yemək istəmirdi. İndi isə fikirləşirdi ki, görəsən, qarnını heç olmasa bir balaca doyurmaq üçün bu budlar bəs edəcək, yoxsa yox.

- Missis Skottla necə danışdınız? - Sara soruşdu.

- Yaxşı, - Si dedi. - Xoşagələn qadındır. Düz deyirəm, suyuşirindi.

- Hə. Onun yanında işləmək də asandır. Özünün cədvəli var: xoşlayır ki, hər gün eyni şeylər vaxtlı-vaxtında olsun. Doktor Bo - onu hamı belə çağırır, - o da çox nəzakətli adamdır.

- Doktor Bo?

- Onun tam adı Boreqard Skottdur.

Hə, Si fikirləşdi, adı belə tələffüz olunurmuş.

– Onların uşaqları var?

– İki qızıdır. Burada deyillər. Sənin görəcəyin iş barədə bir söz demədi?

– Yox. Dedi ki, doktor özü izah edəcək. Dedi ki, o sadəcə həkim deyil, alimdir.

– Düz deyir. Pulların hamısı xanımındır, o isə cürbəcür ixtiralar edir. Çalışır onlara görə patent alsın.

– Patent? – Sinin ağzı salatla dolu idi. – O, necə olur?

– Yəni müxtəlif şeylər düzəltmək üçün icazə. Hökumət verir onu.

– Aydındır. Yenə toyuq olar? Xahiş edirəm... Çox dadlıdır.

– Əlbəttə, ay bala. – Sara gülümsündü. – Burada qalasan, səni əməlli-başlı kökəldərəm.

– Bəs burada məndən qabaq köməkçilər olub? Onları işdən çıxarıblar? – Si narahat oldu.

– Bəziləri özləri gedirdi. Cəmi birini qovublar.

– Nəyə görə?

– Əşşi, heç düz-əməlli öyrənə bilmədim. Mənə elə gəlmişdi ki, münasib adamdır. Cavan, güləruz idi. Bilirəm ki, onlar nə barədəsə mübahisə etmişdilər, doktor Bo da demişdi ki, ona öz evində müvəqqəti yol yoldaşı gərək deyil.

– Yol yoldaşı? O, nə deməkdir?

– Nə bilim... Gəl anla da. Yəqin nəsə söyüş kimi bir şeydir. Doktor Bo qatı konfederatdır. Babası qəhrəman olub, onu Şimaldakı hansısa məşhur döyüşdə öldürüblər... Salfet götür.

– Çox sağ olun. – Si barmaqlarını sildi. – Əcəb ləzzət elədi. Deyin, siz çoxdan işləyirsiniz burada?

- On beş yaşımdan. Gəl, səni öz otağına aparım. Aşağıdadır. O qədər də iri deyil, amma yatmaq üçün ondan yaxşısını tapa bilməzsən. Oradakı döşək lap kraliçalara yarayar.

"Aşağı" dediyi eyvandan bir metr aşağıda idi - daha çox bir az dərinədə yerləşən adi otağa oxşayırdı, zirzəmi-filan deyildi. Dəhlizdə, doktorun kabinetinə yaxın idi Sinin otağı - tər-təmiz, dar, pəncərəsiz. Onun arxasında isə bağlı qapı vardı - Sara dedi ki, ora bombardmandan qorunmaq üçündür, içində hər cür ehtiyatı var. Sara paketi yerə qoydu. Divardakı asılıqandan yeni sakini iki nişastalı, ütülənmiş forma salamlayırdı.

- Səhər geyinərsən, hələ gözlə, - Sara formaların bəmbəyaz yaxalığını düzəldə-düzəldə dedi.

- Bura qəşəngdir ha. Bax, masa da var. - Si çarpayının qabaq söykənəcəyinə nəzər salıb gülümsünərək ona toxundu. Sonra şirmanın arxasına baxdı, unitaz və əlüzuyunu gördü, döşəyi misilsiz dərəcədə yumşaq olan çarpayıya sərələndi. Sonra çarpayının örtüyünü yenə səliqəyə salıb ipəyin hamarlığından ləzzət aldı. Bu da belə, ay Lenora, fikirləşdi. Necəsən, sınıq çarpayında rahat yata bilirsən? Lenoranın nazik, içinin pambığı piltə-piltə yumrulanmış döşəyi yadına düşdü, istehza ilə ucadan güldü.

- Sakit, ay qız. Xoşhalam ki, bəyəndin, amma belə ucadan gülmə, bundan xoşları gəlmir.

- Niyə?

- Sənə sonra deyərəm.

- İndi. İndi de, Sara, xahiş edirəm!

- Yadımdadır, bayaq dedim ki, qızları burada deyil? Onlar uşaq evindədilər. Hər ikisinin başı çox yekədir. Məncə, səfalitdir xəstəliklərinin adı. Heç olmasa biri olaydı. Hər ikisi xəstədir. Allah özü rəhm eləsin...

- İlahi. Gör, nə boyda dərddir, - Si dedi və fikirləşdi: yəqin ona görə ixtiralar eləyir də - başqalarına kömək etmək üçün...

Ertəsi gün səhər Si ev sahibinin qarşısına çıxdı - o, özünü nəzakətli, amma son dərəcə quru aparırdı. Sıx çal saçları olan bəstəboy kişi iri, çox səliqəli yazı masasının arxasında ağac kimi dümdüz əyləşmişdi. İlk növbədə soruşdu ki, uşaqları varmı, ömründə kişi görübmü. Si cavab verdi ki, qısa müddət ərdə olub, amma uşağa qalmayıb. Doktor onun görəcəyi əsas işləri sadaladı: alətləri və təchizatı təmizləmək, yır-yığış etmək və pasientlər barədə qeydlər aparmaq - ad, familiya, qəbul saati və sairə. Xəstələrlə hesablaşmanı onun özü aparacaqdı, baxış otağından ayrı, xüsusi otaqda.

- Düz səhər saat onda burada olmalısən, - dedi. - Əgər ehtiyac yaransa, gec saatadək işləyəcəksən, buna hazır ol. Bir də tibbin xoşagəlməzliklərinə hazırlaş: bəzən qan, bəzən ağrı... Sən həmişə sakit, dözümlü olmalısən. Həmişə. Əgər bacarsan, hər şey yaxşı olacaq. Bacararsan?

- Bəli, ser. Mən bacararam. Əlbəttə, bacararam.

Bacardı da. Doktorun yoxsullara, xüsusilə də qadınlara, qızlara necə kömək etdiyini gördükcə, ona daha çox hörmət edirdi. Qonşuluqdakı, Atlantanın özündəki varlılardan qat-qat artığını edirdi. Pasientləri ilə çox

qayğıkeş davranır, onların sirrini göz bəbəyi kimi qoruyurdu. Yalnız o hallar istisna idi ki, başqa bir həkimin köməyinə ehtiyac yaransın. Onun səyləri pasientə kömək etməyəndə, vəziyyət ağırlaşanda xəstəni mütləq şəhərin xeyriyyə xəstəxanasına yollayırdı. Kimsə dünyasını dəyişəndə isə dəfn üçün pul da verirdi...

Si öz işini sevdi: gözəl ev, mehriban doktor, bir də maaş – maaşı heç vaxt gecikdirməz, Bobbi kimi kəsməzdilər. Missis Skottu heç görmürdü. Ona lazım olan hər şeyi Sara təmin edirdi; o dedi ki, sahibə evdən heç vaxt çıxmır və bir balaca tiryək dəmləməsinə alüdədir. Doktorun arvadı bütün günü akvarellə çiçək çəkir, televizora baxırdı. Ən çox sevdiyi Milton Berlin şousu, bir də "Gənc ailə və bal ayı" idi. "Mən Lüsini sevirəm"ə baxmağa cəhd etmişdi, amma Riki Rikardo zəhləsini tökdüyündən davam etməmişdi.

Bir dəfə, işə başlayandan iki həftə sonra Si doktor Bonun kabinetinə ondan yarım saat əvvəl gəldi. Həkimin kitabla dolu rəfləri onda dərin bir pərəstiş hissi oyadırdı. İndi o, barmağını kitabların kötüyündə gəzdirə-gəzdirə, diqqətlə nəzərdən keçirirdi: "Gecənin içindən". Yəqin detektivdir, fikirləşdi. "Böyük irqin gedişi", onun dalınca "İrsiyyət, irq və cəmiyyət". Gör, mənim təhsilim necə pis, necə vecsiz olub, deyə fikirləşdi və özünə söz verdi ki, vaxt tapıb, "yevgenika" təliminin nə olduğunu öyrənəcək. Çox gözəl, etibarlı bir yerə düşmüşdü, Sara da artıq onun ailəsinə çevrilmişdi, rəfiqəsi, simsarı idi. Həmişə birlikdə nahar edir, hərdən lap xörəyi də bir yerdə bişirirdilər. Əgər mətbəx çox isti olurdusa, həyətdə, çadır altında, yasəmənların qoxusu

altında, yol qırağında kərtənkəllər oynayan yerdə nə
har edirdilər.

İlk həftəsinin çox isti günlərinin birində necə oldusa
Sara dedi:

– Evə gedək. Bu gün milçək nəyə yaman çoxdur. Mə-
nim orada yemişim də var, gərək yumşalmamış yeyək.

Mətbəxdə Sara zənbildən üç yemiş çıxardı. Əvvəl-
cə birini, sonra digərini aramla sığallaya-sığallaya dil-
ləndi:

– Erkəkdirlər.

Si üçüncü yemişi götürdü, sarı qabığını sığallayıb
barmağını yemişin saplağı qırılandan sonra yerində
qalan çökəyə soxdu.

– Arvad... – Güldü. – Bu, dişidir.

– Alliluyya, – Sara da onunla birlikdə astadan güldü.
– Ən şirini...

– Ən sulusu, – Si davam etdi.

– Qızdan şirin nə ola bilər?

– Qızdan şirin heç nə yoxdur.

Sara çəkməcadən uzun, iti bıçaq çıxardı və alaca-
ğı ləzzəti qabaqcadan təxmin edərək həmin o qızı iki
böldü...

Q adınlar soyadımı eşidəndə mənimlə söhbət eləməyə həvəs göstərirlər. Mani? Hırıldayıb eyni sualları verirlər: kim verib bu soyadını, həqiqətən pulluyammı... Bəlkə yaxşı səslənsin deyə özüm fikirləşmişəm. Ya da bəlkə qumarbazam, oğruyam, fırıldaqçıyam, gərək ehtiyatlı olalar? Onlara öz ləqəbimi deyəndə, – Bankirdir ləqəbim, qəsəbəmizdəki uşaqlar məni belə çağırırdı – gülməkdən qəşş edə-edə, pul istəyirlər. Mənim pullarım səndədir. Ver! Bundan sonra da başlayırdıq çərənləməyə, bir də baxırdıq ki, artıq dostlaşmışıq, söhbət səngiyəndə də yenə zarafat başlayırdı; Bankir, mənə bir az pul ver də, nə olar? Qulaq as, bir iş var, desəm, xoşuna gələcək...

Düzünü söyləsəm, mənim Lotusda birindən, bir də Kentukkidəki iki küçə qızından savayı cəmi iki normal qadınım olub. Onların içindəki o balaca, kövrək şeydən xoşum gəlirdi. Xarakteri necə olursa, olsun; istər ağıllı olsun, istər gözəl – onların hər birinin içində həmin o

kövrək şeydən var. Bütün quşlarda olan, mərc çəkirdi. yimiz döş sümüyü kimi; elə bir şey ki, adam istəyir onu. Xırdaca, sümükdən də nazik, canlı bir şey. Elə bir şey ki, istəsəm, barmağımla qırardım, amma eləmərdim. İstəyirdim. Lakin həmin o şeyin orada gizləndiyini eləcə bilmək bəs idi mənə.

Hər şeyi üçüncü qadın dəyişdi. Onunla olanda həmin o şey mənim sinəmə keçdi, orada yuva qurdu özünə. İndi onun barmağı məni qızışdırırdı... Biz kimyəvi təmizləmə məntəqəsində tanış olmuşduq. Payızın axırlarında, okean dalgaları şəhərin ətəklərini yaxalayan zamanlarda. Kimin ağlına gələrdi? Ayıq beyinlə gəlmişdim, hərbi formamı ona verdim və gözü-mü gözlərindən çəkə bilmədim. Yəqin kənardan səyə oxşayırdım, amma özümü heç səy kimi hiss eləmərdim. Özümü evimizdəki kimi hiss edirdim. Nəhayət ki! Avara-sərgərdan veyillənirdim bütün günü. Evsiz olmasam da, elə bir şey idim. İçirdim, Cekson-stritin barlarında girələnir, badə dostlarımla divanında, eləcə küçələrdə gecələyir, hərbiyədən aldığım qırx üç dollar məvacibi zər atmağa, bilyard oynamağa sərf edirdim. Pullarım qurtaranda da təzə çekim gəlib çıxana kimi, günəməzd iş tapırdım. Başa düşürdüm ki, köməyə ehtiyacım var, amma kömək yox idi. Ordudakı əmrlər olmadan – o əmrlər eləydi ki, deyinsən də, tabe olursan, – küçələrdə əliboş qalmışdım.

Həmin o dörd günü niyə içmədiyim, bir də paltarlarımı kimyəvi təmizləməyə verməli olduğum dəqiq yadımdadır. Körpünün yanından keçdiyim həmin o səhərə görə idi. Orda camaat yığılmışdı, təcili yardım

maşını vardı. Yaxınlaşanda feldşerin qucağında bir qız uşağı gördüm – qusurdu, amma ağzından eləcə, su gəlirdi. Qızın burnundan qan axırdı. Kədər elə bil başıma yağdı. Mədəmdən sancı qopdu, viski barədə eləcə fikirləşməkdən qusmağım gəldi. Titrəyə-titrəyə qaçdım oradan, parkdakı skamyalarda gecələdim, axırda polis məni oradan da qovdu. Həmin hadisənin dördüncü günü öz əksimi vitrin güzgüsündə görəndə, tanıya bilmədim. Kir-pas içində, rəzil, miskin bir məxluq idim. Yuxularımdakı mənə, döyüş meydanında tək qalmış mənə oxşayırdı. Dörd bir tərəfdə ins-cins yox. Ətraf tam sakitlik. Gedirəm, bir kimsə görünmür... Bax, elə onda fikirləşdim ki, üst-başımı təmizləyim. Əşşi, cəhənnəm olsun yuxular. İstəmirdim ki, dost-aş-na mənə görə utansın. Dalana dirənmiş, ağlını itirmiş əyyaş kimi görünmək istəmirdim. Ona görə də kimyəvi təmizləmə məntəqəsində bu qadını görəndə kitab kimi açıldım qarşısında. Əgər bu məktub olmasaydı, elə indi də önlüyünün bağlarından tutub qalmışdım. Mənim qəlbimdə onun rəqibi yox idi, o atlardan, o qopmuş dabanıdan, bir də ovcumun altında titrəyən İsidradan başqa.

Əgər düşünürsənsə ki, mən babat arvadı olan ev axtarırdım özümə, çox səhv edirsən. Elə deyil. Başım hərləndi görəndə, istədim ona həmdəm olam. Yəni bunu anlamaq o qədər çətindir? Sən əvvəlcə yazmışdın ki, guya mən elə fikirləşirdim, Çikaqo qatarında döyülən həmin o kişi bütün acığını arvadından çıxacaq, evdə çırpacaq onu. Yalandır. Mən elə bir şey fikirləşmirdim. Mən fikirləşirdim ki, arvadı ilə fəxr edir,

amma qatardakı başqa kişilərə göstərmək istəmir qürurlandığını. Fikirləşmirəm ki, sevgi barədə məndən çox biləsən.

Bir də mənim barəmdə.

Aktyorlar aktrisalardan qat-qat xoşagələn idilər. Heç olmasa onları adları ilə çağırırdılar, kostyumları əyinlərinə yaxşı oturmaya, ya da köhnə qrimə bulaşanda deyirmirdilər. Qadınlar onu “ay qız” deyər çağırırdılar, məsələn: “Qız haradadır? Yaxud “Ay qız, mənim “Ponde” qabım necə oldu?” Bir də saçları, ya da parikləri ipə-sapa yatmaq istəməyəndə özlərindən çıxırdılar.

Lili elə bərk hirslənmirdi, çünki indi kostyumer işləyirdi, xidmətçilikdən yüksəlmişdi, üstəlik hələ anasından ona keçən ustalığını da nümayiş etdirə bilərdi: gizli tikiş, köbə tikişi, qatlama tikiş, halqavari tikiş, sırıma... Rejissor da ona qarşı çox nəzakətli idi. Bir mövsümdə “Skaylayt” studiyasında iki, bəzən hətta üç tamaşa qoyurdu, qalan vaxtını isə aktyor məharətindən dərs deməyə sərf edirdi. Odur ki, teatr balaca, kasıb olsa da, içində həyat arı pətəyi kimi bütün il boyu qaynayırdı. Tamaşalar arasında, məşğələlərdən sonra qızgın

mübahisələr gedirdi, mister Stounun, onun tələbələrini alnında tər puçurlanırdı. Lili fikirləşirdi ki, bunlar səhnədəkindən daha çox mübahisə edəndə qızışırlar. O, qeyri-ixtiyari qulaq asırdı mübahisələrə, amma başa düşmürdü ki, söhbət rolu oynamaqdan, replika söyləməkdən gedirsə, bu qədər əsəbiləşmək nəyə lazımdır. İndi studiya artıq bağlanandan, mister Stoun həbs olunandan, onun özü isə işsiz qalandan sonra aydın olmuşdu ki, mübahisələrə daha diqqətlə qulaq asmaq lazım imiş. Görünür, məsələ elə pyesin özündə imiş. Bütün başağrıları ona görə başlanmışdı, sonra da başıpanamalı iki agent gəlmişdi. Onun fikrincə, pyes o qədər də yaxşı deyildi. Danışığı çox, hərəkət az. Amma o qədər də pis deyildi ki, bağlamalı olsun. Yüz faiz eləydi, indiyədək məşq elədiklərindən heç də pis deyildi, amma tamaşaya razılıq ala bilmirdilər. Əsərin adı "Morrisonun işi" idi, əgər yaddaşı aldatmırsa, Albert Malts adlı bir yazıçı qələmə almışdı.

Vonqun "Səmasarayı" adlanan təmizləmə məntəqəsində maaş az idi, artistlər bəxşiş-filan da vermirdilər. Əvəzində gündüzlər işləmək, zülmət qaranlıqda kirayə qaldığı otaqdan teatra gedib-gəlməkdən çox-çox yaxşı idi. Lili ütuxanada durub sonradan möhkəm qəzəbə keçən peşmanlığını yadına salmışdı. Əmlakçı ilə söhbətini xatırlayıb dəli olmuşdu yenə. Öz təsərrüfatını qənaətlə idarə edən qadın valideynlərinin ona qoyub-getdiyini artırmışdı və kirayə qaldığı evlə üzürlüşüb şəxsi mənzili üçün ilkin ödənişə bəs edəcək qədər pul toplamışdı. Cəmi beşcə min dollara satılan gözəl bir ev elanı da seçib qırmızı dairəyə almışdı. İş

yerindən uzaq olsa da, o qəşəng, axarlı-baxarlı məhəllədən şəhərə həvəslə gedib-gələrdi. Küçəylə gedərkən arxasınca baxan maraqlı gözlər narahat etmirdi onu - bilirdi ki, təmiz geyinib, saçları daraqlıdır. Alacağı evin yerləşdiyi rayonda bir neçə dəfə gəzəndən sonra əmlakçıya müraciət etdi. Məqsədini dilinə gətirib satışa qoyulmuş iki evin adını çəkəndə əmlakçı qadın gülümsünüb dedi:

- Təəssüf ki, mümkün deyil.

- Satılıb? - Lili soruşdu.

Qadın gözlərini gizlətdi, amma sonra qərara gəldi ki, onu aldatmasın.

- Yox, satılmayıb. Amma məhdudiyyətləri var.

- Hansı məhdudiyyət?

Qadın köksünü ötürdü. Bu söhbətdən bezmiş kimi, qovluğu qaldırıb içindən bir-birinə bənd edilmiş bir neçə vərəq çıxardı. İlk səhifəni çevirib barmağını altı xətlənmiş abzasın üzərinə qoydu. Lili barmağını sətir-lərin altında gəzdirə-gəzdirə oxudu.

"Daşınmaz əmlakın heç bir hissəsi yəhudi, yaxud həbəş, malay, Asiya mənşəli başqa xalqların nümayəndəsi tərəfindən istifadə oluna, alınə bilməz. Yalnız evdə xidmət üçün götürülən şəxslər istisna təşkil edir".

- Məndə şəhərin başqa rayonlarında yerləşən, satışa çıxarılmış evlər var. İstəsəniz...

- Təşəkkür edirəm, - Lili dedi. Başını dik tutub qüruru imkan verən qədər sürətlə otaqdan çıxdı.

Buna baxmayaraq, hirsə soyuyandan sonra agentliyə bir də gəldi, Cekson-strit yaxınlığındakı evin üçüncü mərtəbəsində, bir yataq otağı olan rahat mənzil tutdu.

Təmizləmə məntəqəsinin sahibləri "Skaylayt" studiyasındakı aktrisalardan daha nəzakətli insanlar olsa da, onun məvacibinə yetmiş beş sent əlavə eləsələr də, altı ay paltar ütüləyəndən sonra hiss etdi ki, boğulur. Hələ də həmin o evi, ya da ona bənzər başqasını almaq istəyirdi. Və budur, belə bir məqamda içəriyə qoltuğunda bir bağlama hərbi paltar olan ucaboy bir kişi girdi, təcili təmizlətdirmək istəyirdi. Ər-arvad Vonq arxa otaqda nahar edirdilər, piştaxta dalında bircə Lili qalmışdı. Müştəriyə dedi ki, təcili təmizləmə yalnız gündörtə saat on ikiyədək qəbul olunur: onun paltarları yalnız sabah hazır ola bilər. Bunu üzündə xoş bir təbəssüm dedi. O isə cavabında gülümsünmədi; baxışları qərribə idi, gözləri sanki yol çəkirdi. Elə bil işi-gücü bütün günü okeanın dalgalarına tamaşa etmək olan birisi idi. Qadın güzəşt elədi.

– Görüm nə etmək olar sizin üçün. Altının yarısında gələrsiniz.

O gəldi və asılqanları çiyninə ataraq düz yarım saat səkidə durub onun çıxmasını gözlədi. Sonra da onu evinə ötürməyi təklif etdi.

– İçəri girmək istəmirsiniz? – Lili ondan soruşdu.

– Siz nə desəniz, hazıram.

Qız güldü.

Onlar bir-birinə elə yapışdılar ki, bircə həftədən sonra ər-arvad kimi bir şey oldular. Lakin bir neçə aydan sonra o deyəndə ki, ailə vəziyyətinə görə getməli olacaq, Lilinin qəlbi cəmi bircə dəfə dəli kimi çırpındı. Vəssalam.

Əvvəlcə Frenklə sürdüyü həyat qiyamət idi. Tədri-cən dağıldı, – tikə-tikə, qəfil partlayışla yox. İşdən gəlib görəndə ki, divanda əyləşərək döşəməyə zillənib, ni-garançılıq yox, əsəb keçirirdi. Corabının biri ayağında, ikincisi əlində idi. Çağırsan, əyilib üzünə baxsan belə, cavab verməyəcəkdi. Lili ona qəmiş olmamağa öyrəş-dirdi özünü. O dəqiqə mətbəxə cumub səliqə-sahman yaratmağa girişirdi. Özünü əvvəllər səhər oyananda başını əsgər jetonlarının üstünə qoyub şirin-şirin yat-mış halda gördüyü vaxtlardakı kimi yaxşı hiss etmirdi. O məqamlar artıq xatirəyə çevrilmişdi və indi onlara baş vurmağı heç istəməzdi. O dəmlərin arxada qaldı-ğına təəssüflənirdi, amma nə vaxtsa qayıdacağına hələ ümidli idi.

Bununla yanaşı həyatın cılız mexanikası diqqət tələb edirdi: ödənməmiş hesablar, mütəmadi baş verən qaz sızmaları, siçanlar, son kolqotkasının süzülməsi, deyingən, davakar qonşular, kranlar axıdır, batareyalar qızdırmır, küçə itləri, hamburgerlərin ağılasığmaz qiy-məti... Bu xoşagəlməz şeylərin heç biri Frenkin vecinə deyildi, o isə bunlara görə düzünə qalanda oğlanı qı-naya da bilməzdi. Başa düşürdü ki, bu bir yığın şikayə-tin altında şəxsi evi barədə arzular gizlənib. Əsəbilə-şirdi ki, onun bu istəyinə Frenk şərikin olmur. Oğlanın heç özünün də elə bir hədəfi yox idi. Gələcəkdən söz düşəndə, onun nə istədiyindən danışanda Frenk deyir-di: "Mən sağ qalmaq istəyirəm". Qadın da fikirləşirdi ki, lənətə gəlmiş müharibə indiyədək əziyyət verir ona. Ya bundan narahat olub, ya da bezib, çox şeyi bağışlayırdı oğlana. Onda fevral ayında kilsə icmasının məktəb sta-

dionunda keçirilən yığıncağına gedərkən elədiyi kimi. Özünün prozelitizmindən çox, saysız-hesabsız dadlı, pulsuz yeməklər verməsiylə ad çıxaran kilsə hamını cəlb edirdi. Hamı da gəlirdi. Özü də tək icma üzvləri yox. İmansızlar qapıların ağzında basabas salır, yemək üçün növbəyə düzülürdülər və belələrinin sayı icma üzvlərininkindən artıq olurdu. Ciddi cavanların, mehriban üzlü ağsaqqalların payladığı ədəbiyyatı yan ciblərinə dürtüşdürürdülər...

Həmin gün səhər yağışı kəsən kimi, günəş buludlardan boylananda, Lili ilə Frenk yüngül yağış gödəkçələrini sviterə dəyişdilər, əl-ələ tutub stadiona sarı yollandılar. Lili başını həmişəkindən də dik tutmuşdu, təəssüflənirdi ki, Frenk saçlarını vurdurmayıb. Onu elə-belə, ötəri baxışlarla süzmürdülər – bəlkə də ona görə ki, boyu çox uca idi. Hər necə olsa, o gün kefləri əla idi: adamlarla söhbətləşir, uşaqların boşqablarını doldurmağa kömək edirdilər. Və birdən bu ilıq şadyanalığın, günəşli bir sərinin içində Frenk aradan çıxdı. Onlar qızarmış cücə ətindən özlərinə əlavə pay çəkmək üçün masanın qarşısında dayanmışdılar. Bu zaman qarşı tərəfdən bir az xam baxan bir qız əlini piroqa uzatdı. Frenk piroq qabını ona sarı itələmək üçün əyildi. Qız onun üzünə minnətdarlıqla gülümsünəndə Frenk öz yeməyini yerə salıb camaatın içinə cumdu. Qaçarkən toqquşduğu adamlar da, elə başqaları da onun qarşısından çəkilirdilər – bəzilərinin üzündə heyrət, digərlərininkində qəzəb vardı. Narahat olan Lili əlindəki kağız qabı masaya qoydu. Özünü elə göstərməyə çalışırdı ki, guya bayaq yanında duran

adamlarla heç tanış deyil və yad gözlərə tuş gəlməməyə çalışaraq başını uca tutub ahəstə addımlarla tribunaların yanından keçdi, Frenki gözdən itirdiyi qapıdan yox, başqasından çıxdı.

Bəxtindən Frenk evdə deyildi. Görəsən, qəflətən nə gəlmişdi başına? İndicə ləzzətlə gülürdü, bir anda gözlərində dəhşət peyda oldu. Bəlkə onun içində nəsə bir qəddarlıq yuva qurmuşdu, istənilən dəqiqə yaxasından yapışırdı? Yəqin kefi yaxşı deyildi, amma kimsəni nəinki təhdid etmir, heç mübahisəyə də girişmirdi. Lili dizlərini qatlayıb sinəsinə yaxınlaşdırdı, dirsəklərini dizlərinə dayayıb öz çaşqınlığı barədə düşünürdü, bir də gələcəyini necə görmək istədiyini, Frenkin həmin o gələcəyi onunla bölməyə gücü çatıb-çatmayacağını fikirləşirdi. Frenk evə dönəndə pərdələrin arasından artıq sübhün işığı süzülürdü. Açar qılıfda çıqqıldadı, Lilinin ürəyi əsdi, amma o, sakit idi, özünün dediyi kimi, xəcalətdən az qalırdı yerə girə.

- Bunun Koreyadakı əsgərliyinlə bir əlaqəsi var? Orada qorxub-eləməmişən ki? Nədən qorxmusan? - Lili müharibə haqda heç vaxt soruşmazdı, heç onun özü də belə söhbətlər salmırdı.

Frenk gülümsündü.

- Qulluğun özündən?

- Özün başa düşdün də.

- Anlayıram. Bir də belə bir şey olmaz. Söz verirəm.

- Frenk onu qucaqladı.

Həyat öz axarına qayıtdı. Günün ikinci yarısı və axşamlar maşın yuyanların yanında, iş günləri və iki şən-bədən bir Vonqun yanında işləyirdi. Hərdən kinoya ge-

dirdilər və bu bəs edirdi. Nə qədər ki, "O, bütün yolu yüyürdü"yə baxmamışdılar. Kinodan sonra gecə yumruqlarını bərk-bərk sıxıb bir neçə saat oturdu. Daha kinoya getmədilər.

Qadının düşüncələrini tamam başqa şeylər işğal edirdi. Yavaş-yavaş onun tikiş məharətini də qiymətləndirməyə başladılar. İki dəfə gəlin duvağı üçün krujeva toxudu, bir dəfə imkanlı bir sifarişçinin istəyi ilə kətan süfrə üzərində naxışlar saldı, hörməti bir az da artdı. İndi o, çoxlu sifariş alırdı və nəyin bahasına olursa, olsun özünə ayrıca ev alacağına, atelye açacağına və gələcəkdə nə vaxtsa, modelyer olacağına qərar verdi. Hər necə olsa ilk peşəkar təcrübəsini teatrda qazanmışdı axı. Frenk verdiyi sözü tutdu, adam içində bir də heç vaxt oyun çıxarmadı. Amma, yenə də... Neçə dəfə evə gələndə kişini divanın üstündə boş-bekar oturmuş vəziyyətdə gördü. Oturub eləcə xalçaya baxırdı. Onu belə görəndə kefi pozulurdu. O cəhd edirdi, çox cəhd edirdi ki, halını pozmasın. Amma evin bütün dərd-səri – hətta ən xırda işlər belə, onun boyunda idi: onun paltarları yerə səpələnmişdi, mətbəx çanağında isə qurumuş yemək boşqabları, ketçup şüşəsinin ağzı açıq, əlüzyuyanda üzünün tükləri, kafel döşəmədə qalaq-qalaq yaş məhrəba... Bu siyahını nə qədər istəsən, uzatmaq olar. Lili də sadalayırdı. Şikayətlər birtərəfli mübahisəyə çevrilirdi – çünki, Frenk iştirak etmirdi bu mübahisədə.

– Harada idin?

– Şəhərdə.

– Şəhərin harasında?

- Küçədə.

Harada olacaqdı? Barda. Bərbərxanada. Bilyard salonunda. Parkda oturmamışdım, əlbəttə.

- Frenk, barı çölə qoymamışdan, süd şüşələrini yaxalayaydın.

- Bağışla. İndi yaxalayaram.

- Gecdir. Özüm yaxaladım. Başa düşürsən, hər şeyi mən eləyə bilmərəm axı...

- Bunu heç kəs eləyə bilməz.

- Amma sən nələrisə edə bilərsən, düz demirəm?

- Lili, bağışla. Düz deyirsən. Nə istəsən, eləyərəm.

- Nə istəsəm? Bu, bizim evimizdir - ikimizin.

Lilinin ətrafını bürüyən narazılıq dumanı sıxlaşırdı. Onun narazılığı kişinin hər şeyə qarşı aşkar biganəliyindən, ailə ehtiyaclarına avaraçılığının təsirindən qaynaqlanırdı. Heç vaxt başqa kişi görməmiş gənc bir qadın üçün maraqlı olan yataq həyatı onlarda artıq bir vəzifəyə çevrilmişdi. O qarlı gün, Corciyada olan xəstə bacısına kömək üçün xeyli pul borc istəyəndə qadının içindəki pərtlik bir yüngüllük və itki hissilə çarpışmada idi. Onun vanna otağında unutduğu jetonlarını götürüb dolabın çəkməcəsinə, özünün çek kitabçasının yanına qoydu. İndi bu ev tamamilə öz ixtiyarında idi - nəhayət, düz-əməlli yır-yığış edə, əşyaları yerinə qoya və səhər oyananda, heç kimin bu düzəni dağıtmadığını görə bilərdi. Frenk onu Vonqun kimyəvi təmizləmə məntəqəsindən evə ötürənədək içində daşdığı tənhalıq duyğusunu tədricən unudurdu qadın və indi onun yerinə azadlığın soyuğu, haqq etdiyi təklif, başını hansı divara çırpıb dağıdacağını özün seçmək hüququ

tutmuşdu, – innən belə qəddi dərddən bükülən kimsəyə dayaq olmasına ehtiyac yox idi. İndi bir maneə görmədən, hədəfindən yayınmadan şöhrətpərəst istəklərinə uyğun gələ biləcək bir planı ciddi-ciddi qura bilərdi. Bunu valideynləri öyrətmişdi və o da ata-anasına elə bunu vəd etmişdi: seçmək və hisslərinin cilovunu buraxmamağı. Belə olmalıdır: nə təhqirləri, nə də kinayələri vecinə al. Ya da atasının tez-tez İncili təhrif edərək dediyi kimi: "Ortanı möhkəmlət, qızım mənim. Səni Lillian Florens Cons adlandırılar – anamın şərəfinə. Yer üzündə ondan möhkəm qadın ola bilməzdi. Öz istedadını aşkar et və hərəkətə keç".

Frenk ondan ayrılan gün Lili evin ön tərəfindəki pəncərəyə yaxınlaşanda təəccüblə baxdı ki, küçəyə ağır lopalarla qar yağır. Hava tamam korlanmamış mağazaya getmək qərarına gəldi. Çıxanda səkinin üstündə dəri pulqabı gördü. Ağzına kimi xırda pulla dolu idi – sikkələrin çoxu əlli, iyirmibəş sentliklər idi. Ətrafa boylandı – görəsən, kimsə görmədi? Görəsən, küçənin qarşı tərəfindəki evin pərdəsi tərپənmirdi ki? Yoldan ötən o qara maşından baxan varmı görəsən? Lili pulqabını örtüdü, qapısının ağzında yerə atdı. Mağazadan qucağında dolu paketlər qayıdanda pulqabının üstünü qar örtsə də, hələ oradaydı. Yanından keçəndə götürüb ərzaq paketlərindən birinə atdı. Sonra çarpayının Frenk yatan tərəfinə düzdüyü sikkələrin soyuq gözləri ona uğurlu dəyiş-düyüş kimi göründü. Frenkin boşalmış yerində canlı pullar uzanmışdı. Belə aşkar əlamətə kim şübhə edərdi ki? Kim etsə də, Lillian Florens Cons ola bilməzdi.

Lotus, Corciya dünyanın ən pis, istənilən cəbhədən pis yeridir. Döyüş meydanında heç olmasa məqsəd var, həyəcan, risk var, müəyyən udmaq şansı, ən çox isə möhkəm uduzmaq şansı var. Ölüm etibarlı şeydir, amma elə həyat da onun qədər şübhəsizdir. Amma əvvəlcədən heç bilmirsən.

Lotusda sən hər şeyi qabaqcadan bilirdin, çünki gələcək yox idi, günbəgün yalnız ömrünü öldürməklə məşğul olurdun. Nəfəs almaqdan başqa hədəfin yoxdur, udası bir şey görünmür, heç lazım da deyil, sağ qalmağa da ehtiyac yoxdur – uzaq başı kiminsə sakit ölümünün canlı şahidi olasan deyə sağ qalmağa dəyər ki? Əgər o iki dostum olmasaydı, on iki yaşımadağ boğulub ölərdim. Onlara, bir də bacıma görə nə ata-anamın biganəliyini, nə də nənə-babamın zəhləmgetmişliyini elə güclü hiss etmirdim. Lotusda heç kim heç nə bilmirdi və bilmək də istəmirdi. Ora elə bir yerdi ki, sən yüz faiz orada yaşamaq istəməzdin. Təxminən yüz

nəfər əhali, əlli dənə də adda-budda koma. İş-güc də ki yox, tək-cə səninki olmayan və heç vaxt olmayacaq, səçimin olsa belə, heç özünün də sahiblənmək istəmədiyin bir tarlada əsl kütbeyin işi. Mənim valideynlərim belə işlə kifayətlənirdi, ya da sadəcə ümitsiz yaşayırdılar. Başa düşürəm. Səni evindən təhlükəsiz şəraitdə yaşaya, gecəni rahat yata biləcəyin, təpənə qəfil dirənmiş tapançanın üşütməsindən oyanmayacağın bir yer sənə xoşbəxt bir liman kimi gələ bilər. Amma mənə qətiyyən gəlmirdi. Sən elə bir yerdə heç vaxt yaşamamısan və bunun necə bir şey olduğunu bilməzsən. Başında ağılı olan istənilən oğlan oradan qaçardı. Nadir hallarda bəxtimizə düşən sevgisiz, tələsik seks – bununla xoşbəxt olmalıydım? Nəsə təsadüfi, ya lap elə düşünülmüş macəradan təsəlli tapmalıydım? Top-top, balıq tutmaq, beysbol, dovşan ovu – bunun üçün səhərlər çarpayıdan qalxmağa dəyərdi? Sən bilirsən axı, dəyməz!

Mayk, Staff və mən buradan uzaqlaşacağımız günü səbirsizliklə gözləyirdik.

Allaha şükür ki, ordu var.

Oradakı heç nəyə görə darıxmıram, bir tək ulduzlardan savayı.

Bacımın başına gələn bəla olmasaydı, o tərəfə getməyi ağılıma belə gətirməzdim.

Məni təşəbbüsü öz əlinə alan bir qəhrəman kimi təsvir etməyəsən ha!

Mən getməliydim, amma dəhşət içində gedirdim.

Ceki əla ütüləyirdi paltarı. Döşəməni elə yaxşı yumurdu, amma Lenora ona paltarların cibləri, manjetləri, yaxalığı, köbələrinin öhdəsindən əla gəldiyinə görə dözürdü. Xırdaca əlləriylə ütünü necə ustalıqla idarə etdiyinə, odun sobasının hərərətini necə tənzimlədiyinə tamaşa etmək ləzzət idi. Ütünün istiliyini necə gözəl duyur, paltarı yandırmamasına, amma asan ütüləməsinə necə nail olurdu... On iki yaşı vardı, cılız uşaq oyunlarını işə əsl böyük münasibətilə əla uzlaşdırırdı. Yolda saqqızdan şar üfurməsini və eyni zamanda top-top oynayaraq palıdın budağından təpəsiüstə asıldığını görmək olardı. On dəqiqədən sonra isə balıq təmizləyir, toyuq yolurdu. Döşəməni yaxşı yuya bilməməsinin günahını da Lenora özündə görürdü. Taxtanın başına adi cır-cındır sarıyırdılar, kəndirdən toxunan, əsl döşəmə əskisi yoxları idi. Lenora fikirləşirdi qıza desin ki, döşəməni dizləriüstə yusun, amma onun uşaq bədənini diziüstə görmək istəmirdi.

Salemdən dəfələrlə xahiş etmişdi ki, mister Heyvudla Ceffriyə ərzaq dalınca getsin, oradan təzə ağac da al-
get də", – bu, harasa getməmək üçün bəhanələrindən
biri idi.

Lenora köksünü ötürür, çalışırdı ki, Salemi birinci
əri ilə müqayisə etməsin. Ah, o, necə gözəl insan idi, fi-
kirləşirdi. Özü də yalnız qayğıkeş, zirək kişi, keyfiyyət-
li xristian deyildi, həm də yaxşı pullar qazanırdı. Onun
əsas yoldan qəsəbəyə burulan yerdə benzindoldurma
stansiyası vardı, – benzin tökmək üçün ən münasib yer
sayılırdı. Gözəl insan idi. Faciədir, çox böyük faciədir ki,
belə bir adamı güllələdilər. Ona kimsə paxıllıq edir,
stansiyanı ələ keçirmək istəyirdi. Sinəsi üstündə ba-
laca namə də qoymuşdu: "Rədd olun cəhənnəm. Elə
bu dəqiqə". Bu, Depressiyanın tüğyan etdiyi vaxtlar idi
və şerifin adi qatili axtarmaqdan qat-qat vacib qayğı-
ları vardı. Həmin kağızı götürdü, dedi ki, təhqiqatla
məşğul olacaq. Lap məşğul olsa belə, nəticəsi barədə
heç nə demədi. Xoşbəxtlikdən ərinin pulu, sığortası
vardı, Lotusda, Corciyada əmisi oğlunun boş evi vardı.
Qorxurdu ki, ərini öldürənlər ona da bir şey eləyərlər.
Odur ki, evini satıb maşına yerləşən nəyi vardısı, ha-
mısını yüklədi və Alabamanın Hartvill şəhərindən Lo-
tusa köçdü. Qorxusu yavaş-yavaş unudulurdu, amma
o qədər yox ki, tək-tənha yaşayaraq özünü təhlükəsiz
hiss etsin. Odur ki, dul kişi olan Salem Mani ilə evlən-
məsi bu problemi həll etdi – müvəqqəti olsa belə. Le-
nora evi təmir elətdirmək üçün adam axtarırdı, Tanrı
Konqreqasiyası kilsəsinin pastoru ilə danışdı. Pastor

da bir neçə adamın adını çəkdi, amma eyhamla bildirdi ki, belə işlər üçün Salem Maninin vaxtı da var, səriştəsi də. Düz deyirdi, çünki Salem bu ətrafda evli olmayan nadir kişilərdən idi, güclərini, imkanlarını birləşdirmələrinə heç nə mane olmurdu. Lenora sükan arxasına oturdu və onlar Maunt-Heyvenə nikah şəhadətnaməsinin dalınca getdilər, amma məmur qadın sənədi verməkdən imtina etdi, çünki heç birinin metrikası yox idi. Hər halda, imtinasının səbəbini onun özü belə izah etmişdi. Lakin bu özbaşınalıq onların qarşısını kəsmədi. Kəbinlərini Tanrı Konqreqasiyasında kəsdirdilər.

Alabamadan sonra burada yurd salan kimi, özünü təzəcə təhlükəsizlikdə hiss etməyə başlamışdı ki, Salemin evlərindən qovulmuş qohumları sürü ilə tökülüb gəldilər: oğlu Lüter, arvadı İda ilə, digər oğlu Frenk, nəvəsi – ikinci Frenk, bir də təzə doğulmuş, ağlağan qız.

Bu, dözülməz idi. Salemlə onun yaxşı ev-eşik qurmaq səyləri puç olmuşdu. Bir dəqiqə belə tək qalmaq mümkün olmurdu – artıq həyətdəki balaca evə köçməyə hazırlaşırdı. Adəti üzrə erkən durub səhər yeməyinə gedəndə bütün ev boyu sərilmiş – yerdə yatan, uşağını əmizdirən, xoruldayan bədənlərin üstündən keçməyə məhkum idi. Amma buna da uyğunlaşdı: yeməyini kişilər gedəndən, İda körpəsini özüylə tarlaya aparandan sonra yeyirdi. Ən çox gecələr uşaqların ağlaşma səsindən bezirdi. İda günlərin birində ondan xahiş edəndə ki, körpə qızını saxlasın, çünki artıq böyüyüb tarlada iş görə-görə uşağa göz qoya bilmir, Le-

noraya elə gəldi ki, dəli olacaq. Rədd edə bilməzdi, razılaşdı, özü də əsasən ona görə ki, körpəyə əsl analığı onsuz da dörd yaşlı qardaşı eləyirdi.

Bu qaçqın, evsiz qalmış ailə ona minnətdar olsa da, bütün arzularını yerinə yetirsə də, heç vaxt şikayətlənməsə də, Lenora üçün həmin o üç il çox ağır keçdi. Onların qazancından heç nə götürmürdü, – qoy pul yığsınlar, özlərinə ayrıca ev tutub buradan çıxsınlar. Darısqallıq, narahatlıq, əlavə işlər, ərinin biganəliyi... onun sakit limanı təməlindən uçmuşdu. Həyat onu da beləcə aldatmışdı. Getdikcə sıxlaşan narazılıq buludları isə artıq hansı səmtə üzəcəyini bilirdi: indi oğlanla qızın başının üstünü alırdı. Hər şeyin bədəlini uşaqlar ödəyirdi, amma Lenora elə bilirdi ki, onlara qarşı əzazillik eləmir, sadəcə özünü ciddi bir nənə kimi aparır.

Qız yamangünlük idi, dəqiqəbaşı gərək irad tutaydın, səhvini düzəldəydin. Doğulduğu şərait də uşağa yaxşı bir şey vəd etmirdi. Yəqin onun yöndəmsizliyinin, yaddaşsızlığının nəsə bir tibbi adı da vardı. Yaddaşı o qədər qısa idi ki, döysən də, döyməsən də toyuq hinini bağlamağı hər gecə unudur, yeyəndə üst-başına dağıdırdı. "Sənin iki dənə paltarın var. İki dənə! Hər yemək yeyəndən sonra yumalıyam onları?" Qızın başına qapaz salmaqdan Lenoranın qarşısını ancaq qardaşının göz-lərindəki nifrət kəsirdi. Oğlan bacısını daim müdafiə edir, ona təsəlli verir, pişik körpə balasını qoruyantək qoruyurdu.

Nəhayət, ailə öz evinə yığışdı. Sakitlik, qayda-qanun bərqərar oldu. İllər keçirdi, uşaqlar böyüyüb dağılışdı,

valideynlər xəstələnib ölür, məhsuldarlıq düşür, tufanlar evləri, kilsələri dağıdırdı, amma Lotus dözür, davam gətirirdi. Elə Lenora da, dözürdü – güclü başgicəllənmələri tezləşənədək. Onda Cekinin anasını yola gətirdi ki, bəzi təsərrüfat işlərində kömək etsin. Onu narahat edən təkçə qıza dayəlik edən iti idi. Qəhvəyi doberman qızdan bircə dəqiqəliyinə belə aralı qalmırdı. O yatan da, kiminsə evində olanda belə, it qapının ağzında uzanıb başını cütlədiyi pəncələri üstə qoyurdu. Eybi yox, Lenora fikirləşirdi, təki eyvanda, həyətdə qalsın. Başqa yol yox idi, axı evdə ayaq üstə uzun müddət qalmaq tələb edən işləri kimsə görməliydi. Bundan savayı o, Cekidən qəsəbədəki təzə xəbərləri də öyrənirdi.

Lenora elə Cekidən eşitdi ki, Sinin qoşulub qaçdığı şəhərli oğlan maşını da aparıb, üstündən bircə ay keçəndən sonra isə qızı atıb, o da xəcalətindən evə qaçıda bilmir. Aydındır, necə olmalıydı ki, Lenora düşünürdü. Hər şey elə onun təxmin etdiyi kimi olmuşdu. Adam kimi, qanuni yolla ərə getməyi belə bacarmadı bu qız. Fikirləşirdi ki, gərək heç olmasa özü, nəşə bir rəsmiyyətdə, qeydiyyat aparılmasında israr göstərəydi. Eləmədi. İndi ortada olan dumanlı, anlaşılmaz bir şey idi – “birgə yaşamaq”. Heç bir öhdəlik-filan yoxdur: biri keyfi istəyən kimi “ford” oğurlayır, digəri ağzığünə, əliboş qalır...

Ceki ona oğullarını Koreyada itirən iki ailədən danışdı. Biri Maykl idi, Daremlərin oğlu. Frenkin dostu olan bu başıpozuq oğlandan Lenoranın zəhləsi gedirdi. Digəri isə Meylinlə Hayard Stounların oğlu idi, adı Staff idi, o da həlak olmuşdu. Həmin üçlükdən sağ qalan tək-

cə Frenk idi. Deyilənlərə görə o da Lotusa qayıtmaq fikrində deyildi. Daremlər və Stounlar təbii ki, övladlarının ölümünü özlərinə yaman dərd eləmişdilər, elə bil müqəddəs-zad idi oğlanları. Guya onların bərbərxanada işləyən qadının evinə gedib-gəldiyini tamam unutmuşdular. Pozğun idilər də, hamı danışırdı bunu. Deyirdilər ki, biabırçılıqdır. Qadının adı missis K. idi. Ona bihəya demək az idi. Pastor Olpson onlara gedib deyəndə ki, yeniyetmələri yaxın buraxmasın, fincanındakı qəhvəni hikkəsindən üstünə atmışdı. Bu qadınla söhbət eləməyə pastoru oğlanların nənələri razı salmışdı; bu nə atalarını, nə analarını maraqlandırmırdı. Onlara qalanda yazıq oğlanlar haradasa öyrənməliydilər də və əgər həmin qadın onların ərlərinə girişmirdisə, uşaqlara xeyri ziyanından çox idi. Başları ona qarışsa, qəsəbənin qızlarına da problem yaratmazdılar, sakitlik olardı. Missis K. kimsəni aldadıb yanına salmırdı, qonaqlarından heç pul da almırdı. Görünür, arabir iştahı güc gələndə, özünün də buna ehtiyacı olurdu deyə oğlanların könlünü xoş eləyirdi. Üstəlik ondan yaxşı saç düzəldən yox idi o ətrafda. Lenoranın heç vaxt ağlına gəlməzdi ki, yolu keçib bu pozğun qadına sabahın xeyir desin, ya da onun murdar mətbəxində oturub hal-əhval tutsun.

Bütün bunları necə var, söylədi. Qız da bu söhbətdən bir az narazı qalsa da, onunla Salem kimi mübahisəyə girişmədi.

Lenora çox bədbəxt qadın idi. Ərə getmişdi ki, tək qalmasın, amma ətrafındakı insanlara nifrət etdiyindən özünü yenə tənha sayırdı. Ona təsəlli verən bank-

dakı pulları, şəxsi evi, bir də maşını idi. Özü də bu ətrafda barmaqla sayı biləcəyin maşınların ikisi onda idi. Cekki indi onun iş ortağı sayılırdı, amma özü hansı həddə istəsə, ortaqlıqları da o qədər idi. Özü də bütün məziyyətləri ilə yanaşı qulaq asmağı da yaxşı bacaran, əla işçi olan bu qızın qiyməti Lenoranın gündəlik verdiyi iyirmi beş sentdən qat-qat artıq olardı.

Sonra bunun da sonu çatdı.

Mister Heyvud günlərin birində gəlib danışdı ki, düz gözü qabağında yük maşınının kuzovundan kimsə iki dəfə kiçik atdı yola. O, maşının saxlayıb kiçiklərdən birini götürmüşdü. Heyvan dişi idi, o birindən fərqli olaraq bunun boynu sınmamışdı. Kiçüyü şəhərdən gətirdiyi konfetlərlə, komikslərlə bir yerdə uşaqlara vermişdi. Uşaqların bəzisi bu hədiyyəyə sevinir, kiçüyə məmnuniyyətlə qulluq edirdilər, digərləri isə ona əzab verməkdən zövq alırdı. Cekki isə ölürdü bu kiçikdən ötrü, yedirdir, incitməyə qoymurdu, ona cürbəcür oyunlar öyrədirdi. Təəccüblü deyil ki, it də onu hamıdan çox istəyən bu qıza bağlanmışdı. Cekki itinin adını Bobbi qoymuşdu.

Bobbi adətən toyuqları yemirdi. Daha çox göyərçinlərə üstünlük verirdi – onların sümüyü daha şirin olur. Yem dalınca heç düşməzdi, nə versələr, özü nə tapsa, onunla kifayətlənirdi. Odur ki, Lenoranın evinin qabağında eşələnən fərə elə bil özü onun dişi üçün gicişirdi. Lenoranın Bobbini ölmüş fərənin cəmdəyindən qovub uzaqlaşdırdığı ağac isə qadının yeriyərkən söykəndiyi əsası idi.

Onda Cekı bayırdan zıngıltı eşıtdı, ütünü m l f n n  z r nd  qəhvəyi iz qoymağa buraxıb bayıra, Bobbi-nin hayına yüyürdü. Həmin hadisədən sonra nə  z , n  Bobbi bir də Lenoranın evinə qayıtmadı. Kömək-siz qalmış,  r nd n yardım görməyən Lenora birinci  r nin ölümündən sonra Salemlə evl n n d k olduğu kimi, tənha qaldı. Qon ularla dostla maq da artıq gec idi - g r n  vaxtdan onlara  z yerl r ni göstərməklə, kimlikl r ni anlatmaqla məşğul idi. Qızın anasından kömək ist m yi al almaqla sayırdı, həm də mənasız i  idi, çünki cavab həmişə eyni olacaqdı: "Bağışlayın". İndi məcbur idi ki, hamıdan yüksək qiymətləndirdi-yi birisiyl  - elə özüylə qane olsun. Çox mümkün ki, Lenoranın Lenora ilə sıx ünsiyyəti isti iyul gecəsi onu vuran yüngül iflicin əsas baıskarı olmuşdu. Salem içəri girəndə onu çarpayının yanında diziüstə görmüş, bir-ba  mister Heyvudun yanına cummu du. Kişi də onu Maunt-Heyven , xəstəxanaya  atdırmı dı. Orada niga-ran ılıqlı içində uzun-uzadı intizardan sonra həkimlər elə d hlizd c  xəstə ilə məşğul olmağa ba lamı dılar və sonrakı daha böyük fəsadların qabağını almışdılar. Bu xəstəlikdən sonra qadının nitqi anlaşılmaz qalmış-dı, amma çox yavaş olsa da, yerim yi təzədən öyrənə bilmişdi. Salem onun əsas ehtiyaclarını təmin edirdi, amma qadının bircə kəlməsini də anlamadı ına əmin olandan sonra xeyli y ng ll  mi di. Hər halda,  z  belə deyirdi.

Mömin,  m lisaleh qonşularının x   niyyətinin göstəricisi bu idi ki, bu xəstə qadına x r k gətirir, onun evini s p r r, paltarlarını yuyurdular, üstəlik

əgər özü qürurunu sındırıb imkan verirdisə, çimdirdilər də. Bilirdilər ki, kömək etdikləri qadın onlara nifrət bəsləyir, ona görə də özlərinə gün kimi aydın olan bir həqiqəti ucadan söyləməyə heç vaxt ehtiyac duymurdular: Tanrı Möcüzəni Ağılasığmaz Yollarla Göstərir...

Koreya.
Sən bunu təsəvvür edə bilməzsən, çünki orada olmamısan. O cansıxıcı peyzajı təsvir edə bilməzsən, çünki görməmişən. Əvvəlcə, soyuqdan deyim sənə. Onun necəliyindən. Sən sadəcə donmursan. Koreyanın soyuğu əzab verir, canına yapışqan kimi dolur, heç cür qoparıb ata bilmirsən.

Döyüş qorxuludur, amma həm də canlıdır. Əmrlər, qarnın burulur, yoldaşlarını sığortalayırsan, öldürürsən – döyüşdə hər şey aydındır, əməlli fikirləşməyə vaxt yoxdur. Pis olanı gözləməkdir. Saatlar ötür bir-birinin ardınca, sən də bacardığın kimi keçirsən uzun, soyuq günlərin içindən. Ən pisi isə qarovulda tək durmaqdır. Adam neçə dəfə tüfəngini düzəltmək üçün əlcəklərini çıxaranda baxar ki, görsün dırnaqları qaralmayıb ki? Qarovulda gözün açıq, qulaqların şəkl olur – bir hərəkət sezmək, bir səs eşitmək üçün. Görəsən, monqollar deyil ki? Onlar şimali koreyalılardan da

pisdilər. Monqollar heç vaxt sakitləşmir. Sən elə bilir-sən ölüb, o isə çönüb arxandan vurur. Əgər sən səhv etsən, srağagünkü balıq kimi çoxdan ölmüş olsa belə, arxayınçılıq üçün bir patron mütləq işlətməlisən.

Bax, mən də saatlar uzununu müvəqqəti divara söykərib qarovulda dururdum. Aşağıda, lap aralıda sakit kənddən başqa bir şey görmək mümkün deyildi; evlərin küləş damları elə bil uzaqdakı dağları təqlid edirdi; məndən solda qarın içindən donmuş bambuk zoğları boy vermişdi. Biz ora zir-zibil tökürdük. Ayıq-sayıq olmağa çalışıram, ətrafa diqqət kəsilirəm, baxıram ki, görüm oralarda bir cüt buğdayı göz, ya da qış papağı sataşmayacaq gözümə. Adətən orada tərپənən bir şey olmurdu. Amma bir gün bambukluqda nəsə şaqkıldadı. Kimsə tərپənirdi, tək idi. Bilirdim ki, bu, düşmən deyil: onlar heç vaxt tək olmurdular; fikirləşdim, yəqin pələngdir. Deyirdilər ki, onlar dağlarda dolaşır, amma bizimkilərdən öz gözüylə görən olmamışdı bunu. Sonra bambuklar lap aşağıdan aralandı. İtdir? Yox. Uşaq əli idi, bambukların arasından uzanıb yerdə eşələnirdi. Yadıma düşdü, gülümsündüm. Si ilə bir yerdə missis Robinsonun ağacının altına tökülmüş ərikləri necə oğurladığımız yadıma düşdü – sürünə-sürünə yaxınlaşırdıq, çalışırdıq səs salmayaq ki, bizi görüb qayıışı qapmasın... Birinci dəfə o qızı qovmaq istəmədim, ona görə də az qala hər gün gəlməyə başladı, bambukun arasından keçib tullantılarımızda eşələnirdi. Üzü birçə dəfə görün-dü. Adətən ancaq bambukların arasında, yerdəki zibil-likdə eşələnən əlini görürdüm. Onun hər gəlişi məni sevindirirdi: elə bil quşun öz balalarını yemləməsinə,

ya da soxulcan tapacağına əmin olan toyuğun yer eşməsinə tamaşa edirdin.

Hərdən bəxti o dəqiqə gətirirdi, nəsə yemək qalığı tapır, götürürdü. Başqa vaxt isə barmaqları torpaqda dolaşır, uzun-uzadı axtarırdı. Lap lilin içində eşələnən balaca dəniz ulduzuydu elə bil, özü də mənim kimi o da solaxaydı. Mən yenotların zibil qablarında necə eşələndiyini görmüşəm – onlar nə axtardıqlarını yaxşı bilirdilər. Bu qız üçünsə hər şey yemək idi – təki də mirdən, şüşədən, kağızdan olmasın. O, yeməyi gözləriylə yox, barmaqlarının ucuyla axtarırdı. Əsgər payının qalıqları, anaların sevgi ilə göndərdiyi peçenye, şokoladlı keks, mer-meyvə qırıntıları... Portağaldır – yumşaq, çürük, qaralmış – əlini ha uzadır, barmaqları çatmır ona. Mənim əvəzləyicim gəlib çıxır – onun əlini görür, başını bulayıb gülümsünür. Qıza yaxınlaşanda o, ayağa qalxır, tələsik, əzbərdən söyləyirmiş kimi, öz dillərində nəsə deyir. Elə bil “nəm-nəm”ə oxşayan nəsə dedi.

Qız gülümsünür, əlini əsgərin şalvarının qabağına uzadır, ona toxunur. Nəm-nəm? Elə ki, baxışlarımı əlindən üzünə keçirirəm, ağzında iki dişinin çatmadığını, intizardan səbirsiz gözləri üzərində qara kəkilini görürəm... Gözətçi isə bu sifəti tufəng atəşilə dağıdır. Qızın əli isə zibillikdə qalır – barmaqları bayaqdan götürmək istədiyi sərvətə – çürük portağala acgöz-acgöz sarılıb.

O ölkədə rastlaşdığım hər mülki şəxs öz balalarını qoruyaraq ölməyə hazır idi (elə ölürdü də). İnsanlar heç düşünmədən balalarını öz bədənləriylə örtürdülər.

Lakin bir neçə elə pozğununu görmüşdüm ki, yetkin qızlarını satmaq onlara azlıq edirdi – balaca uşaq da satırdılar:

İndi bu barədə düşünəndə elə fikirləşirəm ki, həmin gözətçi o an yalnız nifrət hiss etmirdi. Şəhvət də hiss edirdi – bax, atəş açanda şəhvətini məhv etmək istəyirdi.

Nəm-nəm.

“C orcian”da səhər yeməyi kənçisayağı idi: qır-
mızı sousla vetçina. Frenk vağzala qabaqca-
dan gəldi ki, vaqonda oturaq yerə bilet ala bilsin. Kassir
xanıma iyirmi dollarlıq əskinas uzatdı, pulun artığını
aldı – üç sent. Dördün yarısında vaqona girdi və rahat
kreslosuna əyləşdi. Qatarın yola düşməsinə qalan ya-
rım saat ərzində gözləri qarşısında hər an parlamğa
hazır xəyalatlarına azadlıq verdi.

...Mayk onun əlində ağrıdan qıvrılır, çırpınır, Frenk
də ona çığırır: “Getmə, qardaş, getmə. Dayan. Getmə. -
Sonra da pıçılıyla: – Xahiş edirəm, yalvarıram”. Mayk
danışmaq üçün ağzını açır, Frenk başını ona sarı əyir və
eşidir: “Bankir, bankir. Anama demə”...

Sonra Staff ondan soruşanda ki, Mayk nə dedi,
Frenk yalan söylədi: “O dedi ki, bu əclafları qırın, qanı-
mı yerdə qoymayın”. Sanitarlar özünü yetirəndə May-
kın şalvarında sidiyi donmuşdu, Frenk isə dostunun
cəsədindən bombardmançı kimi cüt-cüt hücum çəkən

qara quşları qovmağa çalışırdı. Əllərində ölən bu vücut onun uşaqlığına qəribə, yeni bir həyat qaytardı. Onlar danışmağı, tualetə getməyi öyrənəndən də əvvəl tanış olmuşdular, Lotusda bir yerdə böyümüşdülər, yadların necə pis adamlar olduğuna inanmadan birlikdə Texas-dan qaçmışdılar. Uşaq olanda yolunu azan inəklərin dalına düşürdülər, meşədə özlərinə beysbol meydançası düzəltmişdilər, siqaretlərini bir-biriylə bölürdülər, ilk seksual təcrübələrini birlikdə, hırıldaşa-hırıldaşa qazanırdılar. Yeniyetmə vaxtlarında bərbərxanada işləyən missis K.-ya yol tapmışdılar, o da kefinə düşəndə onların bəsit təcrübəsini xırda-xırda püxtələşdirirdi. Onlar mübahisə edir, dalaşır, gülür, bir-birinə ilişirdilər – və sevirdilər, amma bundan danışmağa ehtiyac duymurdular.

Frenk o vaxtadək cəsur deyildi. Sadəcə əmri yerinə yetirir, komandirinin lazım bildiklərini edirdi. Hətta adam öldürəndə pis də olurdu. İndi isə lap vəhşiyyə çevrilmişdi – atəş açır, qopmuş bədən əzaları arasında ürpənmədən dolaşırdı. İniltini, yalvarışları demək olar ki, eşitmirdi. F-51 düşmən postuna bombalar tökəndək belə oldu. Partlayışdan sonrakı dərin sükutda bu yalvarışlar ucuz violençelin bezdirici sədaları kimi, sallaqxanada qanlı aqibətini duymuş mal-qaranın böyürtüsü kimi ətrafa dağılırdı. İndi Mayk öləndən sonra Frenk cəsur olmuşdu – bu sözü necə istəyirsən, elə də yoz. Koreyalıları, çinliləri nə qədər öldürsə, ona azlıq edirdi. Qanın mis qoxusundan daha ürəyi bulanmırdı – bu qoxu onun iştahını coşdururdu. Bir neçə həftədən sonra Kürən də parça-parça oldu, Staffin isə qolu qo-

pan yerdən qan fışqırdı. Frenk onun qopmuş qolunu yeddi metr o yandan tapıb özünə verdi, qarın içinə sancılmışdı. O ikisi, Staffla Kürən yaman dostlaşmışdılar. Kürən kənd uşağı idi, şimallılarla elə onlar kimi arası yox idi, onunku daha çox Corciadan olan üç oğlanla tuturdu – ən çox da Staffla. İndi onlar bir parça cansız olmuşdular.

Frenk atışmanın necə səngidiyini eşitmədən gözləyirdi – həkimlər getdi, dəfn komandası gəldi. Kürəndən çox az şey qalmışdı, ona görə də xərəyi başqa birisinin qalıqları ilə bölüşdü. Stafforda ayrıca xərək qismət oldu, o da qopmuş əlini qucağına bərk-bərk sıxıb xərək də uzanmışdı, ağrısı beyninə çatana kimi öldü.

Sonralar Frenk aylar uzununu fikirləşirdi: “Mən onları tanıyıram axı. Tanıyıram onları, onlar da mənə tanıyır”. Əgər Maykın xoşuna gələ biləcək bir lətifə eşidirdisə, çönürdü ki, ona danışsın... sonra da... mikrosaniyəlik bir çaşqınlıqdan sonra da anlayırdı ki, o, burada deyil. Və bir də heç vaxt onun şaqraq gülüşünü eşitməyəcək, dostu bütün kazarmanı özünün duzlu zarafatları ilə, kino ulduzlarını təqlid etməyiylə əyləndirməyəcək. Tərxis olunandan sonra da uzun müddət hərdən yol ayrıcında durmuş maşında Staffın profilini görürdü və yalnız dərddən sancan ürəyi ona səhvini anladırı. Özbaşına, qəfil haqlayan xatirələrdən sonra gözlərinin önünü yaş pərdəsi örtürdü. Uzun aylar boyu yalnız içki onun ən yaxşı dostlarını, – bir də heç vaxt eşidə bilməyəcəyi, dərdləşməyəcəyi, birlikdə gülməyəcəyi dostlarını – fəzada pərvazlanan meyitləri qova bilirdi.

Amma o vaxtadək, həmyerliləri həlak olanadək, o, başqa ölüm görürdü. Gözətçi kəlləsini dağım-dağını edənədək, portağalı götürüb gülümsünməyə, "nəm-nəm" deməyə macal tapan zibilçi qızın ölümünü...

Atlantaya gedən qatarda oturmuş Frenk birdən anladı ki, bu xatirələr bütün ağırlığına baxmayaraq, daha azmir onu, iflic eləmir, çarəsizliyə gömmür. O, hər bir dərdinin hər bir xırdalığını xatırlaya bilirdi, amma sakitləşmək üçün daha içkiyə ehtiyac duymurdu. Bəlkə bu, özünü saxlamağın, içməməyin bəhrəsidir?

Dan yeri söküləndə, Çattanuqaya çatmamış qatar sürətini yavaşıtıdı və naməlum səbəbdən durdu. Tezliklə aydın oldu ki, nəsə bir təmirə ehtiyac yaranmışdı və buna bir saat, bəlkə daha çox vaxt gərək idi. Sərnişinlərdən kimsə deyindi, başqaları fürsətdən istifadə edib konduktorun xəbərdarlığına baxmayaraq, ayaqlarını açmaq üçün bayıra çıxdılar. Yataq vaqonundakı sərnişinlər də oyandı, qəhvə istədilər. Vaqon-restoranda səhər yeməyi, içkilər sifariş edirdilər. Yolun qatar dayanan hissəsi araxis fermasının yanına düşürdü. Buradan iki yüz-üç yüz metr aralıda isə yem mağazasının lövhəsi görünürdü. Frenk bu ləngimədən dilxor olmadı, amma yerində oturmağa da həvəsi yox idi deyə yem mağazasına tərəf getdi. Mağaza hələ bağlı idi, amma böyründəki köşkü açmışdılar, oradan yerli camaat çörək, qazlı su, tütün və sairə alırdı. Xırıldayan radiodan Binq Krosbini "Məni azadlığa burax"ı eşidilirdi. Piştaxta arxasındakı qadın əlil arabasında idi, amma kolibri quşu kimi zirək hərəkətlə soyuducuya yaxınlaşıb Frenk üçün bir banka "Doktor Pepper" çıxardı. Frenk pulunu verib ona

göz vurdu və cavabında qəzəbli baxış alıb içmək üçün çölə çıxdı. Səhər günəşi yaman qızdırırdı, kölgəlik isə az idi: birçə bu köşk, yem dükanı, bir də yolun qarşı tərəfindəki xaraba ev. Evin qarşısında günəşin qızıl boyadığı təptəzə "kadillak" durmuşdu. Frenk maşına baxmaq üçün yolu keçdi. Avtomobilin arxa işıqları köpək balığının üzgəclərini xatırladan qanadlarında idi. Qabaq şüşə enli kapotun üzərində əylirdi. Frenk bir az da yaxınlaşdı, səslər eşitdi – qadın səsləri, – evin dalında söyüşür, dalaşırdılar. Yan divar boyunca irəlilədi, elə bilirdi ki, o qadınların üzərinə hücum çəkən kişiləri görəcək. Orada isə iki qadın yerə yığılıb möhkəm boğuşurdu. Onlar torpağın içində yuvarlanırlar, bir-birini əzişdirir, ayaqlarını qaldıraraq tək atırlar, saçlarından yapışaraq palçıqda sürüyürdülər. Saçları dağınıq, paltarları yaman gündə idi. Yanlarında bir kişi durub dişini qurdalaya-qurdalaya sakitcə tamaşa edirdi. Buna təəccüb qaldı. Frenk yaxınlaşanda kişi ona sarı çöndü. Gözlərindən darıxdığı görünən, cüssəli bir kişi idi.

– Nə baxırsan? – Heç diş çöpünü də ağzından çıxarmadı.

Frenk yerində donub qaldı. Nataraz kişi yaxınlaşıb onun sinəsinə bir dümsük vurdu. Sonra birini də. Frenk əlindəki "Doktor Pepperi" atıb qolaylanaraq tək birçə zərbə endirdi ona. Kişi nataraz adamların çoxu kimi cəld deyildi, o dəqiqə yığıldı. Frenk onun yerə yığılmasına baxmayaraq, diş çöpünü onun boğazına yeritmək istəyilə irəli atıldı, sifətinə zərbələr yağdırdı. Hər zərbəsi ona kəskin və çox tanış bir həzz verirdi. Frenk dayanmırdı, dayanmaq istəmirdi. Yekə kişinin artıq hu-

şunu itirdiyinə baxmayaraq, zərbələrini yağdırırdı. Qadınlar bir-birindən qopub ondan yapışmışdılar, kişidən ayırmağa çalışırdılar.

– Qurtar! – qışqırırdılar. – Öldürəcəksən onu. Əl çək ondan, əclaf.

Frenk əl saxladı, xilaskarlarına baxdı. Biri əyilib kişinin başını qaldırmışdı. Digəri öz burnunun qanını silə-silə kişini çağırırdı: "Soni. Soni. Aman allah". Sonra ikinci qadın da dizi üstə çökdü, sutenyorunu özünə gətirməyə çalışdı. Köynəyi kürəyinin ortasından nə boyda cırılmışdı. Açıq-sarı dərisi vardı.

Frenk qalxdı və barmaq sümüklərini ovuşdura ovuşdura tez, az qala qaça-qaça qatara sarı getdi. Təmirçilər ya onu görmədilər, ya da fikir vermədilər. Vaqonun qapısında bələdçi onun qanlı əllərinə, tozlu paltarına nəzər saldı, amma dinmədi. Xoşbəxtlikdən tualet lap qapının ağzında idi, odur ki, Frenk vaqonun içinə keçməmişdən nəfəsini dərdi, yuyundu. Sonra oturub təəccüblənirdi – bu davadan aldığı vəhşi ləzzətə təəccüblənirdi. Bu ləzzət Koreyada adam öldürəndə yaşadığı qəzəb hissinə heç bənzəmirdi. Oradakı qəzəb ünvansız, məqsədsiz idi. Burada isə konkret bir şəxsi ləzzətlə öldürürdü. Fikirləşdi ki, belə yaxşıdır, bacısını xilas edəndə karına gələ bilər.

Onun baxışları. Açıq, daim nəyisə gözləyən. Dözümlü yox, ümitsiz yox, amma donuq. Si. İsidra. Mənim bacım. İndi isə var-yoxum, ailəm. Bunu yazanda bil: o demək olar ki, bütün ömrüm boyu kölgəm olub, özünün daimi mövcudluğuyla onun, bəlkə də mənim yoxluğumu göstərən bir kölgə. Mən onsuz bu kasadlıq görmüş, qüssəli və gözləyən gözləri olan qızsız kiməm ki? Qəbirqazanlardan gizlənəndə necə tir-tir əsirdi. Onun gözlərini tutdum ki, torpaqdan çıxan ayağı görməsin.

Məktubda belə yazırdılar: "O öləcək". Mən Maykı sığınacağa sürüdüm, quşları qovdum, amma o onsuz da öldü. Mən Staffin qolunun yerindən axan qanı dayandırardım. Qolu yeddi metr o yandan tapıb özünə verdim ki, bəlkə tikələr yerinə. Buna baxmayaraq, öldü. Ondan sonra daha heç kəsi xilas etmədim. Yanımda insanların necə öldüyünə də daha baxmadım. Heç vaxt.

Bacımın da necə öldüyünə baxmayacam. Heç vaxt. O, mənim cavabdeh olduğum ilk adam idi. Haradasa vücudunun dərinliklərində mənim özümün gizli obrazı yaşayırdı – daha yaxşı, daha güclü mənim, – həmin o atlarla, həmin o naməlum adamın dəfni ilə sıx bağlı olan mənim. Onu qoruyurdum, oradan aparın yolu sıx otların arasından tapdım, heç nədən qorxmurdum – nə ilandan, nə quduz qocalardan. Fikirləşirəm ki, görəsən, onda bacardıqlarım bəlkə bütün sonrakı hadisələrin toxumu idi? Mən oğlan qəlbimdə özümü bir qəhrəman hiss edirdim və bilirdim ki, əgər bizi tapsalar, ona toxunsalar, öldürərəm.

Frenk Obern-stritlə vağzaldan Uolnata gedirdi. Əvvəlcə bərbər, sonra bardakı aşpaz, axırda da Telma adlı qadın... Nəhayət, onu Sinin işlədiyi şəhər kənarına apara biləcək lisenziyasız sürücünün adını, avtomobilinin markasını da aydınlaşdırdı. Çattanuqa yaxınlığında qəfil ləngiməsi ucbatından gec gəlmişdi və bütün günü Obern-stritdə dolaşa-dolaşa məlumat toplayırdı. İndi isə artıq gec idi. Sürücü öz yerinə yalnız sabah səhər gələcəkdi. Frenk haradasa toqqasının altını bərkitmək, bir az da gəzəndən sonra gecələmək üçün yer axtarmaq qərarına gəldi.

Şər qarışanadək gəzdi, "Royal" mehmanxanasına yönəldə isə ona fəaliyyətə təzə başlamış cavan qanqsterlər hücum etdi.

Atlantadan xoşu gəlirdi. Çikaqodan fərqli olaraq burada həyatın tempi insani idi. Bu şəhərdə vaxt vardı. Tələsmədən siqaret bükmək üçün vaxt, meyvələri zərgər gözü ilə seçmək üçün vaxt. Qocalar üçünsə -

mağazanın qarşısında toplanıb bekarçılıq eləmək, yollarından ötən arzularına: cinayətkarların təmtəraqlı limuzinlərinə, dik yançaqlı qadınlara tamaşa etməyə. Bir-birinə məsləhət vermək, bir-biri üçün dua etmək, yüzlərlə kilsədə nəvə-nəticələrinə məsləhət vermək üçün vaxt. Şəhərə köklənmişdi, razı idi deyə sayıqlığını itirdi. Onun çoxlu kədərli xatirələri vardı, lakin iki gündən sonra nə kabuslar qaldı, nə xəyalat və səhərlər ona əvvəllər olduğu kimi, içki deyil, qara qəhvə lazım idi. Odur ki, gecə qanunsuz işləyən taksini gözləyərək şəhərin küçələriylə ətrafına tamaşa edə-edə, mehmanxanaya tərəf gedirdi. Əgər ayıq-sayıq olsaydı, xəyallara dalmasaydı, idman ayaqqabılarının tappılığını, tövşüyən nəfəsləri eşidər, marixuana tüstüsünün, içkinin – yalnız sürü içində ürəkli olan qorxaq cinayətkarın havasını duyardı. Onlar davada yox, oyun meydanında yox, dalanın girəcəyində ürəkli olurdular.

Amma gecikdi, fürsəti əldən verdi və beş xuliqandan ikisi arxadan onun qollarını tutdu. Birini dabanıyla vurdu, o anqırıb yerə yığılanda çönüb dirsəyi ilə ikincisinin çənəsini qırdı. Lakin bu yerdə qalan üçündən hansısa onun başına dəmir boru ilə zərbə endirdi. Frenk yığıldı və ağrıdan beyni dumanlananda hiss etdi ki, ciblərini necə axtarırlar, sonra da qaça-qaça uzaqlaşan addım səslərini eşitdi – qaçanlardan biri axsayırdı. Bunu da səsdən duydu. Sürünə-sürünə küçə ilə getdi və gözləri açılana kimi, divarın dibində, zülmətdə oturdu.

– Kömək lazımdır? – Küçə fənerinin işığında qarşısında bir kişi silueti peyda oldu.

– Nə?

- Yapış əlimdən. - Kişi əlini uzatdı, Frenkə durmaq üçün kömək etdi.

Hələ də tam özünə gəlməmişdi, ciblərini yoxlayıb söyüş söydü.

- Zəhrimar. - Pulqabısı yox idi. Üz-gözünü bürüşdürüb peysərini ovuşdurdu.

- İstəyirsən polis çağırım, ya lazım deyil?

- Cəhənnəm olsun. Daha doğrusu, çox sağ olun, gərək yoxdur.

- Yaxşı, onda al bunu. - Kişi pencəyinin cibinə iki dənə təklik əskinas dürtdü.

- Oy, siz nə edirsiniz... Sağ olun, vallah lazım deyil...

- Yaxşı, ay qardaş. İşıqlı yerdə gəz.

Sonra gecə kafesində oturub həmin o "mərhəmətli Samirəli"nin uzun hörüyünü xatırlayırdı. Mehmanxanada yatıb dincəlmək ümidi ilə vidalaşdı. Əsəbləri cingildəyəndək tarımlaşmışdı, bir fincan qara qəhvə və qayğanaqla vaxtını öldürürdü. Pis alınırdı. Əgər maşını olsaydı... Amma Lili bu barədə eşitmək belə istəmirdi. Onun başqa planları vardı. Qayğanağı eşələyə-eşələyə indi Lilinin nə etdiyini, beynində hansı fikirlər dolandırıldığını düşündü. Elə bil onun getməsindən razı qalmışdı. Amma əslində bundan elə özü də razı idi. İndi də belə qərara gəldi ki, bu qadına bağlılığı tibbi bir şey idi - aspirin udmaq kimi, məsələn. Lili bunu bilirdi, yoxsa yox, amma onun qəlbindəki səhmansızlığı, qəzəbi, xəcaləti tam sıxışdırıb çıxarmışdı. O inanmışdı ki, emosional dağınıqlığına birdəfəlik son qoyulub. Amma əslində bu dağınıqlıq yalnız xəlvətə çəkilmişdi.

Yorğun, çaşqın Frenk kafedən çıxdı və küçələrdə məqsədsiz dolaşmağa başladı, kəskin şeypur səsinin özünə gələnədək gəzdi. Bu səs yarımzirzəmi-nin açıq pəncərəsindən gəlirdi, ora qısa bir pilləkən enirdi. Şeypurun səsi qulaq asanların razı nidaları-yeganə şey elə bu şeypurun səsi idi. Frenk ora endi. Onun blüzdən, romantik sevgi nəğmələrindən çox, bibopdan xoşu gəlirdi. Xirosimadan sonra başqaları kimi musiqiçilər də anlamışdı ki, Trumenin bombası hər şeyi dəyişib. Bu dəyişmənin mahiyyətini isə yalnız sket və bop ifadə edə bilirdi. Kiçik, tüstü ilə dolu otaqda on nəfərə yaxın adam gərgin halda trioya qulaq asırdı: şeypur, fortepiano və zərb alətləri. Musiqi nömrəsi acı bağırsağ kimi uzanır, uzanırdı: razılıqla tərpənən bir neçə başı nəzərə almasa, heç kim yerindən qımıldanmırdı. Tüstü burum-burum burulur, dəqiqələr bir-birinin ardınca axırdı. Pianoçunun sifəti tərdən par-par yanırdı, elə şeypurçunun da. Zərb alətlərini çalan isə qup-quru idi. Hiss olunurdu ki, bu musiqinin sonu olmayacaq – o yalnız musiqiçilərin nəfəsi kəsiləndə bitəcək. Şeypurçu müştüyü dodağından çəkdi, pianoçu dillərdə son gəzişmələrini etdi, təbilçi isə hələ qurtarmamışdı, çalmağa davam edirdi. Bir müddətdən sonra yoldaşları da onun yanına qayıtdı və yəqin ki, yaxşı tanış olduqları bir mənzərənin şahidi oldular. Təbilçi artıq cəzə olmuşdu. İndi onu pitmin özü idarə edirdi. Bir neçə uzun dəqiqədən sonra pianoçu qalxdı və şeypurçu da alətini yerə qoydu. İkilikdə təbilçini stuldan qaldırıb apardılar; əlindəki ağaclar

isə havada eşidilməyən, bəsit bir ritm çalırdı. Dinləyicilər ehtiramla alqışladılar. Bunun ardınca səhnəyə parlaq göy paltar geyinmiş bir qadın və başqa pianoçu çıxdı. Qadın "Torağay"ın bir neçə taktını oxuyub sketə keçərək auditoriyanı qızıışdırdı.

Frenk oradan lap axırda çıxdı. Səhər saat dörd idi – taksinin gəlməsinə iki saat vardı. Başı bayaqkına nisbətən daha az ağrıyırdı; səkinin qırağında oturub gözleməyə başladı. Maşın gəlmədi.

Nə maşın, nə taksi, nə bir dost, nə bir informasiya, nə bir plan – burada şəhərdən onun ətrafına gedəcək maşın tapmaq cəbhə xəttinə gedib-çıxmaqdan daha çətin idi. Səkkizin yarısında ağzına kimi günəməzd fəhlələrlə, qulluqçularla, aşpazlarla, otçalanlarla dolu olan avtobusa girdi. Şəhərin işgüzar hissəsindən sonra bir-birinin dalınca düşməyə başladılar – könülsüz, dərinliyində çirkab olduğunu bildiyi aydın maviliyə başvuran qəvvaslar kimi könülsüz... Orada zibil, tullantı ataracaq, mərcan adalarındakı canlılara yem olacaq, yosunların naxışı arasında üzən yırtıcılardan can qurtaracaqdılar. Yır-yığış edəcək, bişirib-düşürəcək, yemək aparıb-gətirəcək, yırtıq-yamaq edəcək, yuyacaq, alaq edəcək, biçəcəkdilər.

Frenk axtardığı lövhəni gözləyirdi, beynində isə zora əl atmalı olacağı barədə fikirlər zəruri ehtiyat tədbirlərinə qarışmışdı. Təsəvvür etmirdi ki, Sinin yaşadığı yerə gəlib çıxanda nə edəcək. Bəlkə həmin o təbilçi kimi onu da ritm başına alıb aparacaqdı. Bəlkə onu basıb çölə çıxaracaqdılar, o isə çarəsiz halda əl-qol atacaqdı – öz söylərinin məhbusu idi indi. Bəs əgər evdə

heç kəs yoxdursa, onda necə etsin? İçəri soxulsun? Yox. Özünə sərbəstlik verə bilməzdi – bunun Siyə ziyanı dəyə bilərdi. Fərz edək ki... amma şərait bəlli deyilsə, fərz etməyin nə mənası? Gözlədiyi lövhəni görəndə avtobusun xəbərdarlıq düyməsini basmaq artıq gec idi. Bir neçə məhəllə piyada qayıdası oldu və "Tibb doktoru" lövhəsini görəndə bir qədər sakitləşdi, çünki Boreqard Skott özü də çəmənlikdə idi. Giriş qapısının qarşısında zoğal ağacı ortası bənövşəyi, özü qar kimi bəyaz çiçəklər tökmüşdü. Frenk fikirləşdi ki, əsas qapını döysün, yoxsa arxa girişə keçsin. Ehtiyatı onu arxa qapıya göndərirdi.

– O haradadır?

Mətbəxin qapısını açan qadın ondan heç bir şey soruşmadı.

– Aşağıda, – deyə cavab verdi.

– Sən Sarasan?

– Hə. Bir az sakit. – Qadın başı ilə doktorun kabinetini ilə Sinin otağına aparan pilləkənə işarə etdi.

Pilləkənə yaxınlaşanda açıq qapıdan iri yazı masasının arxasında oturmuş bəstəboy, çalsaç kişini gördü. Kişi başını qaldırdı.

– Bu nədir? Siz kimsiniz? – Doktorun gözləri əvvəlcə böyüdü, sonra çağırılmamış qonağı görəndə qıyıldı. – Rədd olun buradan! Sara! Sara!

Frenk masaya tərəf yeridi.

– Burada oğurlamalılı heç nə yoxdur! Sara! – Doktor əlini telefona uzatdı. – Polis çağıracam. Elə bu dəqiqə!

O, dəstəyi qaldıraraq barmağını diskin sıfır dəliyinə qoydu, Frenk telefonu vurub onun əlindən çıxardı.

Təhdidin xarakterini aydın başa düşən doktor cəld masanın yeşiyini çəkib tapança çıxardı.

İşə bax, tapança, Frenk fikirləşdi. Yüngül, təmiz, parlaq. Amma onu tutmuş əl möhkəm əsir. Doktor silahı qaldırıb canına dolmuş dəhşətli qorxudan yaqin ki, gözlərinə ağzı köpüklənən, burun pərələri körüklənən, gözləri qan çanağına dönmüş vəhşi kimi görünməli olan şəxsə tuşladı. Lakin əvəzində zarafat etmək mümkün olmayan, sakit, hətta bir qədər biganə sifət gördü.

Tətiyi çəkdi.

Boş çaxmaqdan taqqıltı zəif, kal çıxdı. Doktor silahı yerə atıb sıçradı, cəld masanın başına hərlənib soyğunçunun yanından yel kimi ötərək pilləkənlə yuxarı cumdu.

– Sara! – lap dəli kimi qışqırdı. – Polis çağır, eşidirsən! Onu sən buraxdın içəri!

Doktor Bo dəhlizlə üstündə ikinci telefon duran masaya tərəf qaçdı. Sara artıq orada idi, telefonun dəstəyini qətiyyətlə yerinə sıxmışdı. Niyyəti aydın idi, buraxmaq fikri yox idi.

Frenk isə bacısının uzandığı otağa girdi – bəyaz geyimdə hərəkətsiz, xırdaca bədən. Yatır? Nəbzini yoxladı. Zəifdi, yoxsa heç vurmur? Əyildi, nəfəsinə qulaq asdı. Əl vuranda soyuq idi, amma ölüm soyuğuna bənzəmirdi. Frenk ölümü yaxşı tanıyırdı, bu hələ o deyildi... hələ ki. Otağa cəld göz gəzdirdi, bir cüt ağ çəkmə, "gecə vazı", çanta gördü. Çantanın içində eşələndi, iyirmi-dollarlıq əskinas tapıb cibinə soxdu. Sonra çarpayının qabağında dizi üstə durdu, qollarını bacısının çiyininin,

dizlərinin altına soxub ehmallica götürdü, pilləkənlə yuxarı qaldırdı.

Sara ilə doktor ayaq üstə idilər, donuq baxışları bir-birinə zillənmişdi. Frenk özünün həyat nişanəsi verməyən yükü ilə onların yanından keçdi. Doktor Bo ona qəzəblə, amma bir qədər yüngülləşibmiş kimi baxdı. Bu, oğurluq deyildi. Qarət də deyildi. Ortada zorkılıq da yox idi. Bu oğlan sadəcə nə vaxt istəsə, asanlıqla dəyişə biləcəyi köməkçisini qaçırırdı. Hərçənd ki, arvadını yaxşı tanıdığından bilirdi ki, Saranı dəyişməyə cəsarəti çatmaz – ən azından indi.

– Sən lap ağ elədin ha, – üzünü qadına tutub diləndi.

– Yox, ser, – Sara cavab verdi, amma doktor öz kabinetinə enənə kimi, əlini telefondan çəkmədi.

Əsas qapıdan çıxan Frenk səkinin üstündən çönüb evə baxdı – qapıda, çiçəkləyən zoğalın kölgəsində Sara durmuşdu. Qadın əl elədi onlara. Əlvida dedi – ona və Siyə. Bəlkə hələ öz işinə də.

Sara yerində hərəkətsiz dayanıb uzaqlaşan bacı-qardaşın dalınca baxırdı. "Allaha şükür", – pıçıldaıdı. Fikirləşirdi ki, bir gün də geciksəydi, gec olacaqdı. O bilirdi ki, doktor pasientlərinə iynələr vurur, özünün düzəltdiyi dərmanlardan verir, hərdən yüksək çevrələrdən olan xanımları abort da eləyirdi. Bütün bunlar onu qəti maraqlandırmır, narahat etmirdi. Amma heç vaxt ağlına gəlməzdi ki, doktor ümumiyyətlə qadın orqanizminin quruluşu ilə həddindən ziyadə maraqlanmağa başlayıb, onun getdikcə daha içərilərinə baxmaq üçün cürbəcür alətlər quraşdırır.

Daxilə baxmaq üçün güzgünü bir az təkmilləşdirmişdi. Lakin görəndə ki, Si arıqlayır, yorulur, aybaşları isə həddindən çox çəkir, qadın qorxmışdu, götürüb Sinin ünvanı ona bəlli olan yeganə qohumuna məktub yazmışdı. Günlər keçirdi. Sara bilmirdi ki, onun həyəcanlı məktubu ünvanına çatıbmı. Özünü yığışdırıb doktora deməyə hazırlaşdı ki, qız üçün sanitar maşını çağırınsın, bu yerdə mətbəxin qapısını qızın qardaşı döymüşdü. Allaha şükür ki, gəlib çıxmışdı. Özü də lap qocaların dediyi məqamda: sən Ondan xahiş edəndə yox, Onu çağıranda yox, Ona ehtiyacın olanda. Fikirləşirdi ki, indi qız ölsə belə, heç olmasa onun yanında, doktorun evində deyil, bircə qardaşının qolları üstündə oləcəkdi.

Sara qapını möhkəm çırpdı, zoğalın istidən bürüşmüş çiçəklərindən bir neçəsi yerə düşdü.

Frenk Sini ayaqüstə qoydu, qolunu öz boynuna doladı. Qızın başı onun çiynində idi, heç addımlarını atmağa da cəhd göstərmirdi, özü isə quş lələyi kimi yüngül, çəkisiz idi. Frenk dayanacağa çatıb avtobusu bir ömür gözlədi. Bu vaxt ərzində az qala bütün bağçalardakı meyvə ağaclarını – armudları, giləsləri, almaları, əncirləri saydı.

Şəhərə sarı gedən az idi. Onu salonun arxa hissəsinə, iki nəfər üçün gen-bol bəsləyəcək yerinə yollaqlarından məmnun qaldı, həm də bekar sənişinlər dağınıq vəziyyətdə olan, sərxoş bir qadını sürüyüb avtobusa salan birisini altdan-üstədən süzməyəcək dilər.

Onlar avtobusdan çıxanda, yenə fırlıdaq taksi axtarmalı oldu, belə maşınlar lisenziyalı taksilərin sırasında yox, bir qədər aralı dururdular. Tapdı, sonra da bu müş-tərilərin arxa oturacağı bulaya biləcəklərindən qorxan qərribə sürücünü bir təhər dilə tutdu.

– Ölüb?

– Sən yolunu sür.

– Sürməyinə, sürürəm e, amma bilmək istəyirəm ki, buna görə məni tutmayacaqlar ki.

– Dedim axı, yolunu sür.

– Hara gedirik?

– Lotusa. Əlli Beşinci şose ilə otuz kilometr.

– Bu sənə baha oturacaq...

– Puldan narahat olma.

Söz idi, deyirdi də... Amma özü narahat idi. Elə bil Si varlıqla yoxluğun arasında ilişib qalmışdı. İçindəki qorxuya bacısını o mənfur insanın əlindən aldığından qaynaqlanan bir məmnunluq qatılmışdı. Qızı oradan sadəcə çıxardığından yox, həm də son dərəcə dinc şəkildə, başağrısız çıxardığından mənnun idi. Əslində fikri bu idi ki, gəlib sadəcə desin: olar bacımı evə aparım? Amma doktor elə o içəri gərən kimi qorxdı. Və əgər istədiyinə nail olmaq üçün düşməni əzişdirəsi olmuşdusa, bunun özü çox böyük bir şey idi.

– Nəsə, pis dəyir gözümə, – sürücü dilləndi.

– Yaxşısı budur, sən hara getdiyinə bax. Yol qabaqdadır, arxa güzgüdə yox.

– Baxıram da, baxmıram bəyəm? Sürət məhdudiyyəti altmış mildir. Mənə polis başağrısı gərək deyil.

- Bura bax, əgər səsini kəsməsən, sənin ən xırda problemin polis olacaq. - Frenk bunu ciddi dedi, amma özü də qulağını şəklədi ki, görsün maşının həyəcən signalı çalınmayacaq ki.

- Qana bulamaz oranı? Batırsa, korlanmış oturacağa görə əlavə pul verəsi olacaqsan.

- Bir də ağzını açsan, bir sent belə ala bilməyəcəksən. Sürücü radionu yandırdı. Lloyd Prays şən, xoşbəxt səslə "Loudi miss Kloudi" oxuyurdu.

Huşsuz halda, qızdırması qalxmış Si Frenkin üstünə ölü kimi yıxılmışdı, arabir inildəyirdi. Cibindən gediş haqqını vermək üçün pulu zorla çıxara bildi. Maşının qapısı təzəcə örtülmüşdü ki, təkərlərinin altından cıncıl, toz qopdu: sürücü ilan ağzından çıxıbmiş kimi, çox cəld tərpendi, Lotusdan, bu dəlillərdən tez uzaqlaşmaq lazım idi.

Frenk onu miss Etel Fordhamın evinə aparırdı; qızın çəkmələrinin burnu yerlə sürünürdü. Çatanda bir də qaldırdı, qolları üstündə bərk-bərk tutub pillələri qalxdı. Həyətin qabağındakı yolda uşaqlar durmuşdu, bir qızın peşəkar idmançı cəldliyiylə topu necə çilədiyinə tamaşa edirdilər. Baxışlar qucağında yükü olan yad kişiye yönəldi. Qızın yanında uzanmış gözəl, qara it deyəsən, onlarla uşaqlardan da çox maraqlandı. Uşaqlar isə ağızlarını ayırıb kişi ilə qadına baxırdılar. Oğlanlardan biri qadının əynindəki ağ formadakı qan ləkəsinə işarə edib pıqqıldadı. Qız əlindəki roketi onun təpəsinə çıxıb dedi: "Kəs səsini!" O, kişini tanımışdı - bir zamanlar onun küçüyü üçün xalta da düzəltmişdi bu kişi.

Stulun yanında içi göy lobyə dolu zənbil vardı. Masa-
nın üstündə – qazanca, bıçaq. Torlu qapının o üzündən
oxuyan qadının səsi gəlirdi: "Tanrım, Sənə daha yaxın
olum mən".

– Miss Etel? Buradasınız? – Frenk səsləndi. – Mənəm,
Bankir. Miss Etel?

Mahnı kəsildi və miss Etel Fordham torun arxasın-
dan ona yox, qolları üstündəki arıq qadın fiquruna bax-
dı. Qaşlarını çatdı.

– İsıdra? Bu nədir, ay qız...

Frenk izah edə bilmirdi, buna heç cəhd də eləmədi.
Sini çarpayıya uzatmaq üçün miss Etelə kömək elədi,
sonra qadın ona çöldə gözləməyi tapşırdı. Sinin palta-
rını qaldırıb qıçlarını araladı.

– Aman tanrım, rəhm elə, – pıçıldadı. – Alışib-yanır
ki... – Sonra üzünü duruxub qalmış qardaşına tutdu:
– Get, Bankir. Get, lobyanı təmizlə. Mən işimi görmə-
liyəm.

Hava aydın idi, onun yadında qalandan da aydın. Günəş səmələrin göylüyünü tam sümürüb bəyaz yüksəkliklərdən asılmışdı, dörd bir yanına əziyyət verir, Lotusu hədələyir, amma onu heç cür sakitləşdirə bilmirdi: bu qəsəbənin uşaqları həmişəki kimi gülür, oynaya-oynaya çığırışır, ora-bura qaçırdılar, qadınlar arxa həyətlərdə paltar sərə-sərə nəğmə oxuyurdular; hərdən sopranoya qonşunun altı, ya da ötəri tenoru qatılırdı. "Məni çay qırağına apar. Çay qırağına apar məni, Suya apar, xaç suyuna çəkirim".

Frenkin bu torpaq yola min doqquz yüz qırx doqquzuncu ildən, onun ayağı suyun yuyub-apardığı yerlərə döşənmiş taxtalara elə o vaxtdan dəyməmişdi. Buralarda səki yox idi, amma hər həyət, hər arxa bağça tərəvəzləri xəstəliklərdən, qurd-quşdan qoruyan güllərlə süslənmişdi: məxmərçiçəyi, nastursiya, georgin. Al qırmızı, bənövşəyi, çəhrayı, mavi. Bu ağacların yaşıllığı həmişə belə sıx olub görəsən? Günəş var gücüylə

bu qol-qanadlı ağacların altındakı hüzuru yandırır yox etməyə çalışırdı; səni alçaltmaq, öldürmək istəməyən insanlar arasında olduğundan aldığı ləzzətin tamamı korlamaq istəyirdi. Amma nə qədər çalışsa da, al qırmızı qızılgül kollarının sarı kəpənəklərini, quşların nəğməsini yandıra bilmirdi. Onun çarpıcı istisi yük məşininin kuzovunda oturmuş mister Fullerə və onun qardaşı oğluna, – dodaq harmonikası çalan oğlana, altısimli bancosu olan kişiye mane olmurdu. Qardaşoğlu yalın ayaqlarını yelləyir, əmisi sol ayağıyla ritm tuturdu. Rəng, sükut və musiqi yavaş-yavaş onu da uğuşuna aldı.

Bu təhlükəsizlik və xeyirxahlıq duyğusu bir az şişirdilmişdi, bunu gözəl anlayırdı, amma onlardan aldığı ləzzət canlı, həqiqi idi. Özünü inandırır ki, haradasa, lap yaxındakı həyətdə sacın üstündə çoxsa qabırğaları cızıldayır, evdə isə kartof salatı, yerkökü ilə, soğanla bir yerdə tel-tel doğranmış kələm, bir də cavan, yupyumşaq göy noxud var. Soyuducunun üstündə də yekə, şirin bir piroq buğlana-buğlana soyumağındadır. O indi əmin idi ki, məhz elə bu dəqiqələrdə Bədbəxt adı qoyduqları çayın kənarında başına həsir kişi papağı qoymuş bir qadın tilovla oturub. Özü də yeri rahat, kölgəlik olsun deyə budaqlarını qol kimi açmış maqnoliyanın altını seçib.

Lotusun o üzündəki pambıq tarlalarına çıxdı və qəzəbli günəşin şüalarına qərq olmuş hektarlarla ərazidə çəhrayı çiçəklər gördü. Bir neçə gündən sonra onlar qizaracaq, ləçəklərini tökərək, cavan qutucuqlarını azad edəcəkdilər. Mülkədara əkinin kultivasiya

üçün cavan əllər gərək olacaqdı – bu da Frenkə yara-
yan iş, – qabaqda hələ yığım da vardı. Bütün ağır işlər
kimi pambıq yığmaq da onun bədənini gücdən salır-
dı, amma beynini təmizləyir, qisas arzuları, qanunsuz
həzzlər və hətta geniş qaçış planları üçün yer açır-
dı. Bəlkə körpəyə başqa dərman lazımdır? Əmisinin
ayağı şişib çəkməsinin içinə girmirsə, nə etsin? Ev sahi-
bi hələlik kirayənin yarısına razılaşacaq görəsən?

Özünə uyğun bir iş axtaranda Frenki düşündürən
yalnız bir şey idi: Si yavaş-yavaş olsa da, sağalırdı, yox-
sa halı getdikcə pisləşirdi? Atlantadakı rəisi ona nəse
eləmişdi – məlum deyildi nə – ona görə qızdırmadan
yanır, hərarəti düşmək bilmirdi. Miss Etelin istifadə
etdiyi rotanq kökü də kömək eləmədi – bunu bilirdi.
Amma bildiyi bircə elə bu idi, çünki onu xəstənin ya-
nına kənd qadınlarının heç biri buraxmırdı. Əgər Cek
olmasaydı, ümumiyyətlə, heç nə bilməyəcəkdi. Elə on-
dan eşitdi ki, qadınların fikrincə, yaxınlıqda kişi olma-
sının belə xəstələrə ziyanı dəyir. O, Frenkə danışdı ki,
arvadlar Siyə növbə ilə qulluq edirlər və hər birinin öz
resepti var. Amma qadınların hamısı bununla razı de-
yildi, eləsi vardı ki, deyirdi: bu vəziyyətdə qardaşın yeri
bacısının çarpayısı yanındadır.

Miss Etel onu heç olmasa eyvana buraxmırdı ki, barı
uzaqdan görsün bacısını.

– Sən harasa get – dedi ona. – Nə vaxt çağırısam,
onda gələrsən.

Frenk fikirləşdi ki, nəse var, qadın nədənsə möhkəm
qorxub.

- Qoymayın ölsün, - dedi. - Eşidirsiniz?

- Get. - Qadın əlini yellədi. - Səndən köməkçi olmaz, mister Bankir, beynin qara fikirlərlə doludur. Get, deyirəm sənə.

Və o da başını atası öləndən sonra boş qalmış evlərinin təmiri ilə qatdı. Özündə qalan pul, Sinin maaşı həmin evi bir neçə aylıq kirayə götürməyə bəs elədi. Şobanın yanındakı dəlikdə eşələndi və kibrit qutusu tapdı. Onun mavi, qara və çox sevdiyi alabəzək uğurlu şarlarının yanında Sinin bir cüt süd dişi lap balaca görünürdü. "Bulova" saati da yerində idi. Burmaq üçün düyməsi itmiş, əqrəbləri olmayan saat - Lotusda vaxtın dəyəri elə bu qədər idi: kim necə istəyir, elə də başa düşsün.

Çiçəklər töküləndə Frenk sıraların arasıyla anbara getdi, ferma idarəçisinin "mənim kontorum" adlandırdığı yerə. Əvvəllər Frenkin oradan zəhləsi gedirdi. Torpaqdan dəm qalxanda toz tufanları, qurd-quşla müharibələr, gözü kor eləyən dəhşətli isti... Uşaq vaxtı valideynləri uzaqdakı tarlalarda işləyəndə, o isə saplaq yığanda hirsindən ağzı quruyurdu. Min oyundan çıxırdı ki, onu işdən qovsunlar. Elə qovdular da. Atasının danlağı əhəmiyyətsiz idi, çünki Si ilə o, külli-ələmin təravətli olduğu uşaqlıq çağında vaxtı boş buraxmamaq üçün min-bir üsul tapırdılar.

Əgər bacısı hansısa murdar həkimin günahından olsə, baiskarın başına açacağı oyunların yanında müharibənin solğun xatirələri yalan olacaq. Buna həyatının bütün qalan hissəsini verəsi olsa, ömrünü qazamada başa vurası olsa belə... Bacısının öldüyünü xəyalında

canlandıran kimi, düşmənilə haqq-hesabını qanısız çürütmək, şirin qisaslar almaq haqda fikirləşən başqa pambıqçılara qoşuldu.

İyunun axırında miss Etel Cekini yollayıb onu çağır-
dı, iyulda isə Si o qədər yaxşılaşdı ki, ata evinə köçdü.

Si dəyişmişdi. Sevgisində xəsis olan kənd arvadları-
nın arasında keçirdiyi ikicə ay onu büsbütün dəyişmiş-
di. Bu qadınlar xəstəliyə bir təhqir kimi, döyülməli olan
çağırılmamış, həyasız bir qonaq kimi baxırdılar. Onlar
nə öz vaxtlarını, nə xəstənin vaxtını göz yaşlarına, boş
yanağanlığa, həmdərdliyə sərf etmir, canı ağrıyanın göz
yaşlarına səbirli bir nifrətlə yanaşırdılar.

Əvvəlcə, qanaxma.

– Dizlərini arala. Ağrıdacaq. Sus. Sus, dedim.

Sonra infeksiya.

– İç bunu. Qussan, bir də içəcəksən, yaxşısı budur,
qusma.

Sonra sağalma.

– Qurtar. Yandırırsa, demək sağalmaq istəyir. Qış-
qırma.

Sonra hərarəti enəndə, nə vaxtdan bəri içinə dol-
durduqlarını yuyub-çıxarandan sonra Si başına gələn
hadisə barədə bildiklərini danışdı. Onların heç biri
bunu soruşmurdu. Elə ki, həkim yanında işlədiyindən
xəbər tuturdular, nırçıltıları, göz süzdürmələri bəs
edirdi ki, həkim zümrəsinə bəslədikləri bütün nifrət-
ləri əyan olsun. Və onun yadında qalan heç nə – nə
doktor Bonun vurduğu yuxu iynəsindən sonra oyan-
mağın necə ləzzət verdiyi, nə xəstəyə baxışını necə
alüdəçiliklə keçirdiyi, nə qanın, ağrının aybaşı pozun-

tusu ilə əlaqədar olması, – onların həkimlər barədə rəyini heç nə dəyişə bilməzdi.

– Kişilər pul iyini o dəqiqə hiss edirlər.

– Sən qatır deyilsən ki, hansısa murdar doktorun arabasını daşıyasan.

– Sən qadınsan, yoxsa ayaqyolu?

– Kim sənə deyib ki, sən zibilsən?

– Mən haradan biləydim ki, nə fikirləşir? – Si özünə bəraət qazandırmağa çalışırdı.

– Bədbəxtlik xəbər eləmədən gəlir, qız. Odur ki, yatmaq olmaz – yoxsa qapını döymədən girəcək içəri.

– Amma...

– Nə “amma”? Amma-zad yoxdur. İsa Məsih üçün sən birinci gözəlsən. Sənə başqa heç nə bilmək lazım deyil.

Elə ki, sağalmağa başladı, qadınlar taktikalarını dəyişdilər, daha üzünü danlamırdılar. İndi özləri ilə tikmələrini, toxuduqlarını gətirirdilər, axırda Etel Ford-hemin evində ədyal istehsalı yaratdılar. Təzə, yumşaq ədyalları sevən adamlara nifrət edə-edə varlıların “böyük depressiya”, onlarınsa “əsl həyat” adlandırıdığı dövrlərdə öz analarından öyrəndiklərini edirdilər – söhbətlərinə, mahnılarına qulaq asıb tapşırıqlarını yerinə yetirə-yetirə öyrəndiklərini. Si istər, istəməz onlar haqda düşünməyə başladı – əvvəllər heç belə olmamışdı. Onlar Salemin belindən düşməyən, indi, iflic vuran sonra isə əlini ümumiyyətlə, ağdan-qaraya vurmayan Lenoraya heç oxşamırdılar. Bütün bu dayələri zahiri əlamətləri, geyimi, danışq tərz, yemək zövqü və

tibbi meyilləri çox fərqləndirsə də, bir-birinə dəhşətli dərəcədə bənzəyirdilər. Onların bağçalarında artıq heç nə olmurdu, çünki bölüşürdülər. Evlərində zir-zibil, istifadəsiz əşya qalmazdı, hər şey işə yarayırdı. Onlar öz həyatlarının, onlara ehtiyacı olan başqa canlıların həyatının məsuliyyətini daşıyırdılar. Sağlam məntiqin olmamasından qəzəblənir, amma buna təəccüblənmişdilər. Tənbəllik ən dözülməz qüsurdan da pis sayılırdı – bu xasiyyətin insana aidliyini bilmərrə danırdılar. İstər tarlada ol, istər öz həyatında, mütləq iş görməlisən. Yatmaq yuxu görmək üçün yox, səhərə güc yığmaq üçündür. Bütün söhbətlərini iş görə-görə edirdilər: ütüləyir, dən təmizləyir, tərəvəz arıtlayır, taxılı saf-çürük edir, tikiş tikir, yırtıq-yamaq edir, yuyub-təmizləyir, xəstəyə qulluq edirdilər. Yaşın sənlik deyil, amma hər kəs istənilən yaşında yetkin ola bilər. Dərd adama kömək edir, amma Tanrı daha yaxşıdır – Tanrıya təvəkkül yaxşıdır. Onlar istəmirlər ki, Yaradanın qarşısında duranda boş keçən həyatlarına görə bəraət sözləri axtarsınlar. Bilirdilər ki, O, hamıdan soruşacaq: "Sən nə etmisən?"

Sinin yanında idi ki, Etel Fordhamın bir oğlunu Şimalda, Detroytda öldürmüşdülər. Meylin Stounun gözələrindən biri görürdü, digərinə meşədoğrayanların yanında tilişkə batmışdı. Həkim-filan baxmamışdı, heç çağırmamışdılar. Hanna Reybern də, Klover Rid də poliomielitdən axsaq qalmışdılar, amma ərləri, qardaşlarıyla birlikdə tufandan dağılan kilsəyə ağac daşıyırdılar. Fikirləşirdilər ki, hansısa şər düzələn deyilsə, qoy Allah özü əncamını çəksin. Deyirdilər ki, ən vacibi xeyir-şərin fərqlərini bilməkdir.

Müalicənin sonuncu mərhələsi Si üçün ən pisi idi. Günəş indi də onun üzündən öpməliydi, yəni hər gün azı bir saat ayaqlarını aralayıb günün altında uzanmalı idi. Bütün qadınlar yekdil rəyə gəlmişdilər ki, qaynar şüalarla bu cütləşmə bətnindəki xəstəliyin olan-qalanını da yox edər. Utanıb-qızaran Si israrla imtina edirdi. Birdən kişilərdən, uşaqlardan kimsə onu bu halda görədü?

– Sənə baxan olmayacaq, – deyirdilər. – Lap baxsalar, nə olsun axı?

– Elə bilirsən, sənin ayıb yerin onlar üçün təzə xəbər-zaddır?

– Bəsdir özünü yordun, – Etel Feldham məsləhət verdi. – Mən yanında olacam. Ən əsası tamam sağalmaqdır. Bunun öhdəsindən insan gələ bilməz.

Beləliklə, günəş şüaları bucaq altında düşəndə, Si utana-utana, narazı görkəmlə kiçik arxa eyvanın qırağında balışların üstünə uzanırdı. Hər dəfə hirsindən, xəcalətindən ayaq barmaqları qıc olub yumulur, qıçları daşa dönürdü.

– Miss Etel, xahiş edirəm. Daha bacarmıram.

– Danışma, qız. – Etel hövsələdən çıxırdı. – İndiyə kimi sən hər dəfə ayaqlarını aralayanda aldadıblar səni, mən yaxşı bilirəm. Nədir, indi qorxursan ki, günəş aldadar səni?

Dördüncü gün bədəni boşaldı, çünki düz bir saat gərgin halda uzanmaq ağır iş idi. Kiminsə qarğıdalının arasından baxacağını, yaxud bağın arxasındakı çinarların dalında gizlənə biləcəyini də unutdu. Görəsən, günəşin on günlük əsarəti onun qadın orqanlarına

kömək etdimi? Bunu heç vaxt bilməyəcəkdi. Ona ən böyük təskinliyi miss Etelin sərt məhəbbəti verdi – sonuncu dəfə qovrulandan sonra Siyə icazə vermişdi ki, yelləncəkdə, yanında əyləşsin.

Eyvanda Etel stulunu onun yanına çəkdi. Aralarındakı masanın üstünə birbaşa sobadan çıxmış peçenye ilə dolu qab, bir qab da böyürtkən mürəbbəsi qoydu. Bu, bütün vaxt ərzində müalicə əhəmiyyəti daşımayan ilk qida idi – şirin dadırdı.

Bağa baxa-baxa Etel astaca deyirdi:

– Mən səni yeriməyə başlayandan tanıyıram. İri, gözəl gözlərin vardı. Amma yaman qüssəli baxırdın. Qardaşınla necə gəzib-dolaşdığını görürdüm. O çıxıb gedəndə yolunu azdın, günahdan törəyən bir avaraya qoşulub qaçdın. İndi təzədən evinizə qayıtmısan. Ölüm-zülmə, bir təhər sağaldın, amma yenə qaça bilərsən. Allah eləməmiş, birdən yenə Lenoraya imkan verərsən ki, sənin barəndə nəşə bir qərar qəbul eləsin ha! Əgər belə bir fikrin varsa, əvvəlcə, sənə bir şey danışacam, qulaq as. Yadındadı yəqin, bir nağıl vardı – dişi qazla qızıl yumurtaların nağılı. Mülkədar acgözlüyündən yumurtaları seçib qazı öldürmüşdü... Mən həmişə fikirləşirdim ki, qazdan heç olmasa bir dəfə babat nahar bişirərsən. Bəs qızıl? Fu. Qızıl nəyə yarayar? Lenoranın beynində isə elə qızıl olub həmişə. Varı idi, ürəyi gedirdi qızıldan ötrü, fikirləşirdi ki, yer üzündə ondan uca heç nə yoxdur. O sarsaq mülkədar kimi. Niyə öz torpağını əkib-becərmirdi, özünə azuqə toplamırdı? Si güldü və cəmdən daha bir peçenyenin üstünə yaxdı.

– Sən məni başa düşdün. Bax. Sən azadsan. Kimsə səni xilas etməyə borclu deyil, yalnız özün. Torpağını ək. Cavansan, həm də qadınsan. Bu, bəzi şeylərdə məhdudiyyət yaradır, lakin sən həm də insansan. Lenoraya, ya da başqa bir yaramaza, xüsusilə də o doktor şeytan oğluna imkan vermə ki, sənə kimliyini müəyyənləşdirsin. Buna qul olmaq deyirlər. Mən isə belə deyirəm, sənin içində azad insan var. Onu axtar, tap, imkan yarat ki, yer üzündə nəşə yaxşı bir şey etsin.

Si barmağını böyürtkən cəminə batırdı. Sonra da yaladı.

– Mən heç yana getməyəcəm, miss Etel. Mənim yerim buradır.

Həftələr keçdi. Si ocağın qabağında durub təzə kələmin yarpaqlarını içində iki parça donuz budu qaynayan qazana salırdı. Frenk işdən gəlib qapını açanda qızın yanaqlarının necə qızardığını yenə hiss etdi: onun dərisindən isti çıxırdı, belə dümdüz idi, azar-bezardan əyilməmişdi.

– O-o, – dedi. – Buna bax bir.

– Nədir, pis görünürəm?

– Yox, yaxşı görünürsən. Sağalmısan?

– Əlbəttə. Qat-qat yaxşıyam. Acsan? Elə fərli naharımız yoxdur. İstəyirsən, toyuq tutum sənə üçün?

– Yox. Nə bişirmisənsə, qəbulumdur.

– Bilirəm, sən anamızın tavada qızartdığı çörəyi sevirdin. Bu dəqiqə hazırlayaram.

– Bu pomidorları doğrayım?

– Hə.

– Divanın üstündəki nədir elə?

Orada artıq neçə gün idi ki, bir yığın rəngbərəng parça tikələri vardı.

- Qurama ədyal üçündür.

- Sənin özünə burada heç olmasa bircə dəfə belə ədyal lazım olub?

- Yox.

- Onda niyə tikirsən?

- Gəlmələr alıb aparır.

- Hansı gəlmələr?

- Nə bilim... Detroytdan, Maunt-Heyvendən. Mərhəmətli Pastordan miss Conson onu bizdən alıb Maunt-Heyvendə turistlərə satır. Əgər bacarsam, bəlkə miss Etel ona göstərdi.

- Əladır ki...

- Sadəcə əla deyil. Biz qərara almışıq işıq da çəkək, su da. Buna pul lazımdır. Elə tək ventilyatora görə dəyər.

- Mənimlə hesablaşandan sonra özünə soyuducu ala bilərsən.

- Soyuducunu neyləyirəm. Mən konserv hazırlaya bilirəm, yenə nəşə lazım olsa, gedib yığaram, dərərəm, kəsərəm. Bir də burada biş-düşə kim baxır - sən, yoxsa mən?

Frenk güldü. Bu Si həyatın həqiqətləri, dünyanın qıddarlığı ilə hər təmasından tir-tir əsən qız deyildi. Heç on dörd yaşında onu çağıran ilk oğlana qoşulub qaçan qız da deyildi. Ağ xalat geyinmiş bir yaramazın sözünə, yuxu iynəsi vurub başına nəşə faydalı bir şey gətirdiklərinə inanan ev qulluqçusu da deyildi. Frenk bilmirdi ki, bütün bunlar neçə həftə ərzində miss Etelin evində, hər şeyi öz gözlərilə görmüş qadınların iştirakı

ki ilə baş vermişdi. Onlar heç vaxt gizləmirdilər ki, bu dünyadan elə çox şey gözləmirlər. Onların dayağı İsa Məsihə və bir-birinə sədaqətləri idi; məhz bu sədaqət onları öz nəsibləri üzərində lap ucalara qaldırırdı. Bu qadınlar ona elə bir Si qaytarmışdılar ki, onun nəyisə görməməsi üçün gözlərini tutmağa, yaxud sümüklərin-dəki sızıltını toxtatmaq üçün qucağına almağa heç vaxt ehtiyac olmayacaqdı.

“Sənin bətnin heç vaxt məhsul verməyəcək”.

Miss Etel Fordham ona belə dedi. Nə kədər vardı gözlərində, nə həyəcan – elə bil dovşanların hücumun-dan sonra tələf olmuş şitillərinə baxırdı. Si isə bilmirdi ki, bu xəbərə necə yanaşsın; o bilmirdi ki, doktor Boya necə münasibət bəsləsin. Qəzəblənmək istisna olunur-du: sarsaqlıq özündə idi də, rəisinə yarınlmaq, onun işinə yaramaq istəyirdi. Öz sarsaqlığını həmişəki kimi bisavadlılığı ilə əlaqələndirirdi, lakin ona qulluq edən, onu sağaldan həmin o bacarıqlı qadınlar yadına düşən-də bu bəhanə dağılıb gedirdi. Onlardan bəzilərinə İncili ucadan oxumuşdular, çünki hərfləri tanıyırdılar; lakin öz bisavadlıqlarını tamam başqa şeylərlə – gözəl yaddaş, fotoqrafik zəka, iti eşitmə, güclü iyyduyma ilə tərazlayırdılar. Və bilirdilər ki, alim doktorun korladığını necə düzəltmək olar. Yaxşı, bəs bəlalərinin səbəbi bisavadlıq deyildisə, bəs nə idi?

Uşaq vaxtından onu heç sevməyən, ona zorla dözən, “qanovda anadan olmuş” adlandıran Lenoranın tənə-sini eşidirdi. Valideynləri üçünsə yalnız o qadının fikri əhəmiyyətli idi. Si bu damğanı qəbul edib özünü yarar-sız, vecsiz saymışdı. İda ona birçə dəfə də deməmişdi:

"Sən mənim balamsan. Səni sevirəm. Sən qanovda-filanda anadan olmamısan. Sən mənim əlimdə doğulmuşsan. Bura gəl, səni qucaqlayım". Ana deməyəndən sonra bu sözləri kimsə, nə vaxtsa deməli idi də, özü də səmi-mi şəkildə deməli idi.

Onu yalnız Frenk qiymətləndirirdi. Qardaşının sədaqəti qoruyurdu onu, amma möhkəmləndirmirdi. Möhkəmləndirməliydi? Niyə bu, özünün yox, onun boynuna düşür ki? Si bircə dənə də xaraktersiz, axmaq qadın tanımırdı. Nə Telma, nə Sara, nə İda, nə də onu müalicə edən qadınlar. Heç pozğun işlər üçün yeni-yetmə oğlanları yanına buraxan, saç düzəldən, onunla mətbəx-bərbərxanasında dava salan, istənilən şəxsə şapalaq ilişdirməyə qadir missis K. da xaraktersiz, axmaq deyildi.

Odur ki, məsələ elə onun özündə idi. Bu dünyada, bu adamlar arasında o elə bir insan olmaq istəyirdi ki, onu daha xilas etməyə ehtiyac qalmasın. Nə Lenoranın yalanlarından, nə Sara ilə qardaşının səyilə doktordan. Günəşə minnətdar olmalıydı, yoxsa yox, o indi elə birinə çevrilmək istəyirdi ki, özü özünü xilas edə bilsin. Ağlı çatacaqdı buna, yoxsa yox? Tək istək bəs deyildi bunun üçün. Günahı başqalarının boynuna yıxmaq da faydasızdır; lakin əgər fikirləşsən, bəlkə də nəşə alınar. Əgər özü özünə hörmət etməsə, başqaları niyə etməlidir ki?

Belə-belə işlər. Onun heç vaxt uşağı olmayacaq; o heç vaxt ana ola bilməyəcək.

Belə. Ola bilər ki, heç əri də olmayacaq heç vaxt. Bu niyə belə vacibdir ki? Sevgi? Sən Allah, bircə onu demə-

yin. Müdafiə üçün? Əlbəttə. Qızıl yumurtalar? Məni güldürməyin, siz Allah.

Belə. O, dilənçidir. Amma həmişəlik yox. Çox çəkləşsin...

Daha nə?

Missis Etel ona bu pis xəbəri verəndən sonra qadınlar gəlib onun əkinlərinin ətrafında qəhvə xıltı ilə yumurta qabığını torpağa qarışdırdılar. Çarəsiz Si miss Etelə cavab verə bilmirdi və eləcə baxa-baxa qalmışdı. Önlüyünün qaytanlarına içində sarımsaq olan balaca kisə bağlanmışdı. Etel dedi ki, güvə gəlməsin deyə lazımdır. Çox davakar bağban olan miss Etel ziyanvericilərlə mübarizə edir, onları qırıb əkdiklərinə yedirirdi. İlbizlər sirkəli suyun altında qıvrılıb gəbərirdilər. Həyasız, cəsur yenotlar incə pəncələrini bitkilərin dibinə tökülmüş, əzilib yumrulanmış qəzetə, xırda gözlü sim tora vuran kimi bəyirib qaçırdılar. Skunslardan qorunan qarğıdalı qıçaları kağız torbaların içində rahatca uyuyurdu. Onun himayəsi altında lobyə sarmaşığı kimi sürətlə dırmanır, çiylək güclü bağlar atır, al qırmızı meyvələri səhər yağışından sonra par-par yanırdı.

Bəs, Si bu dünyada nəyi sevirdi? Bu barədə hələ düşünmək lazım idi.

Hələ ki, yanında qardaşı vardı, canı qızırdı, amma ona balaca vaxtlarındakı kimi ehtiyacı yox idi. Onun həyatını sözün birbaşa mənasında xilas etmişdi, lakin artıq ehtiyac yox idi ki, barmaqlarını peysərində gəzdirib desin: ağlama, hər şey yaxşı olacaq. Nəsə mütləq olacaqdı. Olacaqdı, amma hər şey yox.

- Mənim uşağım olmayacaq, - Si ona dedi. - Heç vaxt. - Kələm qazanının altının odunu azaltdı.

- Doktorun ucbatındandır?

- Hə, doktorun.

- Heyif, Si. Çox heyif. - Frenk ona yaxınlaşdı.

- Lazım deyil, - qız onun əlini çəkərək dilləndi. - Miss Etel bunu mənə deyəndə əvvəlcə heç nə hiss etmədim, indi isə bu barədə çox fikirləşirəm. Elə bil haradasa buralarda balaca bir qız doğulmağını gözləyir. Haradasa yaxındadır, havada, bu evdə. Məni seçib ki, məndən doğulsun. İndi isə başqa ana axtarmalıdır... - Si ağladı.

- Bəsdir, ay qız. Ağlama, - Frenk pıçıldadı.

- Niyə? Mən istəsəm, bədbəxt də ola bilərəm. Bunu özümdən qovmalı deyiləm. Onsuz da gedən deyil. Bu, bir dərddir və elə dərd də verməlidir. Bu ağrıya görə mən həqiqətdən gizlənməyəcəm. - Si artıq hıçqırmırdı, lakin gözünün yaşı hələ də yanaqlarından süzülürdü.

Frenk oturdu, barmaqlarını bir-birinə keçirib alnını əllərinə söykədi.

- Bilirsən, dişsiz körpə gülümsünəndə necə gözəl olur? - Qız dedi. - Gözlərimin qabağından heç çəkilmir. Bir dəfə bibərin üstündə görmüşəm. Bir dəfə də bulud elə əyilmişdi ki, lap oxşayırdı.... - Si sadalamasını bitirmədi. Divana oturub rəngbərəng parçaları bir-bir seçib ayırmağa başladı. Arabir əlinin dalı ilə yanağını silirdi.

Frenk həyəətə çıxdı. İrəli-geri gəzir, sinəsində ürəyinin çırpıntısını duyurdu. Qızın başına belə bir şeyi necə gətirmək olar axı? Doktor! Nəyə görə axı?! Gözləri dolurdu, yaşını qovmaq üçün onları tez-tez qırırdı, -

uşaqlıqdan ağlamırdı. Heç Maykı qucağında tutanda, Staffin qulağına nəşə pıçıldayanda da gözləri belə acışpozuq görünürdü, amma yenə ağlamırdı. Heç vaxt ağlamırdı. Bir dəfə də.

Çaşqın halda, dərin həyəcan içində fikirləşdi ki, bu xəbərin öhdəsindən gəzə-gəzə daha asan gəlmək olar. Yola çıxdı, arxa həyətlər boyu uzanan cığırla getdi. Hər-dən yanından ötən, eyvanlarında iş görən qonşulara əl eləyirdi və inana bilmirdi ki, nə vaxtsa bu yerlərdən zəhləsi gedirdi. Buralar indi ona təzə və qədim, təhlükəsiz və tələbkar gəlirdi. Gah çay, gah çeşmə, gah da lilli arxın – Bədbəxtin sahilinə çatıb maqnoliyanın altında çöməldi. Bacısının içalatını tökmüşdülər, qısır eləmişdilər onu, amma sındıra bilməmişdilər. O, həqiqəti bilir, onunla yaşaya da bilər, ədyal da tikər. Frenk başladı onu narahat edən şeylər haqda fikirləşib çıxış yolu axtarmağa...

Mən elə bu dəqiqə sənə nəşə deməliyəm. Bütün həqiqəti deməliyəm. Mən səni də aldadırdım, özümü də. Səndən gizlədirdim, çünki özümdən gizlədirdim. Həlak olmuş dostlarımin dərdini çəkməyimlə iftixar edirdim. Necə sevirdim onları. Necə xilas etmək istəyirdim. Onlarsız necə ağır idi mənə. Dərdin arxasında elə daldalanmışdım ki, xəcalətimi özümdən gizlədim.

Sonra Si mənə dedi ki, hər yanda doğulmamış qızın təbəssümünü görür – evdə, havada, buludlarda. Bu, məni karıxdırırdı. Bəlkə heç o körpə Sinin onu nə vaxt doğacağını gözləmirdi. Bəlkə artıq doğulmuşdu da, ölmüşdü də və indi gözləyirdi ki, özümü toparlayım onun necə öldüyünü danışım.

Mən koreyalı qızın sifətinə atəş açdım.

O, mənə toxunmuşdu.

Mənə "nəm-nəm" demişdi.

Məni coşdurmuşdu.

Uşaq. Qız.

Mən fikirləşmirdim. Mənə fikirləşmək lazım deyildi.

Yaxşısı budur, qoy ölsün.

Necə qoya bilərdim yaşasın – axı mənə elə bir yerə endirmişdi ki, elə bilirdim mən orada ola bilmərəm...

Özümdən necə xoşum gələ bilərdi, necə özüm ola bilərdim ki, o dərəcədə enim, şalvarımın qabağını açıb imkan verim, dadıma baxsın?

Növbəti gün də, o birisi də – yemək qalıqlarının da-
lınca gəldiyi hər gün.

Necə adam idi o?

Fikirləşərdimi, həyatında nə vaxtsa həmin o porta-
ğalın bədəlini ödəyəcəyini?

Sən özün üçün yazmağını davam edə bilərsən, amma
həqiqəti də bilməlisən.

Ertəsi gün səhər yeməyi yeyəndə Si yenə özünə əmin, şən, işgüzar görünürdü: sanki ruhi müvazinəti yenə qayıtmışdı. Soğanla qızarmış kartofu Frenkin boşqabına qoyanda maraqlandı: qayğanaq da istəyirmi.

Frenk imtina etdi, yenə qəhvə istədi. Gecə gözüne yuxu getməmişdi; ağır fikirlər yaxasından əl çəkmiş, beynində dolaşırdı. Öz günahını necə gizlətməmişdi, bir də öldürülmüş dostlarının dəbdəbəli yasında yaşadığı xəcaləti. Gündüz də, gecə də əzablarından yapışmışdı ki, günahını unutsun, koreyalı qızı özündən gizlətsin. İndi günahı çiçəkləmişdi içində və ondan qurtulmağa yer də yox idi. Bircə ümid qalırdı: zaman sağaldar bu yaranı. Hələlik isə ondan başqa işləri diqqət tələb edirdi.

– Si! – Frenk onun üzünə baxdı və baxışlarının sakit, gözlərinin quru olduğunu öz içində məmnuniyyətlə qeyd elədi. – Bizim gizləncə getdiyimiz o yer necə oldu? Yadındadı? Orada onların atları da vardı...

– Yadımdadı, – Si dedi. – Eşitmişəm ki, kimsə oraları qumarxana üçün alıb. Gecə-gündüz oynayırmışlar. Qadınlar da varmış. Sonra eşitdim ki, it də boğuşdururlar orda.

– Atlar necə oldu bəs? Kimsə bilir?

– Xəbərim yoxdur. Salemdən soruş. O, heç nə demir, amma burada baş verənlərin hamısından xəbərdardır.

Frenk Salemi görmək üçün Lenoragilə getmək fikrində deyildi. Dəqiq bilirdi ki, onu harada, nə vaxt tapa bilər. Qocanın daimi vərdisləri vardı, qarğa kimi. Eyni saatda dostunun eyvanına lövbər sallayırdı. Həftənin eyni günləri Ceffriyə gedirdi; yeməkarası qonşularda qəlyanaltı eləyirdi. Şam yeməyindən sonra isə Andersonun – Balıqgözün eyvanındakı dəstəyə qoşulurdu.

Salemdən başqa ordakıların hamısı müharibə veteranları idi. Ən yaşlı ikisi hələ Birinci dünya müharibəsində vuruşmuşdu, qalanları isə İkincisində. Koreya müharibəsindən xəbərləri vardı, amma nəyə görə başladığını başa düşmürdülər və Frenkin fikrinə görə ona görə də bu savaşı layiq olduğu ciddiyyətlə qarşılamırdılar. Veteranlar müharibələri, döyüşləri itkilərin sayına görə dərəcələrə ayırırdılar: orada üç min, səngərlərdə altmış min, başqa döyüşdə on iki min. Ölü sayı nə qədər çox olsa, döyüşçülər bir o qədər cəsur, komandirlər bir o qədər sarsaqdır. Salem Maninin müharibə ilə əlaqədar söz-söhbəti, bir fikri-filanı olmasa da, yaman oyunçu idi. İndi onun arvadı vaxtının demək olar hamısını yataqda, şezlongda keçirməli olurdu və qoca heç vaxt olmadığı qədər sərbəst idi. Təbii ki, şikayətlərinə qulaq asmalı olurdu, lakin

çətinliklə danışdığından özünü elə göstərə bilərdi ki, guya başa düşmür nə dediyini. İkinci üstünlüyü də o idi ki, indi pulların hamısı öz ixtiyarında idi. Ayda bir dəfə kimsə onu Ceffriyə çatdırırdı, bankdakı hesabdən lazım olan qədər pul çıxarırdı. Əgər Lenora bank kitabçasını göstərməyi tələb edirdisə, ya özünü eşitməzliyə vurur, ya da belə cavab verirdi: "Sən narahat olma. Hər sentin öz yerindədir".

Demək olar ki, hər gün şam yeməyindən sonra Salemlə dostları dama, şahmat, hərdən vist oynamağa toplaşırdılar. Balıqgözü artıq əşyalarla dolu eyvanında həmişə iki masa olurdu. Sürəhilərə tilovlar söykəyirdilər, tərəvəzlə dolu zənbillər onları evə aparacaqları məqamı gözləyirdi, elə oradaca qazlı suyun boş şüşələri, qəzetlər vardı – bir sözlə, kişilərin özünü rahat hiss etməsi üçün nə lazımdırsa, hamısı vardı. İki cüt oyunçu fiqurları hərəkət etdirəndə qalanları sürəhiyə söykənib gülür, məsləhətlər verir, uduzanlara ilişirdilər. Frenk addımını çuğundur dolu zənbilin üstündən atıb keçdi, tamaşaçılara qoşuldu. Elə ki, vist qurtardı, şahmatçıların masasına yaxınlaşdı, orada Balıqgözlə Salem növbəti gediş üzərində başlarını möhkəm çatladırdılar. Belə pauzaların birində fürsət tapıb dilləndi:

– Si dedi ki, həmin o atlar olan sahə vardı ha... Dedi ki, orada it boğuşdururlar, elədir?

– İt... – Salem əlini ağzına tutub gülüşünə sərbəstlik verdi.

– Nəyə gülürsən?

– İt boğuşdururlar... Təki, elə it olaydı. Yox. Allaha şükür ki, yandı o ev. – Salem əlini yellədi ki, Frenk

onun növbəti gediş üzərində düşünməkdən yayındırmasın.

– İt döyüşləri barədə bilmək istəyirsən? – Balıqgöz soruşdu. Sanki oyundan yayınmaq fürsəti düşmüşdü əlinə. – Adamları it kimi bir-birinə qışqırdırdılar. Başqa birisi dilləndi.

– Görmüşdün də, o oğlan gedə-gedə necə ağlayırdı... Adı nəydi onun? Endrü, sənın yadında deyil?

– Cerom, – Endrü dilləndi. – Mənim qardaşım kimi. Ona görə yadımda qalıb.

– Hə də. Elədir. Cerom idi. – Balıqgöz əlini dizinə vurdu. – Bizə dedi ki, atasıyla bir yerdə Alabamadan gətiriblər onları. Qolubağlı. Məcbur eləmişdilər ki, bir-biri ilə döyüşsünlər. Bıçaq döyüşü.

– Yox, əzizim. Adi bıçaq yox ha, yaylı, yaylı bıçaqlarla. – Salem sürəhının o tərəfinə tüpürdü. – Onlara demişdi ki, ölənə kimi bıçaqlaşsınlar.

– Nə? – Frenkin boğazında qəhər yumruğa döndü.

– Hə də. Biri ölməli idi, yoxsa ikisini də öldürəcəkdilər. Mərc qoşurdular. – Salem qaş-qabağını töküb stulunda qurcalandı.

– Oğlan dedi ki, qan çıxarmaq üçün bıçaqlaşırdılar. Oyun isə elə idi ki, axırda ikisindən biri sağ qalsın. Onda sağ qalanı buraxacaqdılar. – Endrü başını buladı.

Kişilər bir ağızdan danışmağa başladılar, bildiklərini, duyduqlarını bir-birinin sözünü kəsə-kəsə deyirdilər.

– Onlar it boğuşdurmaqdan da uzağa getmişdilər. Adamları itə çevirmişdilər.

- Sən heç belə bir şey eşitmişdin? Oğulu atasının üstünə qışqırdasan!

- Oğlan danışdı ki, atasına belə deyirmiş: "Yox, ata, yox".

- Atası isə "belə lazımdır, oğlum" deyə cavab veribmiş.

- İblislə bir yerdə verirlər qərarı. Hansı yolu seçsən - cəhənnəmə aparır.

- Atasına elə hey, yox-yox deyirdi, onda atası dillənir: "Qulaq as mənə, oğlum, sonuncu dəfə qulaq as. Elə bunu, nə deyirlər, elə". Oğlan guya atasına belə demişdi: "Mən səni öldürə bilmərəm". Atası isə cavab verir: "Bu, həyat deyil". İçkidən ağllarını itirmiş adamlar da qışqırırmış: "Bədir çərənlədiniz. Vuruşun! Lənət şeytana! Vuruşun!"

- Sonra necə oldu? - Frenk tövşüyüdü.

- Necə bilirsən? Öldürdü atasını. - Balıqgöz yenə kükrədi. - Gəldi bura, hər şeyi danışdı. Necə olubsa, hamısını. Bədbəxt. Roz Ellenlə Etel Fordham onun üçün pul yığdılar ki, çıxıb gedə bilsin. Elə Meylin də. Biz də paltar-palaz düzəlttik. Tamam qan içindəydi yazıq.

- Şerif üst-başının qanını görsəydi, hələ bu gün də həbsxanadan çıxmamışdı.

- Onu qatırla göndərdik, getdi.

- Onun udduğu yalnız öz həyatı idi. Amma inanmıram ki, o hadisədən sonra həyatının bir dəyəri olaydı onun üçün.

- Məncə o biyabırçılığa yalnız Perl-Harbordan sonra son qoydular.

- Nə vaxt olmuşdu bu? - Frenk dişlərini sıxdı.

- Nəyi deyirsən?
- Həmin oğlanın, Ceromun bura gəlməsini.
- Çoxdan. On-on beş il olar, mənəcə.
Frenk artıq getməyə hazırlaşırdı ki, beynində dolaşan daha bir sualı dilinə gətirdi:
- Bəs, atlar necə oldu?
- Deyəsən, satdılar onları, - Salem dedi.
Balıqgöz başını buladı.
- Hə. Sallaqxanaya verdilər.
- Doğrudan? - Frenk inanmadı.
- Müharibə vaxtı kartoçkasız ancaq at əti satırdılar, başa düşürsən? - Balıqgöz dedi. - İtaliyada özüm də yemişəm. Fransada da. Dadı elə ət kimidi, bir az şirinliyi var.

- Ondan bizim doğma ABŞ-da da yemisən, sadəcə xəbərin olmayıb. - Endrü güldü.

Salem şahmata qayıtmaq üçün səbirsizlik edirdi deyə söhbəti dəyişdi:

- Qulaq as, bacın necədir?
- Düzəldi, - Frenk cavab verdi. - Sağalacaq.
- Söyləmədi ki, mənim "fordum" necə olub?
- Onu ən az maraqlandıran elə budur, babacan. Səni də maraqlandırmamalıdır.
- Yaxşı da, nə deyirəm. - Salem vəzirlə gediş etdi.

Si ədyalı verməkdən imtina etdi. Frenkə bir iş üçün lazım idi. Onu çox narahat edən bir iş üçün. Özünün müstəqil tikdiyi ilk ədyal idi. Elə ki, ağrısız, qanaxmasız oturmaq imkanı yarandı, qonşu qadınlar xəstənin otağını işğal elədilər və dərmanları, müalicə vasitələrini, İsayə təsir edə biləcək ən xeyirli duaları müzakirə edə-edə, rəngbərəng parçaları saf-çürük etməyə girişdilər. Üstəlik hələ mahnı da oxuyurdular – lazım olan rəng çalarlarını bir-birinin yanına bənd edə-edə. Si başa düşürdü ki, ədyalı o qədər də yaxşı alınmayıb, amma Frenk dedi – lap qiyamətdir, yarayar. Nəyə yarayar? Bunu demək istəmirdi.

– Qurtar da, Si. Özümə lazımdır. Onsuz da gərək sən də gedəsən mənimlə. Hər ikimiz orada olmalıyıq.

– Harada olmalıyıq?

– İşin yoxdur, mənə inan.

Nahara gecikdi və evə tamam tər içində, nəfəsi kəsilə-kəsilə girdi, elə bil yüyürə-yüyürə gəlmişdi. Arxa

cibindən xətkəş uzunluqda, sürtüb parlatdığı bir taxta parçası çıxırdı. Əlində bel də vardı.

Si yox dedi. Heç vaxt ola bilməz dedi. Naxışları bir balaca cansıxıcı olsa da, rənglər uğursuz seçilsə də, özünün ilk əl işini çox qiymətləndirirdi. Qardaşının necə tərlədiyindən, baxışlarındakı qətiyyətdən duydu ki, bu nəşə çox vacib bir işdir onun üçün. Səndəllərini ayaqlarına həvəssiz keçirdi və ədyalın uğursuz alınmasından təəssüflənə-təəssüflənə onun dalınca getdi. Frenk ədyalı çiyində aparırdı, kimsə onları görsəydi, elə biləcəkdə ki, balıq tutmağa gedirlər. Saat beşdə? Bel-lə? İnanılası deyildi.

Qəsəbənin başına çatıb araba yoluna döndülər – uşaq vaxtı getdikləri həmin o yola. Si özünün nazik səndəllərində arabir daşlara ilişib səntirləyirdi, onda Frenk sürətini yavaşdırıb bacısının əlindən tutdu. Ondan nəşə soruşmaq faydasız bir şey idi. Eynən həmin o keçmiş zamanlar kimi – əl-ələ tutub tanımadıqları yerlərə gedəndəki kimi. Si dinməzəcə gedirdi. Ona yer eləmişdi ki, yenə başqasının dediyini eləyir, amma daha müqavimət göstərmirdi. Axırncı dəfə olsun – bunu öz-özünə deyirdi. İstəmirəm ki, mənim yerimə Frenk qərar versin.

Qavrayışlar dəyişir: sən böyüyürsən, zəmilər, çöllər kiçilir; uşaq üçün yarım saat intizar bütöv bir gün kimidir. Daşlıqla altı mil məsafəni elə uşaq vaxtlarındakı kimi, iki saata keçdilər; amma onda elə bil bir ömür sürmüşdü. Özü də sanki evlərindən çox-çox uzaqlara gedib-çıxmışdılar. Bir zamanlar möhkəmliyi elə görünüşündən bəlli olan çəpərin çox yeri aşılıb-dağılmışdı,

üstündə kəllə şəkli olan eyni cür xəbərdarlıq lövhələri ya yoxa çıxmışdı, ya da hündür otların arasından boylanıb adamı qorxudurdu. Si buraları tanıyıb dedi:

– Burada hər şey yanıb ki... Mən heç bilmirdim. Sən bilirdin?

– Mənə Salem dedi. Biz ora getməyəcəyik.

Frenk gözlərini günəşdən gizlədi, sonra da burulub dağılmış çəpər boyu irəliləməyə başladı. Qətlətən durdu və ayaqlarını vura-vura torpağı yoxlamağa başladı – bəzən ləngiyir, elə bil nəsə axtarırdı. Axırda axtardığını tapdı.

– Hə, – dedi. – Buradır.

Ədyalı ona verib qazmağa girişdi.

Necə xırda sümüklər idi... Paltar qalıqları necə çürümüşdü... Amma kəllə tər-təmiz idi, gülümsünürdü.

Si dodağını dişlədi ki, üzünü yan çevirməsin, özü ilə bacarmayan, yer üzündə baş verən ölümləri görməkdən çəkinən qorxmuş bir qıza çevrilməsin. Bu dəfə o nə büzüşdü, nə də gözlərini yumdu.

Frenk bütün sümükləri ehtiyatla, çox ehtiyatla ədyalın üstünə düzdü, çalışdı ki, sağlığında yerləşdikləri kimi düzsün. Ədyal moruğu, bənövşəyi, sarı və tündgöy parçalardan ibarət kəfənə döndü. Sümükləri ikilikdə ədyala büküb uclarını düyünlədilər. Frenk beli bacısına verdi və centlemeni əlində apardı. Yolla geriye qayıtdılar, Lotusa çatanda isə çaya tərəf döndülər. Maqnoliyanı tez tapdılar – ortasından çatlamış, başıkəsik, amma diri – qollarının birini sağa, birini sola açmış ağac. Frenk içində sümüklər olan ədyalı onun gövdəsinin yanına qoydu – bu ədyal indicə kəfən idi, amma birazdan ta-

but olacaqdı. Si beli ona uzatdı. Qardaşı qazdıqca suyun üzündəki ləpələrə, çayın qarşı sahilindəki yarpaqlara tamaşa edirdi.

– O kimdir? – Qız çayın o tərəfinə işarə elədi.

– Harada? – Frenk çöndü. – Heç kəsi görmürəm.

– Yəqin, getdi, – deyə inamsız dilləndi. Onun gözüne gözəl kostyumlu, pencəyindən qızıl saat zənciri sallanan balaca bir kişi görünmüşdü. Gülümsünürdü.

Frenk çalanı metrə yarımədək dərinləşdirdi, enini də bir metr elədi. Bir az əziyyət çəkməli olmuşdu: ağacın rişələri həyatlarına gözlənilməz müdaxilələrə müqavimət göstərir, bellə dalaşırdılar. Günəş qızarıb torpağa yaxınlaşırdı. Suyun üzərində mığmığalar uçuşurdu. Arılar evlərinə dönmüşdülər. İşıldaquşlar axşamı gözləyirdi. Muskat üzümünün quşların dimdiyinə tuş gəlmiş dənələrinin yüngül qoxusu məzarçını sakitləşdirirdi. Qardaşla bacı alabəzək tabutu qəbirə elə dikinə salladılar. Frenk üstünə torpaq töküb cibindən iki dənə mismar, ağardıb hamarladığı taxta parçasını çıxardı. Onu daşla ağaca mismarladı. Mıxlardan biri əyildi, amma digəri rahat girdi. İndi bu xatirə lövhəsi üzərində oğlanın yazdığı görünürdü.

“Burada İnsan durub”.

Bəlkə də onun özü elə fikirləşmək istəyirdi, amma oğlan and içə bilərdi ki, maqnoliya razıdır, çox məmnun qalıb bundan. Onun zeytun yaşılı rəngdə yarpaqları al qırmızı, nəhəng günəşin altında coşmuşdular.

Mən uzun müddət durub ağaca baxırdım.
Çox güclü görünürdü.
Həm də çox gözəl.
Tən ortasından yaralı.
Amma sağ, salamat.
Si çiynimə toxundu.
Yüngülcə.
Frenk?
Hə?
Gedək qardaş. Evə gedək.

SON